REVISTA ISTORICĂ

Anul al XX-lea, N-le 10-12. Octombre-Decembre 1934.

SUPT
CONDUCEREA
LUI
N. IORGA

SUMARIUL:

N. Iorga: Sfîrşitul lui Alexandru-Vodă Ipsilanti.
Al. Ciorănescu: O însemnare românească despre Eterie.
V. Mihordea: Contribuţie la istoria catolicismului din Moldova în secolul al XVIII-lea (urmare).
T. Holban: Emigraţia polonă în anii 1831-1848 şi influenţa ei asupra mişcărilor de independenţă ale Românilor.
N. Iorga: O hotarnică în jurul Tîrgului-Frumos (1796).
" " O istorie a omenirii de un plan nou.
V. Mihordea: Cantemir, provocător de confusii.
" " Itinerariul Domnilor Moldovei, de la Constantinopol la Iaşi.
N. Iorga: Un memoriu secret moldovenesc către contele Capodistria.
Al. Ciorănescu: O scrisoare literară a lui Gheorghe Peşacov.
N. Iorga: Noi porunci turceşti către Domnii noştri (1572-1658).
Ştefan Petrescu-Catane: În ă un cîntec despre desastrul lui Malcoci-oglu.
Dări de samă, Cronică şi Notiţe de *N. Iorga.*

1934

TIPOGRAFIA „DATINA ROMÂNEASCĂ", VĂLENII-DE-MUNTE (PRAHOVA)

Preţul 45 Lei.

www.dacoromanica.ro

DIRECTOR:

N. IORGA

BUCUREŞTI, 6, ŞOSEAUA BONAPARTE

SECRETARĂ DE REDACŢIE:

VIRGINIA SACERDOŢEANU

FACULTATEA DE LITERE, BUCUREŞTI

---

www.dacoromanica.ro

REVISTA ISTORICĂ

– DĂRI DE SAMĂ, DOCUMENTE ŞI NOTIŢE –

SUPT CONDUCEREA LUI N. IORGA.

Anul al XX-lea, n-le 10-12. Octombre-Decembre 1934.

Sfîrşitul lui Alexandru-Vodă Ipsilanti

A scăpat din vedere tuturora descrierea adînc mişcată a ultimei părţi, nespus de chinuită, din viaţa nobilului şi binefăcătorului, „filosofului" Fanariot Alexandru-Vodă Ipsilanti, pentru trecerea la Ruşi a fiului, Constantin. Ea e cuprinsă într'o frumoasă pagină din admirabila carte de descriere a Constantinopolei datorită lui Scarlat Byzantios[1].

Se ştia că în Decembre 1806, bătrînul, ca şi vărul rebelului, —sau cumnatul Manu—, agent al lui pe lîngă Poartă, a fost arestat şi dus la închisoarea lui Bostangì-başi. Ambasadorul prusian adauge: „e teamă ca viaţa lui să nu fie în primejdie"[2]. În Ianuar 1807 această temere se împrăştia, de şi Ipsilanti era tot închis[3]. Se vorbia de marea lui avere ascunsă, de legăturile cu fiul său, de şi el refusase o plecare secretă la Odesa. La urmă, unul din secretarii lui descopere unde se află o comoară de 300.000 de piaştri.

Aceasta îndemnă pe Turci la creşterea chinurilor prisonierului. Ele se înoiau în fiecare dimineaţă timp de patru ceasuri. Atunci el şi-ar fi pîerdut orice răbdare şi ar fi atacat pe Sultan şi pe Profet ca să i se termine prin pedeapsa cu moartea nespusele suferinţi. Cum ambasadorul Angliei ceruse Marelui Vizir o conferinţă, ca să nu se vorbească de această ticăloşie, s'a dat în sfîrşit ordinul de decapitare[4]. Acelaşi ambasador prusian pomeneşte, în August, de „felul aşa de barbar şi de funest" în care Turcii îşi arătaseră „acum în urmă de tot" sentimentele faţă de fiul celui ucis[5].

---

[1] Ἡ Κωνσταντινούπολις, I, Atena 1851, p. 536.

[2] Iorga, *Acte şi fragmente*, II, p. 417, no. 1.

[3] *Ibid.*, p. 419, no. 1.

[4] Hurmuzaki, *Supl.* III, pp. 135-6.

[5] Iorga, *l. c.*, p. 426, no. 1.

www.dacoromanica.ro

Byzantios arată că fostul de mai multe ori Domn al ţerilor noastre, prietenul lui Bancini, lui Raicevich şi lui Sulzer, a fost închis la urmă în închisoarea de la poartă a şasea, Zydan-capusù, de unde cei închişi cerşiau pe fereastră cîntînd banul cu care să-şi ţie zilele. „Mai trăiesc“, urmează el, „mulţi, cari au văzut, acum patruzeci şi trei de ani, pe Domnul Alexandru Ipsilanti întinzînd, în loc de orice răspuns, către prietenii lui mai curagioşi, cari stăteau supt acea portiţă, prin gratii mînile sale înlănţuite... Şi ajungea atîta ca să-şi dea samă ce martiriu suferia ilustrul bătrîn în această genune. Aveam treisprezece ani, cînd pe la 1810 am auzit pe secretarul intim şi tovarăşul de chinuri al acestui Domn, Adam din Anchial (în notă: Acest respectabil bătrîn e nepotul penultimului Patriarh al Ierusalimului, Policarp, care, trecînd la călugărie şi schimbîndu-şi numele în Antim, trăieşte de patruzeci de ani acuma la Ierusalim, unde l-a aflat pe la 1830 călătorul frances Poujoulat ca bibliotecar al Sfîntului Mormînt; v. *Correspondance d'Orient par Michaud et Poujoulat, lettre* CXVI) filosofînd în mănăstirea Maicii Domnului din insula Chalke, înşirînd acele torturi îngrozitoare, la care a fost supus cel de veşnică amintire bătrîn, fiind expus pe lîngă altele şi gol în aier liber în luna lui Ianuar; dar nici aceasta nici desarticularea braţelor lui, nici strîngerea capului cu funii (?) nu erau (spunea Adam, care se împărtăşise la toate acestea) de comparat cu încercarea lipsei de somn, prin care nenorocindu-l calăii o întreagă săptămînă, îl aduseseră într'o stare de somnambulism în care, fără să simtă, răspundea la toate întrebările lor. Dar a resistat la toate acestea răposatul timp de treizeci şi cinci zile cu nopţile lor, mărturisind pe Dumnezeu şi mulţămindu-i, după pilda lui Iov, pănă ce, la 13 Ianuar 1807[1], a fost decapitat şi, i s'a expus capul ca de obiceiu la poarta Bab-i-humaiùm, iar trupul, puindu-l calăul pe o barcă, l-a purtat supt casele rudelor lui ca să-l cumpere pentru îngropare, tot ameninţînd că altfel îl aruncă în Mare. Dar nimeni n'a îndrăznit a fi cumpărători ai unei mărfi asemenea, bănuind toţi şi în aceasta o scotocire de avere, pănă ce un Evreu din cei de la Curù-ceşmè[2], pe ascuns, cu ajutorul averii unuia dintre rude,

[1] Memoriile lui Lampros vorbesc de treizeci şi nouă de zile.

[2] Unde Alexandru-Vodă îşi avea casa de ţară. Pentru casa de la Curù-Ceşmè a lui Alexandru-Vodă Ipsilanti, şi Daponte, *Catalog*, în Erbiceanu, *Cronicarii greci*, p. 189.

www.dacoromanica.ro

l-a cumpărat cu 500 de piaștri și l-a îngropat în sus de biserica Sfîutului Dumitru".

Mama, în vrîstă de peste o sută de ani, a lui Alexandru-Vodă, Smaranda-Mamonà, era încă în viață, dar cu mințile adormite[1].

Καὶ ζῶσιν ἀκόμη πολλοὶ οἱ ὁποῖοι εἶδον πρὸ τεσσαράκοντα τριῶν χρόνων τὸν ἡγεμόνα Ἀλέξανδρον Ὑψηλάντην προτείναντα, ἀντὶ πάσης ἀποκρίσεως, εἰς τοὺς ὑποκάτοθεν τῆς θυρίδος ταύτης ἱσταμένους τολμηροὺς φίλους του, ἀπὸ τῶν μιγκλίδων αὐτῆς, τὰς χεῖρας του περιδεδεμένας... Καὶ ἤρκει τοῦτο νὰ ἐννοήσωσιν ὁποῖα μαρτύρια ὑπέφερεν ὁ περίδοξος γέρων ἐντὸς τοῦ βαράθρου τούτου. Ἤμην τρισκαιδεκαετὴς ὅταν περὶ τὰ 1810 ἤκουον τὸν ἰδιαίτερον γραμματέα καὶ συναθλητὴν τούτου τοῦ ἡγεμόνος, Ἀδὰμ ἐκ Ἀγχιάλου (notă: Ὁ σεβάσμιος οὗτος γέρων εἶνε ἀνεψιὸς τοῦ προτελευταίου πατριάρχου τῶν Ἱεροσολύμων Πολυκάρπου καί, ἐνστερνισάμενος ἔτσι τὸν μονήρη βίον μετονομασθεὶς Ἄνθιμος, ζῇ τεσσαράκοντα ἤδη ἔτη ἐν Ἱεροσωλύμοις, ὅπου τον εὗρε περὶ τὰ 1830 καὶ ὁ γαλλος περιηγητὴς Poujoulat βιβλιοθηκάριον τοῦ Ἁγίου Τάφου; ἴδε *Correspondance d'Orient par Michaud et Poujoulat, lettre* CXVI), φιλοσοφοῦντα ἐν τῇ κατὰ τὴν νῆσον Χάλκην μονῇ τῆς Θεοτόκου, διηγούμενον τὰς φρικτὰς ἐκείνας στρεβλώσεις εἰς τὰς ὁποίας καθυπερβλήθη ὁ ἀείμνηστος πρεσβύτης, ἐκτιτέμενος πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ γυμνὸς ἐν ὑπαίθρῳ κατὰ μῆνα Ἰανουάριου, ἀλλ' οὔτε τοῦτο, οὔτε τῶν ἁρμῶν του αἱ ἐξαρθρώσεις, οὔτε τῆς κεφαλῆς του ἡ μετὰ ἀστραγάλων περίσφιγξις ἦτον (ἔλεγεν ὁ συμμέτοχος τούτων ὅλων, Ἀδάμ) παραβλητέα μὲ τὴν τῆς ἀϋπνίας βάσανον, διὰ τῆς ὁποίας ταλαιπωροῦντες αὐτὸν οἱ δήμιοι ὁλόκληρον ἑβδομάδα, τὸν ἔφερον εἰς ὑπνοβατικὴν κατάστασιν, καθ' ἣν, χωρὶς νὰ αἰσθάνηται, ἀπεκρίνετο εἰς ὅλας τὰς ἐρωτήσεις. Ἀλλ' ἀντεῖχεν εἰς ὅλα ταῦτα τριανταπέντε ἡμερονύκτια ὁ ἀοίδημος, ἐξομολογούμενος καὶ εὐχαριστῶν τῷ Θεῷ, κατα τὸν Ἰώβ, ἄχρις οὗ τῇ 13 Ἰανουαρίου τοῦ 1807 ἐκαρατομήθη, καὶ ἡ μὲν κεφαλὴ αὐτοῦ ἐξετέθη, ὡς συνήθες, εἰς τὴν τοῦ Μμάμπ-ὺ-χουμαϊοὺν κόγχην, τὸ δὲ σῶμα ἐμβιβάσας εἰς πλοῖον ὁ δήμιος, περιέφερεν ὑπὸ τὰς οἰκίας τῶν συγγενῶν του, ἵνα τὸ ἀγοράσωσι πρὸς κηδείαν, ἐπιφωνῶν συχνάκις ὅτι ἔμελλεν ἄλλως νὰ τὸ ῥίψῃ εἰς τὸν βυθόν. Ἀλλ'οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ φανῇ ἀγοραστὴς τοῦ πρασίμου τούτου, ὑποπτεύοντες ἅπαντες καὶ ἐν τούτῳ παγίδα τῆς ἐξουσίας, ἄχρις οὗ Ἰουδαῖός τις ἐκ τῶν τοῦ Κουρού-τσεσμὲ ἐγχωρίων, καθ' ὑποβολὴν καὶ διὰ χρημάτων τινὸς αὐτῶν, τὸ ἠγόρασε διὰ 500 γρόσια καὶ τὸ ἔθαψαν ὑπεράνωθεν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου.

N. Iorga.

---

[1] *Ibid.*, p. 537, nota 1.

www.dacoromanica.ro

O însemnare românească despre Eterie

La 8 Decembre 1825 un Gherasim, egumen la mănăstirea lui Vintilă-Vodă din Buzău, începea să caligrafieze o „Carte cuprinzătoare a multe cuvinte de folos", astăzi No. 1313 din manuscrisele românești ale Academiei Romîne. La sfîrșitul textelor pe care le copiază (pp. 288-90) se găsește o lungă însemnare,—i-am spune: cronică, dacă termenul n'ar fi prea pretențios,—privitoare la întîmplările Eteriei. Nu lipsește a fi curioasă atitudinea acestui cleric care vede în pandurii lui Tudor „o sumă de nebuni", iar pe căpetenia lor o pune alături de răzvrătitul gălățean Vasile Caravia. De altfel, scriitorul nu se interesează decît în treacăt de mișcarea Slugerului; în mod mai deosebit îl atrag numai Eteriștii, cari sînt „îmbrăcați în haine strîmte, foarte frumoși". Cu toate acestea el nu uită a înregistra și tristele lor jafuri; fără nicio simpatie pentru această mișcare, străină de țară și de interesele ei, el nu se înduioșează nici cînd povestește uciderea lui bimbașa Sava și a celor cîțiva eteriști „mai proști" cari l-au însoțit. Alături de stihurile de care a mai fost vorba în această Revistă[1], însemnările lui Gherasim arată astfel odată mai mult cît de puțin a fost simpatisată în lumea românească mișcarea națională grecească pentru „eleîtherie".

„Leatul 1818, Sept. 8.

Acestu fel de lucru să întămplă în țară, în București, în zilele noastre: într'o Duminică, la 10 ceasuri seara, au fugit la Brașov Măriia Sa Ion Gheorghiu Caragea Voevod, iar la leatul 1819, Ghenar în 10, au venit Domnul în Scaun în locul lui Carageà, Măriia Sa Alexandru Niculau Voevod, carele au șăzut pă Scaun ani doi și noo zile, și s'au sfărșitu, dăndu-ș obștescul amanat *(sic)* stăpănului său, iar la leat 1821, Ghenar în 19, într'o Mercuri dimineața, și, la Ghenar 20, în zio Sf[în]tului Eftimie, s'au îngropat cu halaiu mare în beserica Sf[în]tului Spiridon cel Nou. Iară după moarte Mării Sale s'au sculat un Theodor Vladimirescu Sluger, fiind în partea

[1] N. Iorga, *O cronică în versuri despre 1821*, în *Revista Istorică*, XIX (1933), pp. 244-5; E. Vîrtosu, *Tot despre 1821*, *ibid.*, XX (1934), p. 279. O variantă a acestei cronici în versuri în ms. Academiei Romîne, No. 1753, fol. 49-50.

www.dacoromanica.ro

Oltului, şi au strănsu o sumă de nebuni, vrăndu să scoţă dreptatea în Ţara-Rumînească. Şi iarăş la acea vreme s'au sculat un Vasile Caravea în Moldova, în Galaţ, unde făcăndu-să zurbă cu unii din Turci, s'au rădicat vrajbă mare din a lui pricină, şi mai ales ţara, că, [ne]avănd Domnu atuncea, s'au rădicat şi feciorul lui Ipsilant din Rosiia, făcăndu-ş oastea sa, care nu prea mult au stătut aici în Bucureşti. Tot la acelaş leat 1821, Ghenar 28, Vineri noaptea spre Sîmbătă, la 9 ceasuri din noapte, s'au cutremurat pămîntul pentru păcatele noastre, dăndu-ne sămnu a ne pocăi, că iată stă la uşi cel ce vine, nu zăboveşte.

Tot la acelaş leat 1821, de la Martie, Aprilie pănă la Maiu în 15, aceştiia fiind Domni în Ţara-Rumănească, adecă Theodor Sluger, pre toate uliţile propoveduindu-să de oblăduitori a ţării, sfătuindu prin pitace pre toţi, pre mic şi pre mare, ca să-i urmeze lui, care ş'au aşăzat cetate de a sta înprotiva otomaniceştilor puteri, adecă a Turcilor, gătindu-să cu tunuri şi cu şanţuri înprejurul sfintei monastiri Cotroceni, întru care vremi să şi lucra cele mai sus gătiri, atuncea au sosit în Bucureşti şi Exelenţiia Sa Velichii Ghinăral Ipsilant, de spre partea Rosii, dinpreună cu o mulţime oareşcare de Grecii ce să numea mavrofori, înbrăcaţi în haine strimte, foarte frumoşi, şi cu deosibită oaste ce-ş avea portul său turcescu; care au stătut oareşce vreme afară din Bucureşti, la casele Gligoraşcului Ghica, ca să se mai gătească, apoi au plecat la Tărgoişte, făcănd nespuse jafuri; şi, acolo, plăcăndu-i locul, s'au apucat a destupa şanţurile cele ce sănt înprejurul Tărgoiştii, spre a-ş face cetate de stătut înprotiva Turcilor. Acesta propoveduindu-să între ei toţi, iară altele lucrăndu, precum şi Theodor în Bucureşti, că zicea că umblă pentru dreptate, şi încolo puteai să vezi o mare rebelie ce n'au mai fost altă dată întru ăcastă ţară, de căndu s'au alcătuit Bucureştii, plină fiind toată ţara de jăfuitori, unul pre altul în drum desbrăcîndu-să şi-i lua ce găsea, încăt spaimă mare erea preste tot trupul. Căč şi mai de demult să întămpla multe răzmiriţe înpărăteşti, cu Muscalii, zic, cu Neamţu, şi n'au stătut acestu fel precum ăcastă dată; căč mai înnainte, căndu să auzea vre-o pornire de niscaiva oştiri, apoi tot sirmanu fugea la munte, şi scăpa, iar acum rar şi nu ştiu unde să să afle om nejăfuit. Ăcasta acestu fel au ţinut de la Martie, Aprilie şi Maiu, întru mare spaimă fiind toţi Turcii, auzind că are aceştiia a să înpreuna cu oştiri ruseşti spre a lor desăvîrşită pierdere. Deci ei, cu amănuntul luănd

www.dacoromanica.ro

seama şi multe iscoade avându în Bucureşti, care apururea priviia cele ce să fac, la care nu era nicio nădejde de acestu fel de pornire, deci ei, pornindu din Silistra, s'au ales un Turcu, anume Chihaia-beiu, cu oareşcare oaste, au venit pînă la Cățel,' şi, puind acolo ordiia sa, aştepta ce va face. Şi, ačasta auzindu-o Theodor din Bucureşti, cu adevărat că sănt Turci, dinpreună cu toată oastea lui au fugit acum, în luna lui Maiu, în 13 zile, într'o Sîmbătă noaptea spre Duminecă, lăsând toate gătirile lor. Iară Turcii, auzind ačasta, au pornit a veni, şi, ajungând la Dudeşti, iarăş au stătut. Atuncea ne mai fiind alți boeri aci în Bucureşti, că cei mai mulți era fugiți la Braşov, s'au sculat Dinicu Golescul şi cu Vel Dvornicul Armaş Manu, şi, luându şi pre siclitarul muscălescu, şi eşindu-le întru întimpinare, i-au poftit, făcându-le halaiu cu mare pompă; şi, viind, au stătut, făcând ordiia afară la cîmpu, la casele Gligoraşcului, şi au rămas o parte din oşti cu Chihaia-beiu, să se gătească. Iară alt Turcu, tot din cei mari, au întrat în Bucureşti cu cătăva oaste pihotă, la Maiu în 15 întrând, care au şi orănduit Turci pe la toate strejile. Deci, Chihaia-beiu stându acolo afară, în toate serile da cîte patru tunuri şi, cât au stătut, să făcea multe arătări de Evrei pre unii din cei rămaşi zavergii, pre care au pus vre-o zece-doisprezece în țeapă la Capu-Podului de Tărgul-din-afară, între care era şi un fecior al lui Polcovnicului Costi, foarte tănăr, pentru căci s'au aflat pre acea vreme nişte arme, fiind polcovnic. Deci, acolo gătindu-să, au plecat la Tărgoişte, şi, ajungând acolo, nu puțini creştini au jărtfuit *(sic)*, atât strămbi, cât şi de cei drepții. Ačasta auzind bimbaşa Sava, ce erea acum închis la mănăstirea Sinai, au trimis scrisori la Chihaia-beiu, predându-să pre sine păna la pământu cu mare jurământu *(sic)* că va fi supus la toate. Deci, priimindu-l, s'au unit cu toți, începând a văna suflete creştine, şi pănă la vîrful muntelui, socotindu că cu ačasta va gîştiga *(sic)* viiața sa de la Turcu; care pierzându-ş toată nădejdea, au căzut în groapa aceia ce o au săpat altora. Iară mai pre urmă, tot la acelaş leat 1821, Avgustu în 4, s'au poftit în Bucureşti cu toată oastea lui, iară la 6 ale aceştii luni s'au poftit la Chihaia-beiu ca să-i dea capul, la casăle Belului, şi, el mergând cu cîțiva oameni ai săi, acolo sus în case i-au taiat, pre Sava, pre Ghencea şi alți din cei mai proşti. Din care pricină au urmat mare spaimă în toți Bucureştii, pentru că vede[i] pe toate drumurile pre Turci cu căpăține de Arnăuți în măini şi plin[i] de alte jafuri; care au perit

www.dacoromanica.ro

mulţime de creştini de cei ce nu era vinovaţi la acest fel lucrul; ci atunci, în turburare fiind, nu mai alegea. Iar Arnăuţi cei ce mai rămăseseră, mulţi scăpând, vre-o 40 alergând s'au închis în beserică la Olteni ca să-ş, izbăvească viiaţa de moarte, având şi oareşce focuri, care sfărşindu-le, i-au acoperit mulţime de foc din tunurile cele ce slobozea asupra lor. Care acolo s'au ars toţi, dinpreună şi cu multe hodoare omeneşti ce erea acolo închise de mai nainte vreme. Iară cei mai mulţi dinprejurul acelui ţinut toţi au pătimit jafuri caselor sale, încât mulţi au rămas scăpătaţi întru mare sărăcie. Deci după ačasta, înpăciuindu-să toate, s'au aşăzat Domnu Măriia Sa Io Gligorie Dimitrie Voevod, alinându-să toate ale ţării. Să auziia că voescu înpăraţi a să înpăciui de a-ş lega mai întărit pace. Care au şi trimis pre trei obraze de Turci mari la Rosia, pre care îi numiia murahazi, spre mai hotărît cuvîntu. Care au trecut prin aceste doo ţări ale noastre, prin Ţara-Rumînească şi prin Moldova. Şi a fost trecerea lor prin Buzău la leat 1826, Iunie în 19 zile, căndu şi eu mă aflam la Sî[în]tă Episcopie cu şăderea; şi au zăbovit pre acolo prin Rosia până la Noemvrie în 20 zile, aflându-mă iarăşi acolo, şi, într'o Vineri, la 8 ceasuri din zi, când au sosit la conac în Buzău, având cu sine 10 perechi telegari din Rusiia şi cîteva carîte înbrăcate în pănză albă. Iară gătirea pentru primire lor erea o mie şi doo sute numai cai de prin ţară; şi avea, drept, mult calabalîc, că au trecut vreo doo-trei časuri tot mereu.

Ačasta am scris eu, ce s'a putut vedea; iar cine ştie mai multe, spue!

Al. Ciorănescu.

Contribuţie la istoria catolicismului din Moldova în secolul al XVIII-lea.

– Protecţia francesă pentru călugării franciscani –

de **V. Mihordea.**

(urmare)

V.

Constantinople, le 1-er octobre 1732.

Villeneuve à Maurepas.

....Par une lettre du 17 juillet, j'ay eu l'honneur de vous donner de plus amples informations au sujet de la demande qui

www.dacoromanica.ro

m'avoit été faite par les Pères Franciscains établis en Moldavie d'être reçus sous la protection du Roy, et, quoy que vous me marquiez que Sa Majesté approuvera que cette protection leur soit accordée, je ne feray aucune demarche à cet égard jusqu'à ce que j'aye receu de nouveaux ordres de votre part, et que j'ay eu reponse aux eclaircissemens que j'ay demandez à un drogman du prince de Moldavie, nommé Amirat[1], qui a une connoissance exacte de ce païs là, où il demeure depuis longtemps, et qui est sous la protection de France.

(Bibl. Nat., ms. français, 7185, fol. 218.)

VI.

Fontaynebleau, le 22 octobre 1732.

Maurepas à Villeneuve.

....Vous avez vu par ce que je vous ay mandé dernierement au sujet des frères mineurs conventuels establis en Moldavie que le Roy ne consentoit que vous leur accordassiez la protection qu'en cas que leur establissement fut authorisé par un commandement du Grand Seigneur. Comme il paroit qu'ils n'en ont point obtenu pour cette mission, puisqu'ils vous prient de leur procurer un barat pour l'authoriser, à quoy il n'y a pas d'apparence que vous puissiez aisement parvenir, Sa Majesté trouve qu'il est apropos que vous vous dispensiez d'agir pour cela, et que vous ne leur accordiez point la protection. Ce ne seroit qu'une occasion à vous donner de nouveaux embarras, et, si dans la suite vous trouvez les ministres de la Porte plus disposez qu'ils ne le sont presentement à accorder des ordres favorables pour leurs missions, il faudra que vous en proffitez par preference pour obtenir la revocation du commandement expedié en 1725[2] contre celles establies dans les endroits où nous n'avons point de consuls.

En attendant, S. M. approuvera que vous continuez de proteger comme vous faites les missionnaires qui sont à Damas....

(Archives Nat., B[7] Marine, vol. 143, fol. 471 şi Verso.)

---

[1] Alexandru Amiras, cronicarul. Secretar de cancelarie în Moldova anului 1713. Dragoman al lui Carol al XII-lea. Ştia limbile orientale. Supt Mihai Racoviţă ocupa funcţia de Mare-Uşer. El însuşi se pomeneşte în cronică pe la anul 1716 printre boierii ţerii. Căminar în 1717. Supt Grigore Ghica ajunsese Mare Sluger. La 1729 el era „Alexandru Postelnicul". Cronica lui se opreşte la 1730, cînd se crede că ar fi data morţii. D. Iorga e de părere că el a trăit mai mult decît Neculce (1743), de oare ce cronica lui e în legătură cu a acestuia (*Istoria literaturii romîne*, ed. II, vol. II, pp. 520-525). De altfel îl vedem la 1732 dragoman al lui Grigore Ghica şi... supt protecţiunea francesă.

[2] De fapt, firmanul e din Septembre 1722 (Hurmuzaki, *Doc.*, VI, pp. 355-6, no. CCXIII).

www.dacoromanica.ro

VII.

Constantinople, le 11 janvier 1733.
P. S. du 20 janvier.

....Je me conformeray à ce que vous me faites l'honneur de me marquer au sujet des frères mineurs conventuels établis en Moldavie, d'autant mieux qu'il ne seroit pas possible dans les conjonctures presentes de leur procurer le barat qu'ils demandent pour authoriser leur mission et pour la faire jouir de la protection du Roy...

(Bibl. Nat., ms. français, 7186, fol. 31-2.)

VIII.

A Constantinople, le 3 janvier 1747.

Castellane à Maurepas.

Il fut question, Monsieur, dans les premieres années de l'ambassade de M. le Marquis de Villeneuve, d'une demande que firent les missionnaires de l'ordre des mineurs conventuels établis en Moldavie, d'être reçus sous la protection du roy.

Si vous jugés à propos, Monsieur, de vous faire rapporter les lettres de mon predecesseur des 11 fevrier, 17 juillet, 1 octobre 1732, 21 janvier 1733 et les votres des 9,20 juin et 22 octobre 1732, vous y verrés que le Roy permit alors de recevoir ces religieux sous sa protection, supposé qu'ils fussent autorisés dans les missions par un commandement de la Porte et qu'ils s'y conduisissent bien; c'est la disposition de la lettre du 20 juin 1732, mais cette demande tomba, quoy qu'elle eut été appuyée par une lettre de M. le Cardinal de Polignac, parce que ces missionnaires ne produisirent aucun commandement en leur faveur, et que, d'ailleurs, dans le cas même où ils en auroient solicité quelqu'un, vous aviez fait sentir, Monsieur, par votre lettre du 22 octobre, que le credit de l'ambassade du roy à la Porte devoit être employé par preference à obtenir la revocation du commandement de 1725, qui exclut les missionnaires des lieux où nous n'avons pas de consuls.

Il n'est pas question aujourd'hui de ce commandement de 1725, qui a été revoqué ou est censé l'être par les nouvelles capitulations, et d'un autre côté dans le recueil ci-joint des divers titres que le Père François Manzi[1], prefet des Franciscains en Moldavie,

[1] Manzi, da Longiano. Padre Francescantonio, Italian, şef de misiune catolică în Moldova. Destinat misionar în Novembre 1721, ajunge aici în Aprilie, anul următor. Stă şase ani la Fărăoani. În 1728 e transferat la Huşi, unde stă doi ani. După războiul din 1739, murind şeful misiunii din Moldova, P. Pesci, el e chemat în locu-i la 1740. Face o călătorie la Roma la sfîrşitul anului 1734. D. Călinescu, în studiul asupra misionarilor, din *Diplomatarium*, I (1985), spune cât

www.dacoromanica.ro

m'a envoyé en dernier lieu. Vous trouverés, M-r, trois commandemens de la Porte qui autorisent la residence de ces Religieux et le libre exercice de la Religion Catholique dans cette province, et le dernier de ces commandemens, adressé au Prince Gregoire Gica, est de l'année 1741, ce Prince étant interessé luy-même à le leur faire obtenir, en sorte que, ces Religieux étant venus de nouveau à la charge depuis un ou deux ans, pour demander d'être reçus sous la protection du Roy, il semble que j'aurois été dans le cas de la leur accorder; mais voicy, Monsieur, les reflexions en consequence desquelles je me suis borné à passer quelques bons offices en leur faveur auprès du Prince de Moldavie.

Quand on lit la lettre du Mis. de Villeneuve du 17 juillet, on sent que, lorsque les frères conventuels eurent recours à la protection de la France et interesserent M. le Cardinal de Polignac pour la leur procurer, c'étoit bien moins pour se garantir des vexations des Moldaves, des Turcs ou des Tartares que pour se precautionner contre les desseins des jesuites qui depuis longtems ambitionnoient cette mission. Ils y avoient déjà mis le pied en 1732, par un hospice de deux jesuites polonais à Jassi, et c'est probablement par rapport à l'ombrage que les franciscains en avoient conçu qu'ils cherchoient à s'ettayer de la protection de la France, faisant valoir l'ancienneté de leur établissement et la continuité de leur residence, ou bien que celle des jesuites est nouvelle et incertaine, le moindre soupçon de guerre les obligeant de retourner en Pologne.

Il est vrai qu'aujourd'huy cet objet de jalousie paroit dissipé. On est accoutumé à voir les jesuites polonais à Jassi et les religieux franciscains s'entendent avec eux. Ils ont même agi de concert pour le retablissement de l'église de Jassi, qui tomboit en ruine. Le Prince Jean Maurocordato a eu égard aux lettres de recommendation que j'ai écrites à cet effet et que le Père Manzi luy a presentées: et, quoiqu'il eut fait d'abord detruire les fondemens de cette nouvelle église, posés sans sa permission, il a depuis consenti â la continuation de cet édifice. Il doit être achevé à ces heures-cy, et les franciscains paroissent disposés à consentir que les jesuites polonois y viennent faire les exercices spirituels.

Cette intelligence, vraie ou apparente, fait cesser à la verité le scrupule qui engagea le Marquis de Villeneuve à éviter de s'ingerer dans cette affaire par rapport aux embarras qu'entraine la multiplicité des ordres religieux dans les mêmes missions, embarras qu'il éluda en accrochant cette affaire par les conditions

a stat în Moldova 23 de ani (p. 58-61). Tot așa d. Iorga, *Studii și doc.*, I-II, p. XLV, îl pune pe lista prefecților la 1746. Dar ni s'a păstrat o scrisoare a sa către Desalleurs, ambasadorul frances din Constantinopol, datată din Iași, 11 Iulie 1748 (Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations de la France avec les principautés roumaines*, pp. 259-60, no. CCXXVI), ceia ce probează că la acea data el era încă în Moldova și a stat mai mult de 23 de ani.

www.dacoromanica.ro

des quelles il la fit dependre, mais la difficulté se trouve renaitre d'un côté par l'intervention d'un troisième genre de missionnaires qui veulent s'établir en Moldavie : ce sont des jesuites hongrois, congregation auxquels le Père François Manzi ne refuse pas d'obeir, mais il m'écrit que le Prince de Moldavie s'est opposé à cet établissement comme contraire aux lois et constitutions de son État ; des missionnaires de cette nation et sujets de la Cour de Vienne pouvoient être vus de mauvais oeil par la Porte, qui pourroit même lui faire un crime de les avoir tolerés, ce qui rend probable la protestation que m'a fait le Père Manzi qu'il n'avoit aucunement trempé dans cette deffense et opposition du Prince de Moldavie, ayant fait au contraire de son chef tout ce qui pouvoit dependre de luy pour l'execution des ordres de la sacrée congregation. Je scaurai encore plus positivement à quoy m'en tenir par les eclaircissemens que j'ai demandés au Prince de Moldavie sur ses intentions à ce sujet. En attendant je continuerai de coucourir au bien de la catholicité autant qu'il dependra de moy par mes bons offices, et je suspendrai comme j'ai fait jusqu'à present la patente de protection formelle que ces religieux sollicitent, jusques à ce que vous ayés examiné, Monsieur, la copie que je joins icy des titres de leur établissement. Ils voudroient les faire renouveller et confirmer au nom de Sa Majesté et sur ma requête, ce qui ne vous paraitra pas, Monsieur, sans difficulté, car ces commandemens de la Porte ont été obtenus à la requisition du Roy et de la Republique de Pologne, qui a des traités formels avec la Porte pour le maintien de la religion catholique dans la Moldavie, où il est incertain si nous serions reçus à faire valoir ces traités auprès de la Porte et le Roy ne trouvera peut-être pas à propos de s'ingerer dans leur execution, nonobstant le titre général dont Sa Majesté jouit de protecteur de la religion catholique dans les États du Grand Seigneur ; ce nouvel objet qu'on fourniroit à la pieté de notre Auguste Monarque pouroit occassioner quelques degouts avec la Republique de Pologne. Enfin, independamment de cette premiere consideration, il y en a une seconde à faire sur ce que cette ingeration presente d'embarrassant par rapport à l'intervention des jesuites dont la vue est manifestement d'exclure les franciscains de cette mission, et du moins de la partager avec eux, à quoy la cour de Rome paroit inclinée. C'est un point sur lequel je dois garder une exacte neutralité et indifference, jusqu'à ce que vous ayez eu la bonté de me faire part des intentions de Sa Majesté.

Je suis avec un respect infini, Monsieur, votre très humble et très obeissant serviteur.

Castellane.

(Aff. Étr., Corresp. consulaire, Constantinople, vol. 51.)

www.dacoromanica.ro

IX.

Interpretatio mandati Turcarum imperatoris ad protegendos religiosos ritus romani [1].

[Constantinopol, 1713.]

Electe inter Magnates christianos, princeps Moldaviae, Nicolae! Cum ad te pervenerit signum imperatorium nostrum, notum sit tibi quod electi christianorum principum, nempe legatus magnus Poloniae, necnon ablegatus eorum (quorum fines felicitate coronentur), hic in Praefulgida Porta mea morantes, libellum supplicem sigillo munitum ad imperiale solium nostrum remiserunt, petieruntque ut sacerdotes christiani qui subsunt Papae Romano juxta pacta conventa per mandata imperatoria confirmata, que continent ejus modi sacerdotes, ubicumque habuerint ecclesias suas in ditionibus nostris, exercere ritus latini religionis suae valeant nemoque obstare possit, immo quiete sua frui debeant. Propterea mandatum hoc editum est, confirmandas capitulationes imperiales hac de re convenientes; et mandamus tibi ut non solum permittas ut religiosi christiani Papae subditi Jassiis existentes juxta antiquam normam in ecclesiis quas possident religionis suae ritus exerceant, verum etiam impedias, si qui velint ipsis impedimentum aut molestias afferre, eo quod dicti legati iterum mandatum ad confirmationem capitulationum rogaverint, quod perquisitis tabulis imperatoriis et [re] se ita contineri cognita, iterum mandamus ut juxta mandatum nostrum facere debeas et nihil contra capitulationes et mandatum nostrum audeas neque condescendas; et hoc mandatum quidem postquam aspexeris, iterum in manus eorum reddere debeas. Dabatur Constantinopoli, ultimis diebus lunae Saaban, anno Chidzerae 1126.

N. B. Haec copia non est praesentis fermani, sed antiqui, quia praesentis fermani copiam non potuimus facere.

(Aff. Étr., Corresp. consulaire, Constantinople, vol. 15.)

X.

[1747.]

Les actes de la confirmation et les privileges de la residence des religieux de l'ordre des freres mineurs conventuels, en Moldavie [2].

Series celsissimorum Principum Moldaviae a quibus R. R. pp.

[1] Anexat la raportul lui Castellane din 3 Ianuar 1747. O copie in Iorga, *Studii şi doc.*, I-II, pp. 91-92, no. XIX.

[2] Anexată la raportul lui Castellane din 3 Ianuar 1747. Vezi Anexa VIII.– O listă de privilegii acordate Bisericii catolice din Muntenia se găseşte in Hurmuzaki, IX[1], pp. 357-8, no. DIX. E greşit datată 1698, intru cit ultimul privilegiu menţionat e de la Ştefan Racoviţă (1764).

www.dacoromanica.ro

Missionarii ordinis minorum Sancti Francisci conventualium eorumque ecclesiae immunitatem gratiose habuerunt.

Antonius Princeps Rousset pro episcopo bakoviensi sacerdotibus omnibus eorumque aedituis atque servis, ut sint exempti, concessit.

Antonius Cantimirus Princeps, pro exemptione duorum cantorum totidem aedituorum atque servorum diploma exhibuit; item pro alveariis et aliis pecoribus.

Ioannes Constantinus Ducas Princeps concessit immunitatem pro omnibus ecclesiis, ut haberent duos cantores, totidem aedituos liberos, duos servos, unum alvelarium liberum, item pecora et alvearia ut sint libera.

Ioannes Constantinus Dukulecz Princeps concessit omnibus ecclesiis duos cantores, duos aedituos et patribus duos servos et exemptionem pro oeconomia [1].

Demetrius princeps concessit duos cantores, duos aedituos, duos servos, item alvearia, pecora, ut sint libera, uti et vedrerit.

Nicolaus Princeps Maurocordatus concessit duos cantores, duos aedituos, totidem servos, item oves, pecora, vedrerit et alvearia sint libera.

Mikael Princeps concessit omnibus ecclesiis unum cantorem, unum aedituum ecclesiae, unum servum. Item pro ecclesia iassiensi cantorem, aedituum, servum, piscatorem unum, vinicolam item, pro cellario ubi vinum venditur libertatem ab omnibus oneribus, prouti etiam apibus, pecoribus exemptionales litteras dedit, item pro vedrerit, id est, pro creatione vini secundum urnas quantum solvere usus est.

Gregorius Princeps concessit ecclesiis per duos cantores duos aedituos seu sacristanos, item libertatem pro triginta alveariis, pro sex pecoribus, pro decem s. v. porcis, pro equis postae, pro celario, ut sit liberum ab omni onere [2].

Constantinus Princeps concessit eandem exceptionem quam habuimus sub Gregorio Principe et etiam immunitavit celarium ab omni onere, uti etiam a vedrerit, id est a vino procreato in vineis residentiae.

Ioannes Princeps concessit libertatem ecclesiae iassiensi tantum pro celario ubi venditur vinum, ut sit exemptum, et pro vedrerit, sed tamen solvere debuimus totum quantum.

Praeterea habentur etiam hic certa diplomata antiquorum principum, in quibus prohibentur ut ne invadant nostram iurisdictionem huiates episcopi vel mitropolitae, sed solummodo episcopi catholici, vel vicarii generales ius suum haberent corrigendi suos catholicos et puniendi.

---

[1] Cf. Iorga, *Studii şi documente*, I-II, p. 84, no. XI.

[2] Un privilegiu „ca să ia cîte una ocă de untu-de-lemnu pe lună", din 5 Maiu 1727, in Iorga, *Studii şi documente*, I-II, pp. 108-9, no. LVI. — Cf. *ibid.*, p. 291, no. XLV. — Cf. Călinescu, *Alcuni missionari cattolici italiani nella Moldavia*, in *Diplomatarium italicum*, I (1925), p. 19.

www.dacoromanica.ro

Praedicti autem Principes has exemptiones ea ratione fecerunt nobis, quia considerarunt nos semper tanquam extraneos, non autem tamquam vassallos, seu rajas.

Sunt sequentia loca, ubi catholicae ecclesiae reperiuntur in Moldavia: Iassiis, Cothnar, Reketeni, Racovani, Tamaseni, Bakoviae, Terebes, Forovani, Grosestini, Hussiis, Galadimi, Csebercsic in Tartaria, penes quas ecclesias a quatuor centum annis inserviunt patres franciscani Ordinis minorum conventualium. Originales vero istius copiae conservantur hic Iassiis inter documenta litteralia residentiae.—Fra. Basilius Frenk O. M. Conventualium, mis. apostol. Fr. Franciscus Manzi, Missionum Apostolicarum praefectus et episcopatus bacoviensis vicarius generalis.

(Aff. Étr., Corresp. consulaire. Constantinople, vol. 51.)

XI.

[1741.]

Traduction d'un firman de la Porte, adressé au Prince de Moldavie Gregoire Gika[1].

Le modele des grands de la religion du Messie, Gregoire vaivode de Moldavie, à l'arrivée de ce commandement imperial vous sçaurés que la gloire des grands princes de la croyance de Jesus, élu parmi les grands de la religion du Messie, l'arbitre des affaires des nations chretiennes, le très magnifique Roy de Pologne Auguste, troisieme fils de Nal-kiran, dont la fin soit heureuse, vous ayant écrit pour vous faire scavoir qu'il envoye le nommé Stanislas Raimond en qualité d'évêque en Moldavie, pour y faire exercer son rit dans les eglises dont les sujets du Pape sont en possession depuis l'ancien temps, en consequence de l'article des capitulations imperiales accordées aux Polonois, portant que: „on ne pourra point empecher les religieux de la dependence du Pape d'exercer leur rit dans les endroits où ils auront des églises, consequemment aux ordres imperiales dont ils sont munis et ils jouiront de tout repos et tranquilité, ayant eu secours aux registres des capitulations gardés dans mon divan imperial, elles se seroient trouvées conformes à l'exposé cy dessus et il se seroit trouvé dans les registres des commandements, scavoir: Un ordre imperial en datte de 1112, adressé au Vaivode [Antioque Cantemir][2] de Moldavie, conformement aux capitulations imperiales, portant que personne ne puisse inquieter, ni molester les évêques, les religieux et autres dépendants

[1] Anexat la raportul lui Castellane din 3 Ianuarie 1747. V. Anexa VIII.—Vezi forma italiană, în Iorga, *Studii şi documente*, I-II, pp. 100–101, no. XXXVIII, şi menţiunea formei francese care se găseşte la Dresda (Staatsarchiv, reg. 2957), *ibid.*, p. 436, no. XXVI, unde echivalentul lui 1112 = 1702, în loc de 1699, şi al lui 1126=1714, în loc de 1713, 1145=1733 în loc de 1732.

[2] Locul e lăsat punctat. La data de 1112 (1699) domnia în Moldova Antioh Cantemir.

www.dacoromanica.ro

du Pape, ni les empecher contre les capitulations imperiales d'exercer leur rit dans les eglises dont ils sont en possession depuis longtemps dans le bourg de Boudjoud en Moldavie.

Un ordre imperial en datte de 1126 au Vaivode Nicolas, pour lors Voivode de Moldavie, portant que personne ne puisse inquietter ni molester les religieux dependants du Pape, ni les empecher contre les capitulations imperiales d'exercer leur rit dans les églises dont ils sont en possession depuis longtemps dans le bourg de Jassy et en Moldavie.

Enfin sous mon regne de felicité un troisieme ordre imperial en datte de 1145 à vous adressé, portant qu'il soit fait et agi conformement à l'ordre imperial cy devant émané.

Sur quoy j'avois ordonné qu'il soit fait et agi en conformité des capitulations imperiales et j'ordonne qu'à l'arrivée du present commandement, l'on ait à s'y conformer, ainsi qu'aux articles des capitulations imperiales sans qu'il puisse être rien permis de contraire.

Donné à la fin de Gemazielakhar, 1154 [1741] à Constantinople.

(Aff. Étr., Corresp. consulaire, Constantinople, vol. 51.)

XII.

[1741].

Traduction d'une lettre du G. V. jointe au commandament cy-dessus [1], *adressé au Prince Gregoire de Moldavie.*

Le modele des seigneurs de la religion de Messie, le Vaivode de Moldavie Gregoire Vaivoda, dont la fin soit heureuse. La presente est pour vous faire scavoir que sur la lettre qui vous a été écrite par le très magnifique Roy de Pologne pour vous marquer qu'il envoye en Moldavie le nommé Stanislas Raimond en qualité d'eveque pour y faire exercer son rit dans les églises qui y sont depuis longtemps entre les mains des religieux dependants du Pape, on a eu recours aux capitulations imperiales accordées aux Polonois, où il s'est trouvé inseré qu'on n'empechera point les religieux de la dependance du Pape d'exercer leur rit dans les endroits où ils auront des eglises consequemment aux ordres dont ils sont munis et ils jouiront d'une tranquilité parfaite. Il s'est aussi trouvé des ordres imperiaux de diverses dattes adressés aux Voivodes de Moldavie pour que persone ne puisse inquietter ces Religieux sous ce pretexte et en consequence il vient d'émaner un ordre imperial pour qu'on ait à se conformer aux capitulations.

Je vous écris la presente en consequence, pour que vous ayez à vous conformer au dit ordre imperial. Et salut à qui est dans la voye droite. A Constantinople.

Signé: Hadgy Âhmed.

(Aff. Étr., Corresp. consulaire, Constantinople, vol. 51.)

[1] Vezi Anexa XI.

www.dacoromanica.ro

XIII.

Castellane à Maurepas.

A Constantinople, le 6 janvier 1747.

Ce que j'ay eu l'honneur, Monsieur, de vous écrire touchant la demande que font les missionnaires de Moldavie de se mettre sous la protection du roy m'amenne à la discussion du mémoire que la Sacrée Congregation a fait presenter à Sa Majesté pour demander l'établissement d'un vice-consul à Philippopoly en Bulgarie, qui put proteger l'archevêque et les missionnaires latins repandus dans cette province.

J'observerai, Monsieur, que c'étoit par erreur qu'on avoit cru jusqu'à present que les missionnaires de Moldavie n'étoient autorisés par aucun firman de la Porte, tandis qu'ils en ont obtenu plusieurs à la requisition du roy de Pologne, et je suis persuadé de même que la residence des missionnaires latins en Bulgarie doit avoir été autorisée par divers diplomes de la Porte obtenus à la requisition de la republique de Raguse. On peut voir à ce sujet une relation très ample et très instructive qu'un missionnaire du 16 ou 17 siecle donna à la Sacrée Congregation de l'état des missionnaires en Bulgarie, et qui a été imprimée à la fin du second tome des Antiquités de Constantinople de M. Banduri [1]. On y voit que, le commerce des Ragusois étant repandu dans toute la Servie et la Bulgarie jusqu'à Roudschik et au Danube, la Republique de Raguse y maintenoit la hierarchie latine et l'exercice public de la religion catholique dans des églises nombreuses, ce qui ne pouvoit être que de l'aveu de la Porte, et en consequence de ses capitulations avec les Ragusois. En sorte que le 1-er point que la Cour aura à examiner dans cette affaire sera cette question, qui n'est pas d'une petite importance, scavoir: si le roy comme protecteur général de la Religion dans les États du Grand Seigneur peut de son chef faire valoir au profit des catholiques les capitulations que la Porte peut avoir avec d'autres puissances concernant l'exercice de la Religion.

Cette question est plus équivoque par rapport aux missions de Moldavie, parce que, la republique de Pologne étant une puissance en état de se faire valoir ses capitulations avec la Porte, le Roy, par menagement pour cette republique, ne voudra peut-être pas s'ingerer dans cette protection. Il n'en est pas de même des missions de la Bulgarie, où tout le credit que pouvoyent y avoir les Ragusois se trouve entierement éteint. Une quantité prodigieuse de marchands de cette nation, qui étoient jadis repandus dans cette province étant aujourd'huy reduite à deux Ragusois établis à Sophie et à peu près un pareil nombre à Roudschik et, qui

[1] *Imperium Orientale sive Antiquitates Constantinopolitanae, in quatuor partes distributa.*

www.dacoromanica.ro

plus est, cette Republique est si foible et subjuguée par les Turcs à un tel point que toute son attention est d'éviter soigneusement ce qui pourroit la compromettre avec le ministère ottoman : c'est precisement le danger qu'elle courroit en protegeant les missionnaires latins que les Grecs ne manquent pas de representer à la Porte comme des espions des Cours de Rome et de Vienne, qui ne travaillent sur ces frontieres qu'à aliener les sujets du Grand Seigneur et les porter à la revolte, temoin les deux prêtres à qui le Grand Vizir Jeyen-Pacha [1] fit trancher la tête à Andrinople en 1738.

J'ay eu occasion de connoître à ce sujet les dispositions de la republique de Raguse, lorsque dom Nicolo Zupanovits, pour lors visitateur apostolique, aujourd'huy archevêque de Bulgarie, vint à Constantinople pour solliciter un ferman de la Porte qui l'autorisoit à voyager en Bulgarie sous la protection du Roy: car je sondai les ambassadeurs de Raguse avec qui j'avois vecu icy en bonne intelligence, s'ils voudroient solliciter eux-mêmes ce commandement, comme en faveur d'un pretre dont le ministère étoit necessaire à leurs sujets établis en Bulgarie. Ils convinrent qu'il n'y auroit rien dans cette demande qui ne peut être autorisé par leurs capitulations et par l'usage, mais ils se declarerent dans une absolue impuissance de soutenir une pareille demarche et dans la necessité même de l'éviter par menagement pour la Porte, et ce ne fut pas sans peine qu'ils permirent à ce Prelat de se mettre incognito à leur suite pour se rendre plus surement à Sophie. C'étoit alors Ahmet-Pacha [2], fils de Topal Osman, qui en étoit gouverneur. Le Sieur La Rocca [3], son medecin, donna en cette occasion des preuves de son zêle : il reçut chez lui le visitateur apostolique et luy procura à ma prière un bouyourdi [4] du Pacha à la faveur du quel D. Nicolo parcourut toute la Bulgarie et y consacra nombre de pretres pour le secours spirituel des fideles catholiques qui y sont repandus. Cette ressource nous a servi en suite pour favoriser la residence d'un pretre aux environs de Philippopoly, où il y a 5 à 6 mille catholiques établis dans divers villages; mais, Ahmet-Pacha n'étant plus à Sophie et le Senat de Raguse étant hors d'état de proteger la religion dans ces quartiers, il s'agira d'examiner, Monsieur, comme j'ay dit, si le Roy voudra se charger de cette

[1] Gheghen-Ahmed-Paşa, Mare Vizir de la 1737 la 1739 (Hurmuzaki, XIII, traducere, p. 306).

[2] Ahmed-Paşa, Mare Vizir în 1741 (Hurmuzaki, *ibid.*).

[3] Asupra doctorului La Rocca, care pare a nu fi aceiaşi persoană cu Luca della Rocca (Ianculeu), se găsesc menţiuni in Filitti, *Lettres et extraits concernant les relations des Principautés roumaines avec la France*, Bucureşti 1914, in 8°, p. 443, no. CCCCXXXVIII, şi p. 466, no. CCCCLXX.

[4] *Bouyourdi=buiurdiu*, ordinul unui Paşă sau Vizir pentru Constantinopol (in opoziţie cu *ferman*, destinat provinciilor, ordin adresat autorităţilor din Constantinopol şi întărit de o singură parafă a Marelui Vizir (Şăineanu, *Influenţa Orientală*, II, partea a 2a, p. 22).

www.dacoromanica.ro

protection, faire valoir en son nom les capitulations des autres puissances et faire renoveller les commandemens qu'elles peuvent avoir jadis obtenus en faveur des missionnaires latins. Et certes cette question n'est pas insoutenable, car enfin les sujets du Grand Seigneur qui exercent à Syra, à Chio, au Tine et dans d'autres échelles de l'Archypel la religion catholique y sont fondés sur les traités que les Turcs ont fait avec les Venitiens, les Genois et autres puissances chretiennes sur qui ces conquetes ont été faites, à la charge d'y laisser aux habitants la liberté de leur religion; et, si le Roy comme protecteur de cette religion y maintient les privileges des évêques et fait expedier leurs Barats en son nom, pourquoy Sa Majesté ne pourra-t-elle pas égallement en Moldavie et en Bulgarie proteger la religion dont l'exercice s'y trouve permis par des traités faits avec d'autres puissances, dès que ces puissances ne se formaliseront pas elles-mêmes que Sa Majesté s'ingere de cette protection? Sur quoy on peut observer, Monsieur, que, lors de la paix de Bellegrade, il y eut une promesse verbale de la part du Ministère Ottoman que l'on conserveroit dans cette ville le plein et libre exercice de la religion catholique dans une eglise qui seroit deservie par des missionnaires de l'Ordre des Capucins, et pour l'execution de cette condition secrette du traité le marquis de Villeneufve fit expedier un commandement dans lequel il fut dit que ces missionnaires capucins seroient à Bellegrade sous la protection de la France. La Cour de Vienne, piquée de cette condition, a mieux aimé laisser convertir cette église en mosquée que de faire valoir ce commandement, qu'elle trouva apparemment très humiliant pour elle. Mais il n'en est pas moins vrai que cet exemple serviroit merveilleusement à appuyer la proposition cy-dessus que le Roy peut dans tout l'Empire Ottoman maintenir et garantir les privileges de la religion et de ceux qui la professent, sur quelque titre que ces droits se trouvent appuyés. C'est à la Cour maintenant à voir si elle veut maintenir cette proposition et me prescrire d'agir en consequence, ou si elle prefere de donner moins d'étendue au titre de protecteur de la religion dont le Roy est en possession dans ce pays, pour être plus libre de garder les menagemens que les circonstances peuvent rendre necessaires, soit envers la Porte, soit envers les Puissances qui ont un droit plus direc- à cette protection.

Voila, Monsieur, pour ce qui concerne le 1-er point du memoire de la Sacrée Congrégation, touchant le desir qu'elle auroit eu de procurer un ferman de la Porte à M. l'archevêque de Bulgarie. Quant au second point, qui regarde l'établissement d'un vice-consul françois à Philippopoly, dont les prêtres latins missionnaires en Bulgarie seroient regardés comme les chapellains, j'aurai l'honneur de vous dire, Monsieur, que ce projet dans le tems de la visite de Dom Nicolo fut suggeré par le sieur La Rocca, qui auroit pu nous en facilliter l'execution, si Ahmet-Pacha étoit

www.dacoromanica.ro

resté dans le gouvernement de Sophie. La chose sera aujourd'hui plus difficile à obtenir et cet établissement en sera moins solide et moins fructueux. Si cependant on veut le tenter, il faudroit commencer par faire expedier un barat [1] pour notre consul à Andrinople. Ce consulat est assez moderne, il n'est même que toleré par la Porte, et jusques à present on n'a pas fait expedier de barat à la personne qui en est pourvue, soit qu'on y ait trouvé quelque repugnance de la part de la Porte, soit qu'on ait été bien aise d'en gagner les frais ; cependant je crois, Monsieur, que la chose ne rencontrera pas de difficulté : il suffira que vous m'indiquiez sur qui je devrai rejetter la depense, devant vous prevenir que le Consul ne seroit pas en état de la faire....

(Aff. Étr., Corresp. Consulaire, Constantinople, vol. 51.)

XIV.

Castellane à Maurepas.

Constantinople, le 20 fevrier 1747.

(En marge : Sur l'intention du prince de Moldavie de ne pas permettre que es jesuites s'établissent dans ses Etats.)

Pour ne vous rien laisser ignorer, Monsieur, de ce qui concerne les missions de Moldavie, j'ay l'honneur de vous envoyer cy-joint la copie de la lettre que le prince de Moldavie Jean Scarlati Maurocordato m'a écrite en date de 8 janvier dernier [2].

Vous y verrés, Monsieur, que ce prince s'explique très clairement sur l'intention où il est de ne pas permettre l'établissement des jesuites hongrois dans ses Etats ; en sorte que le Père Manzi, superieur des missions des franciscains dans cette province, n'a rien avancé que de veritable dans la lettre qu'il m'a écrit, à ce sujet, quoy qu'il ne soit pas impossible qu'il ait indirectement contribué à cette resolution du prince dont il paroit avoir gagné la confiance. J'ai eu l'honneur de vous écrire, Monsieur, par une de mes precedentes lettres, sur cette question s'il convient ou non dans ces circonstances d'accorder aux missionnaires franciscains la protection du Roy, qu'ils ont demandée. Je suis, etc.

(Bibl. Nat., nouv. acq. franç. 5105, fol. 197, şi Aff. Étrangères, Corresp. Consulaire, Constantinople, vol. 51.)

XV.

Maurepas à l'archevêque de Bourges.

Versailles, le 18 mars 1747.

....La proposition que fait la Congregation de Propagande de

[1] *Barat* = berat, act emanat de la Sultan şi conferind un privilegiu oarecare : diploma de guvernator, exequatur pentru un consul (Şăineanu, *o. c.*, II [2], pp. 17-18).

[2] La lettre du prince de Moldavie est introuvable.

www.dacoromanica.ro

faire accorder la protection speciale du Roy aux missions de Bulgarie revient à la demande qu'ont fait en dernier lieu les franciscains établis en Moldavie d'être admis sous la même protection. Les premiers se sont introduits en Bulgarie à la faveur des traités faits entre la Porte et la Republique de Raguse et les seconds sous les auspices de la Pologne. Il ne conviendroit point que l'ambassadeur du Roy fit valoir au nom de Sa Majesté les traités et les privileges de ces puissances pour soutenir les Missions qu'elles ont fondées en Turquie par des motifs inconnus à S. M. Il serait encore plus dangereux d'accorder purement et simplement à ces missionnaires la protection du Roy et de les traiter comme dependants de la France, parce que ce seroit mettre l'autorité du Roy en compromis avec les Puissances de qui ces religieux dependroient....

(Archives Nationales, B 7, 186, fol. 59 V°.)

XVI.

Maurepas à Castellane.

Versailles, le 18 mars 1747.

....Le Roy est encore, comme il a toujours été, le protecteur général de la religion dans les Etats du Grand Seigneur, mais cette protection ne doit être accordée que pour la conservation des anciens établissements que Sa Majesté a reconnu l'avantage que la religion pouvait en retirer; mais il ne convienne point d'estendre cette protection sur des établissements faits par d'autres puissances, attendu qu'ils peuvent être defectueux ou occasionnés par des veues contraires au service de Sa Majesté et aux intérêts du commerce de ses sujets, de sorte que les obligations de son ambassadeur à la Porte ne s'entendent point à faire valoir les traités et les conventions particulieres que la reine de Hongrie, le Roi de Pologne, les Ragusois et les autres Puissances ont pu obtenir à l'insu de la France pour établir des missionnaires de leur nation en Krimée, dans la Bulgarie et la Moldavie; ce seroit mettre l'autorité du Roi en compromis avec ces Puissances et avec la Porte même.

(L'ambassadeur peut agir comme médiateur.

L'établissement d'un consulat à Philippopoli n'est pas practicable.)

(Archives Nationales, B 7, 186, fol. 57.)

XVII.

Maurepas à Castellane.

Versailles, le 14 may 1747.

....J'ay repondu par mes precedentes aux differens articles concernant les affaires de la religion et l'établissement d'un consul

www.dacoromanica.ro

à Philipopoli. J'ajouteray seulement que des entreprises aussi delicates exigent au moins des circonstances moins critiques que celles où l'on se trouve actuellement.

...Lorsque le secrétaire d'Etat des Affaires Etrangères vous ecrit sur quelques affaires concernant la religion, il convient que vous luy donniez tous les éclaircissemens qu'il desire, et à l'egard du courant de ces sortes d'affaires il est à propos que vous continuyez à vous conformer à ce qui est exposé dans vos instructions....

(Archives Nationales, B7, 186, fol. 113.)

V. Mihordea.

Emigrația polonă în anii 1831—1848 și influența ei asupra mișcărilor de independență ale Romînilor

I.

În urma eșuării revoluției polone din 1830-1831, majoritatea participanților au fost nevoiți să părăsească Polonia și să caute găzduire în străinătate. Emigranții polonі au părăsit țara în aceleași dispositiuni sufletești în care au luptat împotriva Rușilor pentru libertate. Aristocrații și democrații continuau să se atace și să se acuse reciproc, aruncînd răspunderea și nesuccesul unul asupra altuia.

Băjenarii polonі s'au împrăștiat prin toate țerile Europei și Americei. Parte dintre ei s'au oprit în Moldova și Muntenia, dar majoritatea au plecat în Franța, de unde lucrau mai departe în direcția căpătării independenții. La Paris și Besançon s'au format punctele principale ale organisațiilor lor. S'au constituit acolo două mari partide, — care încă în timpul răscoalei din Polonia apăreau cu programe deosebite —: democratic-republican și aristocratic-monarhic. Cele două partide, avînd ca model curentele filosofice ale scriitorilor francesi din acea vreme, și-au formulat aparte programul de activitate. De și modul de acțiune al acestor organisații se deosebia, scopul lor final era același: recîștigarea independenței Poloniei.

A) Partidul democratic la început era desorientat. Nu-și putea găsi șeful. De aceia cîtva timp au urmat diferite fricțiuni în interior, până ce au putut să se constituie definitiv într'o organisație democratică. Astfel la 6 Novembre 1831 a luat naștere, supt președenția lui Niemojowski, „primul comitet temporar al emi-

www.dacoromanica.ro

graţiei polone", care în cursul aceluiaşi an (8 Decembre) s'a transformat în „Comitetul naţional", supt presidenţia istoricului Lelewel[1]. Dar nu toţi democraţii erau pentru această organisaţie. Majoritatea democraţilor din Paris s'au strîns în adunare generală la 16 Martie 1832 şi, criticînd cu asprime activitatea „Comitetului naţional", au format, a doua zi, „Societatea democratică polonă", care în sfîrşit a putut strînge în sînul ei majoritatea aderenţilor. Cei mai de samă represintanţi ai acestei societăţi erau Zaliwski şi Lelewel. Aceştia au organisat o secţiune aparte supt numele „Răsbunarea poporului", care avea însărcinarea să pregătească echipele de agenţi secreţi. La începutul anului 1833, din însărcinarea acestei societăţi au şi plecat în Polonia mai mulţi emisari cu instrucţiuni speciale[2].

Programul partidului democratic-revoluţionar era formulat clar şi hotărît.

Acest program cuprindea numai cîteva articole: 1) restaurarea Statului polon prin propriile forţe, fără ajutor străin; 2) pregătirea şi instruirea întregului popor polon pentru ca în frunte cu emigranţii politici să se răscoale împotriva ocupanţilor — toţi ca unul; 3) să se dea libertate şi pămînt ţeranilor şi 4) să se instituie în Polonia un guvern republican.

Cu asemenea instrucţii emisarii partidului democratic colindau Polonia şi ţerile pe unde se mai aflau refugiaţi poloni, aderenţi de-ai lor. Democraţii poloni din celelalte ţeri ale Europei lucrau după modelul şi instrucţiile primite de la centrala lor din Franţa. Cei din Ungaria şi Principatele româneşti, unde numărul lor era destul de însemnat, s'au organisat de asemeni în societăţi democratice şi trimeteau şi ei agenţi în Polonia; căci scopul suprem al tuturora era pregătirea ţeranului polon, cu ajutorul căruia trebuiau să scuture jugul ţarist. Democraţii poloni erau foarte prudenţi în ţerile refugiate. Acolo ei nu făceau nicio politică printre băştinaşi, căci nu aveau nevoie de concursul armat al acestora. De aceia nu erau stînjeniţi în acţiunile lor. Este adevărat că simpatii locale aveau, fără de care nu puteau să activeze, însă de angajări oficiale nu aveau nevoie.

[1] M. Handelsman, *Francja-Polska 1795-1845*, Varşovia, 1926, p. 142.

[2] Archiwum Akt Dawnych (= A. A. D.) din Varşovia, no. 870. Unul din aceşti emisari (Brzozowski) a fost prins de poliţia rusească, care a arătat compunerea Comitetului şi numele agenţilor trimeşi în Polonia *(ibid.*, No. 8811 K. N.).

www.dacoromanica.ro

B) Cu totul de alte principii era partidul monarhic al conservatorilor, de supt conducerea prințului Adam Czartoryski. Acest partid era compus aproape numai din marii proprietari, pentru cari chestiunea polonă nu era decît o parte din politica europeană, și fără de care nu putea fi resolvată. Deci pentru reconstrucția Poloniei partidul monarhic punea mare preț pe ajutorul străin, dar mai presus de toate pe încurcăturile politice din Răsăritul Europei, care aveau să forțeze Rusia să renunțe la pămîntul polon. Dar, pentru ca să grăbească acest proces istoric, prințul Adam, dimpreună cu partidul său, vroia să provoace o răscoală a popoarelor slave și a celor subjugate de Țar împotriva despotismului rusesc.

Acesta era programul politicii externe a partidului conservator. În politica internă însă acest partid era convins monarhic și neclar în ce privește chestia țerănească.

Prințul Adam Czartoryski, crescut la Curtea Țarilor ruși și fost mult timp ministru plenipotențiar, era unul din cei mai buni diplomați ai timpului său. Planurile lui cu privire la eliberarea Poloniei se potriviau cu politica europeană. El calculase totul cu minuțiositate, ca unul ce era specialist în chestia orientală. Și tocmai acuma această problemă se găsia în cea mai acută formă. Turcia se lupta cu moartea, iar popoarele creștine de supt stăpînirea ei începură să se miște: Grecia, Principatele românești, Serbia, Bulgaria așteptau momentul eliberării. De-asupra mormîntului turcesc veghiau marile Puteri europene, împărțite în două tabere: pe de-o parte stăteau Rusia, Prusia și Austria, iar, pe de alta, Anglia cu Franța, care duceau între ele o înfocată luptă diplomatică. Prințul Adam își dădea perfect de bine samă de această situație: de aceia căuta să tragă foloase pentru planurile sale.

Încă din anul 1832, s'a căutat să se între înțelegături cu Cerchesii, Romînii, Sîrbii, Egiptenii și cu Turcii în același timp, trimețînd acolo agenți politici și militari pentru a-i pregăti la răscoala generală.

Socotelile de mai sus însă n'au dat resultatul așteptat. Chestia orientală, cu toate că nu a fost resolvată, s'a liniștit un timp, așa încît la urma urmelor și pentru partidul lui Czartoryski, ca și pentru democrați, răscoala generală a țerii rămăsese singurul mijloc de acțiune ce trebuia să ducă la izbîndă. Dar monarhiștii,

www.dacoromanica.ro

contrar democraților, înțelegeau altfel „răscoala“ : ei voiau să o pregătească încet și sistematic. Răscoala Polonilor trebuia să izbucnească odată cu a altor popoare asuprite de Ruși, dar în primul rînd ei contau pe Romîni, Sîrbi, Bulgari și pe Greci.

Pentru aducerea la îndeplinire a acestui plan, Adam Czartorysk, a hotărît ca supt conducerea agenției principale polone din Constantinopol să înființeze filiale în Serbia, Bosnia, Iași și București. Ulterior însă s'a intervenit pe lîngă Guvernul frances ca ambasadorii și consulii francesi să se îngrijească și să sprijine pe agenții poloni. În felul acesta „aveau să se organiseze în același timp trupe polone în Moldova pentru a trece împotriva Rușilor, iar Sîrbii, Bulgarii și Bosniecii ar fi așteptat în pregătire, gata să sară asupra Austriei, în cas că aceasta n'ar fi vrut să între în Liga pentru restaurarea Poloniei“ [1].

Prin urmare vedem că basa principală a operațiilor polone era teritoriul Principatelor românești, și în special Moldova.

II.

În această vreme stăpînirea turcească din Principate era numai de formă, căci de fapt se aflau supt ocupație rusească. Cei doi Domni, Alexandru Ghica și Mihail Sturza, nu puteau să iea nicio hotărîre fără voia consulilor ruși. Ei nu erau decît niște executori fideli ai ordinelor venite de la Moscova.

Poporul românesc, care nu de mult se eliberase de asupritoarea stăpînire a Fanarioților, încă prea puțin își dădea samă de situație. Conducătorii lui, clasa boierească, mergeau alături de Domnii lor ; căci în acele vremuri exista un singur partid : cel guvernamental. Opoziție nu se putea face fățiș. De-abia în anul 1837, cu ocasia discuțiilor asupra Regulamentului Organic, o parte dintre boieri s'au opus și au protestat împotriva anumitor reforme impuse de Rusia. Acești boieri, în frunte cu colonelul Cîmpineanu, au format, ceva mai tărziu, un partid național îndreptat împotriva ocupanților și a Domnului rusofil. La fel s'a întîmplat și în Moldova, însă aici se făcea această mișcare pe cale culturală, oarecum cu consimțimîntul tacit al Domnului, Mihai Sturza. Pe de altă parte, tinerii studenți, ca Goleștii, Rosetti, frații Brătianu, Crețulescu, etc., urmîndu-și studiile la Paris, veniau tot mai des în

[1] Michał Budzyński, *Wspomnienia z mojego życia*, Poznań 1880, I, p. 366.

www.dacoromanica.ro

contact cu emigranții poloni, dar mai ales cu poetul Adam Mickiewicz și Adam Czartoryski [1]. Și tocmai prin acești agenți poloni au început să acționeze pentru binele comun. Prin intermediul acestor naționaliști romîni, emisarii prințului Adam vor pătrunde în România și munca lor va fi mult ușurată.

Astfel, începînd cu anul 1836, diferiți agenți ai emigrației polone au trecut granițile Principatelor românești. În același timp gazetele polone ce apăreau în Franța, precum erau: „Portofolio", „Le Polonais", „Kronica emigracii polskiej", „Trzeci Maj", și-au trimes corespondenți în București și Iași, cari publică regulat articole de propagandă despre Principatele românești.

Tot în anul 1836, ziarul „Le Polonais" (VI, pp. 174-8) scrie că „Principatele Moldovei și Munteniei sînt foarte puțin cunoscute: chiar oamenii cei mai învățați din Europa le confundă cu Serbia și Bulgaria, iar une ori cu Albania și cu Grecia; se ajunge pînă acolo, încît nu se știe dacă ele se află în Asia sau în Europa". În același an, „Kronika emigracji polskij" dă cinci scrisori trimise de la Iași și trei din Botoșani. Unul din corespondenții de la București scrie că „influența rusească, aurul rusesc, intrigile rusești pentru toți cei de aici sînt o spaimă. În asemenea condiții, Romînii nu au încredere nici în ei înșii; azi își întorc ochii spre Anglia. De la sosirea lui Muraviev la Silistra, Rușii au devenit mai obraznici... Nu numai boierii, cari sînt mai băgători de samă, dar însuși Voevodul, în fruntea lor, singura nădejde de eliberare o pun în Anglia. Soarta Moldovei este pentru ei o învățătură. Garnisoana din Silistra și patrulele militare, care pe drumurile Munteniei și Moldovei ajung la 4.000 de soldați, formează pentru toți cei mai mare izvor de neliniște și temere. Anglia, care a asigurat Stambulul, ar trebui să se gîndească și la Principatele românești. Introducerea unui negoț direct între Muntenia și Anglia ar fi de mare folos. Toată lumea românească se gîndește la aceasta. Brăila a fost declarat port liber; dar în fond toată Muntenia este un port liber. Obrăznicia rusească la gurile Dunării prevestește amestecul Angliei" (*Kronika emigracji polskiej*, 1836).

Astfel Polonii, tinzînd la eliberarea țerii lor, educau în același timp și alte popoare în același sens. Poporul românesc, care pînă în această vreme era foarte puțin cunoscut în Europa, mulțămită

[1] Wladyslav Mickiewicz, *Pamietniki*, I, 1838-1861, Varșovia 1926, p. 67.

www.dacoromanica.ro

și propagandei făcută de emigrația polonă s'a ridicat brusc la suprafața politicei europene.

Emigranții poloni cari s'au stabilit în Principatele românești sprijiniau și ajutau propaganda făcută printre Romîni de agenții veniți din Franța. Trebuie arătat că Polonii stabiliți în Principatele românești erau de asemeni împărțiți în cele două tabere politice: monarhiști și republicani, cari și aici făceau politică separată, întru cît erau mereu supt influența și directivele celor din Franța. În Moldova și Basarabia majoritatea Polonilor erau republicani, iar în Muntenia monarhiști. Așa se explică faptul că emisarii prințului Czartoryski aveau mai multă trecere și mai mare succes în Muntenia decît în Moldova. La nesuccesul agenților partidului monarhic în Principatele românești au contribuit deci în mare măsură și republicanii. Lupta acestor partide pe terenul Principatelor românești o caracterisează foarte bine M. Budzynski în ale sale „Wspomnienia". În 1846, întîlnindu-se la Iași cu F. Filanowicz, șeful democraților din Moldova, Budzyński i-a spus: „va veni vremea cînd țara va judeca dacă principiile voastre republicane ori ale noastre monarhice, constituționale sînt salvatoare", iar Filanowicz a răspuns: „Este mai bine ca Polonia să rămîie așa cum se află azi, supt trei dușmani, decît să fie monarhică și să vezi pe fiii ei vărsînd sînge pe pămîntul țerii eliberate" [1]. Astfel se presintau relațiile dintre cele două tabere polone. Dar este adevărat că Filanowicz era prea aprins de ideile sale republicane. Acesta de multe ori își aduna partisanii prin teroare. Polonii din Moldova, cari simpatisau cu monarhiștii, erau urmăriți și de multe ori executați. De ex. proprietarul Vladislav Poniatowski, care venise în Moldova din Wolhinia la 1847, a fost condamnat la moarte de către Filanowicz, fiindcă vorbise cu Budzyński [2]. Totuși nu este mai puțin adevărat că lupta dintre republicani și monarhiști era foarte îndîrjită pretutindeni unde se aflau Polonii, deci nu numai în Moldova.

III.

Dintre agenții prințului Adam cari au colindat Principatele românești cel mai radical și mai hotărît în faptele sale a fost

[1] M. Budzyński, *o, c.*, II, pp. 18-19.

[2] P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția romînă de la 1848*, București 1929 (raportul lui Butkiewicz de la 15 Iunie 1848).

www.dacoromanica.ro

tînărul ofițer Ian Woronicz (1805-1874). Tocmai acesta fusese trimes în 1838 să cerceteze terenul politic din Muntenia și Moldova. Pentru felul cum trebuia să acționeze a căpătat de la Czartoryski instrucții speciale. În una dintr'acestea se spune: „Moldova și Muntenia, cu toate că principii lor sînt vasalii Turciei, s'ar bucura complect de libertate, dacă n'ar fi diplomația și aurul rusesc. Moscova atîță pe Romîni împotriva Domnilor lor și a Porții, iar pe Turcia o face să persecute pe Domni, de atîtea ori, de cîte ori aceștia nu se conformă cerinților Moscovei și nu stau în fruntea așa-zisului partid rusesc. De aceia tot ce va face trimesul prințului în Principate va trebui să aibă în vedere datoriile lor de vasali față de Poartă. Această vasalitate trebuie să devie în mîna lor o armă de luptă împotriva Moscovei. În același timp să insiste la autonomie și să nu permită Turciei să se amestece în treburile lor interne, spre care pot s'o îndemne intrigile moscovite" [1].

Cu aceste instrucții, Ian Woronicz, supt numele de Carol Werner, prin Octombre 1838 a ajuns la București, tocmai într'o vreme cînd Turcia avea de gînd să schimbe pe Domnul Munteniei, Ghica, cu colonelul Cîmpineanu. Din această causă, între Ghica și Cîmpineanu se angajase o mare luptă diplomatică. Fiecare se străduia să întrebuințeze toate influențile și puterile pentru ajungerea scopului. Ghica a plecat la Viena după ajutor, iar Cîmpineanu a luat drumul Parisului și apoi al Londrei. Woronicz avea instrucții să se apropie cît mai mult de Cîmpineanu, pentru a-l cîștiga de partea Polonilor. Într'adevăr Woronicz, imediat ce a ajuns la București, a intrat în legături strînse cu Félix Colson, scriitorul frances, cu Colquhoun, consulul engles, și cu A. J. Vaillant, director de liceu, cu ajutorul cărora a putut să se apropie de naționaliștii romîni [2], dar în primul rînd făcînd cunoștința lui Cîmpineanu. Despre cunoștința aceasta, Woronicz scrie prințului Adam: „Cîmpineanu de mai mulți ani lucrează la renașterea poporului său și la scoaterea lui de supt influențele rusești. E un om perfect, capabil și cu sufletul distins" [3].

Cel mai mare succes diplomatic al lui Woronicz, repurtat în

[1] Jemrat Zamoyski, *1803-1868 (Zamoyska-Jadwiga*, 1918, Poznań), t. IV, p. 73.

[2] Dr. M. Handelsman, *Le prince Czartoryski et la Roumanie, 1834-1850*, în „La Pologne", vol. II, Varșovia, pp. 199-243.

[3] J. Zamoyski, *o. c.*

www.dacoromanica.ro

timpul cît a stat la București (Octombre-Decembre), a fost tratatul de alianță încheiat cu naționaliștii romîni, la care s'a ajuns în urma stăruinților consulilor frances și engles. Anume, Cîmpineanu, însărcinat de episcopul de Buzău și de marea majoritate a naționaliștilor romîni, s'a obligat pe hîrtie față de Polonia să dea ajutor armat și să meargă împotriva Rusiei. Colson era încîntat de acest succes și în mod public sublinia covîrșitoarea lui însemnătate pentru soarta celor două țeri [1].

Prin Decembre 1838, Woronicz, întovărășit de Colson, a plecat la Iași, unde a aflat, că Domnul Moldovei, Mihai Sturza, dorind să se apropie de țerile apusene, în ziua de 28 Ianuar 1839 a chemat la el pe cei doi consuli francesi (Colson de la București și Hubert de la Iași) și în mod secret s'a angajat în scris față de Franța, așa precum Cîmpineanu se angajase față de Anglia. Acest important act cuprinde, în esență, următoarele: „țara de fapt se află supt stăpînire rusească. Domnii sînt numai instrumente pasive ale influenței moscovite, stăpînire nu au, nimic nu pot să fac, nici rău și nici bine, cu toate că la rău mai ușor li-ar permite, întru cît în felul acesta ar putea să atragă asupra lor ura cetățenilor. Consulii moscoviți, împotriva convențiunilor, se amestecă în toate, atrăgînd asupra Domnilor disprețul tuturora" [2]. Mai departe Sturdza se străduie să convingă Franța de necesitatea unirii Moldovei cu Muntenia, chiar dacă ar trebui ca el să renunțe la Domnie.

Acest document a fost trimes prin Colson la Paris, Woronicz a putut obține de la Colson o copie de pe acest document, pe care personal a înmînat-o lui Czartaryski. Prințul Adam Czartoryski era foarte mulțămit de activitatea lui Woronicz. Felul cum a știut să cîștige simpatia Romînilor dovedia că este iscusit în această direcție.

În Februar 1839, pe cînd Woronicz era încă la Iași, Czartoryski scria lui Zamoyski următoarele: „Woronicz face parte din categoria acelor oameni cari niciodată nu fac prea puțin, ci de multe ori prea mult. Mă tem că în aprinderea sa a rătăcit. Cîmpineanu mi-a scris două scrisori pline de încredere; oferă activi-

[1] *Ibid.*, p. 86. La 25 Iunie 1839 generalul Zamoyski scria din Londra lui Czartoryski; „Seweryn Mełżyński îmi scrie din Paris că un oarecare Colson, Frances, vorbește prin cafenele de legăturile și proiectele noastre cu Romînii".

[2] *Ibid.*, p. 76.

www.dacoromanica.ro

tate comună și chiar tratat... Rapoartele lui Woronicz sînt compuse cu adevărat talent. Mai multă stăruință și capacitate este greu să găsești la cineva. Am comunicat scrisoarea lui la Foreign Office; li-a plăcut foarte mult. A fost cel mai bun mijloc de a face cunoscut și a recomanda pe Cîmpineanu" [1].

Din cele de mai sus vedem că în Moldova agenții partidului monarhic mai aveau nevoie de stăruinți pentru a cîștiga simpatia ce o aveau în Muntenia. Omul care putea să aducă mai ușor la îndeplinire aceste planuri era numai Woronicz. De aceia Czartoryski s'a grăbit să-l mai trimeată odată la Iași [2].

Pe de altă parte, pentru a ușura acțiunea lui Woronicz în Moldova, Czartoryski a căutat să atragă atenția Turciei asupra pericolului ce o pîndește din partea vasalilor, dar mai ales asupra pericolului rusesc. Cu conducerea acestor tratative a fost însărcinat generalul Vladislav Zamoyski, nepotul prințului Adam. Zamoyski, în 1839, de la Paris scria lui Reșid-Pașa următoarele: „Turcia dă prea puțină atenție legăturilor ce le au vasalii ei cu Moscova. Rusia influențează asupra Moldovei, Munteniei și Serbiei ca să aducă la guvern principi filoruși, iar în același timp îndeamnă Poarta să se amestece în treburile interne ale acestor țeri împotriva capitulațiilor, numai ca să revolte populația creștină împotriva acestuia. Romînii prin experiență s'au lecuit de încrederea în Moscova, așa încît Turcia ar putea să aibă de la ei un mare ajutor, întru cît Moscova, socotindu-i de-acum ai ei, li-a ajutat să-și organiseze o mare forță militară. Prințul Moldovei, Sturza, a dat destule dovezi de credința sa față de Poartă; prințul Ghica, Domnul Munteniei, este de o altă dispoziție și în desacord cu întregul popor. Turcia deci să dea voie Muntenilor să-l alunge și să aleagă în locul lui pe acela pe care-l vor" [3]. Cu această scrisoare și pentru resistențe verbale a plecat imediat la Constantinopol generalul Chrzanowski [4].

În afară de aceasta se făceau de asemeni mari stăruinți pe lîngă Vogoride, principe de Samos și rudă cu Sturza, în sensul încheierii unui tratat cu Moldova. Dar toate aceste stăruinți nu dădeau roade. Turcia nu putea să se conformeze sfaturilor ge-

[1] J. Zamoyski, *o. c.*, IV, p. 75.
[2] Handelsman, *o. c.*, p. 210.
[3] Zamoyski, *o. c.*, p. 46-7.
[4] Handelsman, *o. c.*, p. 210.

www.dacoromanica.ro

neralului Zamoyski și insistențelor generalului Chrzanowski, iar Woronicz, care susținea cu multă aprindere tesa polonă printre Moldoveni, n'a putut să convingă pe Sturdza să încheie acea alianță plănuită de Czartoryski.

Prin urmare Moldova, d'împreună cu Domnul ei, cu toată stăruința lui Czartoryski, a rămas deocamdată departe de influența partidului monarhic polon.

Pe de altă parte, în Muntenia, precum am arătat, partidul național, în frunte cu Câmpineanu, se străduia să detroneze pe Domnitorul Ghica. Cîmpineanu, sprijinit de consulul engles și frances și îndemnat în mod special de Woronicz, în Aprîl 1839 a plecat la Paris. Acolo a stat puțin, atîta cît a avut nevoie să vorbească cu prințul Adam Czartoryski și să capete recomandările necesare, de unde împreună cu Vladislav Zamoyski a plecat la Londra.

În capitala Angliei a stat până în August, cînd s'a întors la Paris, de unde prin Octombre a plecat din nou la Londra, iar în Decembre prin Viena s'a întors în țară.

Chestia lui Cîmpineanu la Londra nu progresa de loc, fie din causa indiferenței diplomației englese, fie din propria lui vină. El nu era un diplomat format și nu se simția bine în saloanele englese. Vladislav Zamoyski, însoțitorul lui Câmpineanu, la 28 Iunie 1839 scria următoarele lui Czartoryski: „Cîmpineanu e un timid și un om neeuropean. Ar trebui să stea aici multă vreme, ca să se învețe a trăi cu oamenii“ [1].

Se poate că Zamoyski exagera lucrurile cînd se exprimă în felul cum am văzut, căci el era un nobil foarte mîndru de originea sa și un îngîmfat cum rar s'a pomenit [2]. Totuși opinia lui Zamoyski este confirmată întru cîtva și de Czartoryski, care-l cunoștea foarte bine pe Cîmpineanu. De exemplu la 30 Iunie 1839, răspunzînd lui Zamoyski, prințul Adam scrie: „din toată inima îl compătimesc pe Cîmpineanu; înțeleg că în marile saloane îi lipsesc oarecare forme. Dar, la dreptul vorbind, aceste neajunsuri sînt cu totul neînsemnate față de virtuțile lui adevărate. Mulțămim lui Dumnezeu că noi încă sîntem în stare să judecăm pe om după valorile lui interioare. Trebuie numai decît de stăruit ca

[1] Zamoyski, *o, c.*, IV, p. 87.
[2] A. A. D. din Varșovia, no. 870.

www.dacoromanica.ro

să nu se întoarcă cu mîinile goale la ai săi“ [1]. Pentru realisarea planurilor lui Czartoryski, căpătarea ajutorului dorit de Cîmpineanu din partea Guvernului engles era de mare importanță. De aceia la 8 Iulie 1839 prințul scrie din nou lui Zamoyski: „regret foarte mult că treburile lui Cîmpineanu merg așa de greu înainte. Trebuie menționat că el este șeful partidului anti-rusesc, că a încercat această călătorie înfruntînd cele mai mari greutăți, expunîndu-se mîniei Voevodului (Ghica) și Rușilor, că l-au trimes cei mai de samă fruntași ai partidului patriotic ca pe represintantul lor. Dacă s'ar întîmpla ca misiunea lui să nu-și ajungă scopul, Moldova și Muntenia și-ar spune că de la Guvernele Angliei și Franciei nu se poate nimic căpăta, că nu se interesează de acei cari se adresează lor și că de nevoie trebuie să suporte jugul rusesc, căci acesta este singurul ce se vede prin faptele sale. Aceasta ar fi o stare de plîns a călătoriei sărmanului Cîmpineanu în acele țeri unde de departe credea că va găsi salvarea, dar unde a plecat numai pentru peirea sa și pentru înrăutățirea soartei patriei sale. Sper că la aceasta nu se va ajunge, însă mă tem de indiferența cu care se resolvă aici multe lucruri, căci au de resolvat altele mai importante. Aceasta însă într'adevăr nu este fără însemnătate, dar chiar în present este importantă. Ce poate fi mai important decît să se slăbească influența și puterea Rusiei și să se întărească puterea Porții? Și iată că atît una, cît și cealaltă, în casul de față depinde de felul cum va fi tratată chestia lui Cîmpineanu, de succesul sau nesuccesul lui în Apus“ [2].

Din nenorocire, toate stăruințile lui Zamoyski și Czartoryski n'au ajutat la nimica. Lordul Palmerston l-a purtat pe Cîmpineanu numai cu vorba, și acesta a trebuit deci să se întoarcă în țară așa cum a plecat. Din potrivă, la înapoiere îl așteptau surprise neplăcute. În Decembre 1839, cînd a trecut granița, a fost arestat și închis de autoritățile rusești. A stat în închisoare pănă în April 1841, cînd, în urma intervenției personale a Țarului, a fost eliberat și numit, de către generalul Duhamel, ministru de Finanțe. Astfel Cîmpineanu a renunțat la lupta împotriva influenței rusești.

De nesuccesul și arestarea lui Cîmpineanu poate mai mult s'au

---

[1] Zamoyski, o. c., p. 88.

[2] *Ibid.*, p. 91.

www.dacoromanica.ro

întristat cercurile emigrației polone, dar în special Czartoryski, care, precum am văzut, punea mari speranțe în succesul naționaliștilor romîni. De acum în legătură cu arestarea lui Cîmpineanu circulau printre Poloni diferite zvonuri. La 15 Februar 1840 gazeta „Trzeci Maj", scria că „este vorba de descoperirea unor societăți secrete care aveau de scop înoirea vechiului regat al Daciei prin unirea supt o singură stăpînire a celor două principate românești: Moldova și Muntenia. Voevodul Ghica a căpătat de la Poartă două firmane: unul pentru distrugerea complectă a acestor societăți, iar al doilea relativ la colonelul Cîmpineanu", care, pe basa unor presupuneri, fiind socotit conducătorul acestor societăți, a fost condamnat la expulsare din țară încă pe cînd era la Londra.

Oricare ar fi fost adevărul nesuccesului și condamnării lui Cîmpineanu, un fapt a rămas sigur: că, în urma nenorocoasei lui călătorii, partidul antirusesc din Principatele românești a amuțit complect o vreme. Franța și Anglia s'au arătat indiferente față de propunerile naționaliștilor romîni, iar, ca urmare, — Rusia a rămas atotputernică. Dar după cele întîmplate Moscova a început să fie mai prevăzătoare. Poiția rusească știa perfect de bine cine sînt principalii vinovați. În afară de denunțurile căpătate pe cale particulară, din timp în timp se prindeau agenți poloni, de la cari știa să scoată toate amănuntele. Astfel, în 1841, în județul Cahul, din Basarabia, a fost capturat Iosef Zeliński, un agent al emigrației polone, care, după ce a stat un timp în Moldova, era trimes în propagandă în Polonia. De la acesta autoritățile rusești au aflat multe amănunte despre activitatea Polonilor în Principatele românești [1].

Cu toate aceste evidente nesuccese, prințul Czartoryski nu vroia să renunțe la planurile sale. În 1841 a trimis din nou la Iași, București și în Serbia pe Lyszczyński (Lyncz), sfătuindu-l să convingă pe Sturdza de însemnătatea mare ce ar avea-o un tratat de alianță cu Polonia, iar lui Cîmpineanu să-i exprime compătimire sinceră și încredere în victoria finală. Din nenorocire nici misiunea lui Lyszczyński n'a adus resultatul dorit. Czartoryski însă nici acuma n'a dat înapoi. În Maiu 1842 a trimis la București pe Ludovic Zwiezkowski (Le Noir), cu misiunea de-a convinge pe Ro-

[1] A. A. D. (Komisja Śledcza), no. 281, din Iulie 1841.

www.dacoromanica.ro

mîni de intenția curată a lui Czastoryski în crearea unei Dacii unitare. Dar și acest emisar s'a întors cu mînile goale [1]. Partidul antirusesc din Muntenia aproape nu exista, întru cît am văzut că din Aprilie 1842 și Cîmpineanu a renunțat la lupta împotriva Rusiei. Și doar nu din vina ori slăbiciunea lui: Romînii aveau mînile legate.

Pe de altă parte, evenimentele întîmplate în Balcani au întărit poziția Rusiei în Principatele românești, unde de asemeni situația politică s'a schimbat, în urma intervenției autorităților rusești. Despre aceste schimbări, petrecute în Principatele românești, gazeta „Trzeci Mai" de la 15 April 1843 scrie următoarele: *„Alegerea noului Voevod în Muntenia în locul principelui Ghica, detronat în anul trecut.* Cine era prințul Ghica? O creatură moscovită, de caracter slab, lipsit de calități, a trebuit numai decît să se supuie influenții Moscovei, și doar prin intrigile moscovite a fost detronat. Prințul Bibescu, ales azi, de asemeni prin influențele Moscovei, a căpătat majoritatea voturilor în alegere. Calitățile lui personale nu prevestesc mare activitate, și e foarte probabil că starea internă a Munteniei nu va suferi niciun fel de schimbare; căci doar această schimbare va da loc la noi rivalități și lupte între boierii munteni, dintre cari majoritatea aleargă după demnitatea de Voevod. Moscova li s'a arătat atotputernică, care dispune după plac de tron, și doar toți dușmanii noului Voevod, adecă toți magnații, se vor răpezi la Petersburg să capete noi favoruri și să pregătească intrigi împotriva noului Voevod. Din această causă dese ori sentimentul național se distruge, se formează facțiuni, se întinde dușmănia, se strică obiceiurile, se destramă administrația țerii, toate îmbunătățirile, toate împrospătările de forțe și reserve ajung cu neputință,—cu un cuvînt acțiunea ocupației crește".

Articolul de mai sus descrie foarte bine situația internă din Muntenia. Din el putem extrage următoarele conclusii cu caracter politic extern: 1) în primul rînd slăbirea influenței politice a lui Czartoryski printre Romîni și 2) intenția ascunsă a Rusiei de a anexa Muntenia. Știm din altă parte că Rusia se gîndia serios la anexarea Principatelor românești, dar, pentru ca să poată executa acest plan mai ușor, pregătia mai întăiu unirea Moldovei și Mun-

[1] Handelsman, *o. c.*, p. 213.

www.dacoromanica.ro

teniei într'o singură țară, supt un singur stăpînitor. Această nouă țară avea să poarte numele de „Regatul Daciei", pusă sub domnia prințului de Leuchtenberg, ginerele lui Nicolae I-iu [1].

Dar tocmai acuma, cînd planurile rusești erau mai aproape de realisare, iar influența monarhiștilor poloni scăzuse aproape complect în Principatele românești, a intervenit o nouă întorsătură în politica internațională, care inversa rolurile celor doi concurenți. Tocmai acum chestia orientală devenise din nou actuală. Neînțelegerile dintre Tripla Alianță (Rusia, Austria și Prusia) și Franța și Anglia deveniseră foarte aprinse. Czartoryski voia să se folosească de această împrejurare și el pregăti noi emisari pentru Principatele românești [2], însă de data aceasta numai în Moldova, fiindcă în Muntenia era prea proaspăt eșecul suferit.

Planurile lui Czartoryski în Moldova erau sprijinite și de tineretul românesc care-și continua studiile la Paris, căci se știe pănă pe la 1846 foarte mulți fii de boieri își făceau studiile în Franța. Aceștia aveau organisațiile lor literare și politice, cu ajutorul cărora veniau în contact cu intelectualitatea francesă, dar mai ales cu emigrația polonă. În stringerea legăturilor de prietenie dintre Romîni și Poloni a jucat mare rol poetul Lamartine, care era președintele societății literare francese-romîne și un mare prieten al Polonilor.

Această apropiere dintre Romîni și Poloni nu li convenia Rușilor; de aceia au căutat să se opuie. Pe la sfîrșitul anului 1846 ei au deschis la Petersburg o academie specială pentru Romîni, iar în schimb s'au închis școlile și gazetele din Moldova. Tineretul romîn nu mai avea dreptul să meargă la studii în Franța, iar cei cari plecau pierdeau dreptul la demnități [3].

Aceste măsuri erau piedeci mari nu numai pentru Romîni, dar și pentru Poloni, cărora li se închidea drumul unei apropieri directe cu conducătorii romîni. Dar cu toate acestea Czartoryski și cei cari îl încunjurau mai trăgeau nădejde că în Principatele nord-dunărene vor găsi ajutorul necesar pentru restaurarea Polo-

[1] Ziarul *Trzeci Maj* de la 28 Iunie 1845.

[2] La 8 August 1845 Iosef Purycki scria lui Zamoyski că pleacă în Moldova cu însărcinări speciale. Vezi Zamoyski, *o. c.*, p. 372.

[3] Ziarul *Trzeci Maj* de la 30 Ianuar 1847 și P. P. Panaitescu, *o. c.* (raportul lui Ghica către Poartă).

www.dacoromanica.ro

niei. În Martie 1846 Cracovia fusese lipsită de libertate, iar Czartoryski socotia că Franța și Anglia nu vor lăsa să se complice chestiunea orientală, fiindcă erau semne serioase că Rusia avea de gînd să anexeze regatul Varșoviei și Principatele românești [1]. În cercurile polone din Paris se știa că la începutul anului 1847 un corp puternic al armatelor rusești se apropia de granițile galițiene și se spunea că „intențiile Rusiei asupra Turciei de multă vreme nu mai sînt o taină, iar provinciile dunărene n'ar fi în stare în momentul acesta să se opuie Rusiei. Întărindu-le ar fi foarte potrivit, căci Moldova și Muntenia ar ajunge ușor o pradă a Muscalilor" [2].

În Principatele românești însă simpatia în sferele conducătoare era de partea Rusiei. Cei doi Domni, numiți cu ajutorul Rusiei, credeau cu tot sufletul în ea. Domnul Moldovei, întîmpinînd la Iași pe generalul Duhamel, ar fi spus următoarele cuvinte: „A venit timpul ca Rusia să fie foarte mare, iar religia ortodoxă să fie atotputernică, Austria va peri dimpreună cu alte țeri europene" [3]. Într'adevăr, în acea vreme religia încă juca un rol mare în apropierea dintre popoare.

În asemenea atmosferă, se înțelege că misiunea agenților poloni printre Romîni era foarte anevoioasă. Față de aceste greutăți, agenții prințului Czartoryski, cari cunoșteau bine relațiile din țerile românești, precum erau: Woronicz, Czajkowski, Zwierkowski, Bystrzynowski, dimpreună cu representantul Romînilor, Golescu, au alcătuit un nou plan de activitate [4]. Amănunte asupra acestui plan nu avem, însă din știrile ajunse pănă la noi înțelegem că el n'a putut fi adus la îndeplinire. El privia în primul rînd împăcarea Polonilor pe teritoriul României.

Iată dar cîtă stăruință își dădea Czartoryski pentru a avea Principatele românești de partea sa.

IV.

Pe măsură ce influența partidului monarhic în Principatele românești scădea, creștea simpatia față de partidul democratic polon. În special se poate vedea aceasta în Moldova, unde

[1] Ziarul *Trzeci Maj* de la 30 Ianuar 1847.
[2] *Ibid.*
[3] A. A. D., No. 121, fol. 162-163 (Kan. Nam.).
[4] Stanislav Zukasik, *Ramunja a Palska w XIX wieku*, Cracovia 1929, p. 28.

www.dacoromanica.ro

majoritatea Polonilor erau democraţi. Numai în Iaşi erau peste cinci sute de Poloni [1]. Mulţi erau aşezaţi pe la sate, prin orăşelele din Moldova, dar mai ales în Basarabia. Fraţii Porciński şi Ciński erau conducătorii democraţilor poloni din Basarabia. În Moldova însă cel mai radical şi mai înfocat democrat era Faustyn Filanowicz, care supt numele de Moston a venit la Iaşi în 1841 [2]. În acelaşi an a fost ales conducătorul suprem al partidului democratic polon din Moldova, şi imediat s'a apucat foarte energic de lucru. A cutreierat toată Moldova, adunînd aderenţi pentru înjghebarea unui corp legionar polon. Pe la sfîrşitul anului 1842 el a reuşit să puie basele unei „legiuni de Sud polone", supt comanda lui Ion Loga [3].

Dar, fiindcă Filanowicz era prea aspru cu cei în subordine, pedepsind cu moartea pentru cea mai mică vină, în 1844 a fost înlocuit prin Teofil Wiśniowski. La 1846 a plecat în misiune în Polonia, însă acolo a fost prins şi executat. În locul lui din a fost ales Filanowicz, care pretutindeni apare supt numele de Fustin.

Cu aceiaşi înfocare a început Filanowicz din nou să organiseze pe Poloni. Îi venia foarte uşor să acţioneze în Moldova, căci se bucura de multă simpatie printre Moldoveni. De aceia i-a venit uşor să reorganiseze „legiunea de Sud polonă", unde a atras nu numai Poloni, dar şi Moldoveni [4]. Legionarii erau instruiţi şi pregătiţi să între în Galiţia la izbucnirea revoluţiei [5]. Această legiune avea vre-o treizeci de ofiţeri, dintre cari mai activi erau: L. Cwek, Karol Gelal-Mankowski, Lukasz, Gilarje, Ksiežopolški, Kamiński, A. Gromowski, J. Gurecki, N. Śliwiński, Ipolit Legro, Kowalski, Osin Wkodarski, Alexandrowicz, Lackowski, Makowski, Rybczyński, Mroczkowski, Gołebicki, Gybulski, Chrzanowski, Bartoszewski, Ptaszyński, Myszakowski, fraţii Lukaszkiewicz, A. Papucyński, J. Loga, A. Zagurski, etc.

Manevrele lor, precum şi desele adunări, au dat de bănuit poliţiei ruseşti din Moldova, şi, cu cîteva zile înainte de a trece în Galiţia, în satul Lopătari (jud. Bacău) a fost descoperit statul lor

[1] P. P. Panaitescu, *o. c.* (raportul lui Butkiewicz de la 10 Maiu 1848).
[2] A. A. D., No. 729 de la 13/25, IX, 1849 (K. Śl.).
[3] Handelsman, *Les Polonais*, p. 215.
[4] Ac. Rom., ms. 1030, pp. 3 şi 143.
[5] A. A. D., *l. c.*

www.dacoromanica.ro

major. Parte dintre ofițeri au fugit, iar parte au fost arestați; prin aceasta însă s'a pus capăt „legiunii de Sud polone“ [1]. Mulți dintre legionari au plecat în Ardeal, unde s'au înscris ca voluntari în armata generalului Bem [2]. Dar, odată cu împrăștierea legiunii polone, poliția rusească a început să supravegheze orice mișcare a Polonilor, astfel că, odată cu anul 1848, a fost stinsă și activitatea democraților poloni în Moldova.

V.

După alipirea Cracoviei (1846), pregătirile tot mai vădite ale Rusiei pentru un război general prevestiau mari schimbări în politica orientală. Față de așteptarea evenimentelor ce puteau să survină, Czartoryski a crezut, un moment, că va putea uni pe toți Polonii din Principatele românești, dar mai ales pe cei din Moldova, care se presinta ca un punct central în operațiile emigrației polone. Vroia ca în fața scopului suprem să convingă pe toți Polonii să renunțe un moment la deosebirile de ideologie politică. Cu acest gînd Czartoryski a pregătit noi emisari pentru Moldova.

Am arătat chiar mai sus că partidul monarhic de supt conducerea lui Czartoryski era destul de slab represintat în Moldova și se bucura de foarte puțină simpatie printre populația locală. Este adevărat că aceștia lucrau mai sistematic decît democrații și aveau bani mai mulți și oameni bine pregătiți. În afară de cîțiva aderenți printre Polonii din Moldova, monarhiștii aveau o agenție permanentă în Tulcea, supt conducerea lui Puławski (Ahmed-beiu Tatarul), care la rîndul său era supt ordinele directe ale lui Mihail Czajkowski de la Constantinopol. Aceștia căutau să informeze centrul partidului din Paris despre mișcările politice din Moldova și în general din Orient. Dar Czartoryski avea nevoie să cîștige simpatiile unei părți din populația Moldovei, așa cel puțin cum avuse în Muntenia. De aceia din timp în timp trimetea emisari speciali.

Am văzut pe cîțiva din ei. În Ianuar 1845 a fost trimes cu instrucții speciale la Cazacii dunăreni Anton Iliński, care a fost arestat de poliția rusească. Al doilea agent, care de altfel s'a ară-

[1] A. A. D., *l. c*, no. 778.
[2] *Ibid.*

www.dacoromanica.ro

tat foarte puțin capabil, a fost Mihail Budzyński, — vărul lui Anton Iliński. Acesta a fost în două rînduri în Moldova : odată în Septembre-Decembre 1845 și a doua oară în 1846.

Despre prima călătorie a lui Budzyński nu avem știri precise. A doua oară însă, Czartoryski fiind informat de izbucnirea revoltei în Cracovia și de pregătirile democraților, l-a trimes pe Budzyński să afle „dacă în cas de nevoie Polonii ar putea conta pe Cazaci, iar, în al doilea rînd, să intre în Moldova și să oprească năvălirea nepotrivită a Polonilor în Galiția“ [1], adecă să încerce o împăcare a Polonilor din Moldova. Dar Budzyński nu era pregătit și nu avea darul să îndeplinească o așa de mare misiune. Stăruințile lui au înăsprit numai raporturile dintre Polonii din Moldova. Din această causă a fost rechemat răpede la Paris (Mart 1847).

Astfel nici această dorință a lui Czartoryski nu a putut fi adusă la îndeplinire. Nu a renunțat însă la activitate, ci și-a întors privirile în altă parte.

Era acum în ajunul marilor revolte din anul 1848. În Ardeal, Romînii, în frunte cu Avram Iancu, luptau împotriva Ungurilor. La fel luptau Sîrbii, în frunte cu Jelasich. Prințul Adam Czartoryski, care s'a fost convis că în Principatele românești din causa Rusiei nu poate face nimica, și-a îndreptat planurile în Ungaria. Revoluția din 1848, care pe neașteptate a izbucnit în aceste părți, era o operă a Polonilor. Ei au contribuit în primul rând la aceasta. Văzînd însă că Romînii și Sîrbii luptă pe socoteala lor împotriva Ungurilor, după întoarcerea lui Mihail Budzyński din Moldova, Czartoryski a pregătit o nouă echipă de agenți, cu destinații diferite. Pe Wincenty Budzyński l-a trimes în Serbia și Muntenia, iar pe Ian Woronicz și maiorul Bystrzynowski în Serbia și București, cu însărcinarea să influențeze asupra partisanilor lui Jelasich și Iancu ca să împace pe aceștia din urmă cu Ungurii și toți să se îndrepte împotriva Austriei.

Știm cu toții cum s'a terminat revoluția de la 1848. Czartoryski, dinpreună cu partidul său, a trebuit să mai înscrie un nesucces. Dar nici de data aceasta n'a depus armele, căci causa pentru care lupta îi împrospăta mereu forțele.

---

[1] M. Budzyński, *o. c.*, I, pp. 423-5.

www.dacoromanica.ro

VI.

De și planurile urmărite de emigrația polonă în Principatele românești între anii 1831 și 1848 nu au fost realisate, totuși urmele stăruinților lor au rămas. Dacă aceste planuri n'au reușit, aceasta nu se datorește poporului românesc, care în acea vreme nu dispunea singur de acțiunile sale, ci de complicațiile evenimentelor politice asupra cărora domina puterea Triplei Alianțe și în mîna cărora se afla soarta poporului polon. Deci Romînii s'ar fi bucurat de libertate și independență tot atît ca și Polonii dacă vremurile li-ar fi permis. Dar nu era în puterea lor aceasta, și nici în cea a Polonilor.

Înfluența emigrației polone asupra spiritului de libertate și independență al Romînilor trebuie privită prin prisma propagandei celor două partide polone: democratic și monarhic. Din cele de mai sus observăm că propaganda monarhică polonă a fost mai puternică și mai cu folos făcută în Muntenia decît în Moldova. Afară de aceasta monarhiștii se mărgeniau să propage ideile lor numai în sferele conducătoare, printre lumea mare a aristocrației românești, care mai tărziu a fost chemată să conducă destinele Principatelor. Din potrivă, democrații căutau să ajungă în contact cu marea massă a poporului românesc, pe care-l educau în sensul doctrinei lor, și aceasta aproape numai în Moldova.

Iată dar cari sînt cei doi poli ai propagandei emigrației polone printre Romîni. De sigur, dacă vremurile ar fi dat prilejul, am fi văzut că propaganda democraților prinsese mult mai bine decît cea aristocratică; însă, precum am arătat, marea aristocrație românească, care a avut un mai strîns contact cu aristocrația polonă, fiind chemată să conducă destinele țerii, și-a manifestat mai mult simpatie pentru ideile și înfluența partidului aristocratic-monarhic decît pentru democrați, cu cari nu avuse contact.

Influența aceasta o putem deci resuma în următoarele puncte:

1. De la emigrația polonă conducătorii romîni au deprins în mare parte să fie mai mult naționaliști decît democrați, să iubească mai mult țara decît pe țeran.

2. Polonii, cari totdeauna confundau chestiunea Poloniei cu aceia a Romăniei și a Ungariei, au căutat de la început să puie în discuție situația Principatelor românești în fața forurilor europene. Era în interesul Polonilor ca Europa să afle adevărul

www.dacoromanica.ro

despre Romîni, iar, apărîndu-i împotriva influenții rusești, căutau să se apropie de ei și să-i facă aliați. Presa polonă din Paris nu scăpa nicio ocasie să nu scrie despre vechile legături de prietenie ce existau între Romîni și Poloni [1].

S'a început în felul acesta o propagandă întinsă în presa europeană pentru smulgerea Principatelor românești de supt influența rusească. Au început să apară diferite cărți și broșuri anonime care apărau libertatea poporului românesc împotriva imperialismului rusesc [2]. Astfel că pe această cale Europa degrabă a făcut cunoștință cu existența poporului românesc. Oamenii politici romîni, ca Eliad Rădulescu, Cîmpineanu, Golești, Brătienii, Rosetti și alții, erau mereu în contact cu emigrația polonă, căreia îi dădeau informații precise despre starea politică și economică a poporului romîn. Deci emigrației polone îi datorim în parte împrejurarea că am putut fi cunoscuți mai de vreme de lumea europeană, care a putut grăbi procesul evoluției istorice a României.

3. Asupra unirii Moldovei și Munteniei Polonii au avut partea lor de influență. Prințul Czartoryski nu odată căuta să convingă pe Romîni de necesitatea și însemnătatea unică a celor două Principate românești. Dar mai mult au contribuit Polonii la darea unui caracter monarhic țerii românești, ceia ce corespundea mai bine cu tradiția și cerința poporului nostru. Cum la alegerea monarhului totdeauna s'ar fi iscat certuri între boieri, Czartoryski li-a dat ideia să se gîndească la un principe dintr'o Casă domnitoare străină [3].

Iată dar care sînt punctele principale ale influenței emigrației polone asupra Romînilor.

T. Holban.

O hotarnică în jurul Tîrgului-Frumos (1796)

Acum mulți ani, am tipărit în *Memoriile Academiei Romîne* hotarnica vechii așezări a Tîrgului Frumos. De cîtva timp am între hîrtiiile ce mi s'au dăruit actul următor, o hotarnică din 1796 pri-

[1] Gazeta „Trzeci Maj" publică de la început o istorie complectă a relațiilor romîno-polone.

[2] Așa au fost: *Poids de la Moldovalachie dans la question d'Orient, par M. de M. Oxxx, avent diplomatique*, Paris 1838; *Dernières intrigues de la Russie en Moldavie et en Valachie*, Paris 1838, etc.

[3] Handelsman, *Les Polonais*, p. 208.

www.dacoromanica.ro

vitoare la moșiile din împrejurimi, ale Tîrgului, ale mănăstirii Sfîntului Spiridon, de la Matei-Vodă Ghica, ale Dădeștilor, posesiunea Elenei Buhuș, ale Muntenilor lui Dumitrachi Jora și ale Bisericii de Piatră, „silište" atîrnătoare de Prigorenii Neculcești, cari apar ca împricinați.

Căci această regiune, cu „podișul" ei, cu „văigele" ei, străbătută de drumuri ca al Cotnariului, al Pîrjolitei, cel de la Strungă, pe malurile apei Sîrca, unde s'a dat lupta dintre Vasile-Vodă Lupu și Gheorghe Ștefan, e moșia lui Ion Neculce, despre ale cării gîlcevi de hotar cu Bărboiu Sturza, căruia Mihai-Vodă Racoviță îi dăruise pămînturi lîngă Tîrgul Frumos, se și vorbește în această hotarnică.

Aceasta adauge la interesul documentului.

N. Iorga.

Din porunca Măriei Sali prè-înnălțatului Domnului nostru Alicsandru Ioan Calimah Vvd. cu luminată carti înnălțimei Sali din 96, Iun. 6, fiind rănduiț ca sâ facim cercetari marginilor pin prejur a moșiei Tărgului Frumos, cari este dată danie de Domnul Matei Ghica Vvd. mînăstirii Sfîntului Spiridon din Eș, și, dacă de cătră vre-o moșie di prin prejur vom afla vre o înpresurari în moșiea mînăstirii, să îndreptăm acè înpresurari și să punem și pietri hotară pe la locurile ci vor fi fost, și cum vor fi lipsind, mergănd la fața locului, am străns oameni mai bătrăni, Petre bacal ot Tărgul Frumos, Ion Dragomir ot [tam], Ștefan Buh., ruptaș ot [tam], Acsinti șatrar ot [tam], Ion Gologan ot [tam] și preut Ioniți ot [tam], gineri preutului Mihai, tij ot Tărgul Frumos, Ștefan Țimirașu ot Prigoreni, de 98 ani, cari arată în suretu de hotarnica mînăstirei că acest Ștefan Țimirașu a fost și la hotărătura ci au făcut răpt. Mihălachi Sturza Pah. și cu răpt. Alicsandru Neculce armaș moșii mînăstirii, i Toader Rotariu ot Prigoreni, Vasile Gănscă ot [tam], undi fiind și din parte mînăstiri vechil Costandin Bejan ot Tărgul Frumos, am cerut să ni arăti scrisori ci va fi avănd mînăstire, și ni-au arătat un suret di pi hotarnica răps. Mihălachi Sturza Pah. și Alicsandru Neculce armaș, din 7263, ci sint păr acum 41 ani, cari suret esti posleduit de d-lui Vist. Lascarachi Roset și de răpst. Logft. Ioan Cant., și un hrisov de întăritură pi ăcastă hotarnică de la Domnul Matei Ghica Vvd., tot de la aceiaș vremi, și, făcănd hartă de stare locului și a moșiilor, întăiu am început din capul moșiei mînăstirii din gos, cel de spre Răsărit, di spre moșiia Pri-

www.dacoromanica.ro

gorenii a dum. Spat. Vasile Neculce, din nişti sărături din malul iazului mon. Hangului, ci esti în părău Bahlueţu şi părău Criveştilor şi apa Plotoniţa, care sărături sint supt slova *a)*, fiindcă de la acest loc arată începire hotărăturei ce au făcut şi numiţii de mai sus rănduiţi boieri. Undi fiind şi din parte dums. Spatr. Vasile Neculce vechil Vasili Grecul, dascalu, ni-au arătat un ispisoc de întăritură de la Domnul Grigorii Ghica Vvd. din 7241, Dechmv. 20, ci sint păr acum 63 ani, în cari şi adeveriazi ispisocu de danii a Domnului Mihai Racoviţă Vvd. şi arată anumi şi sămnili dispărţitoare întri moşie mînăstirii şi întri o parti de loc di danie ci o ari d. Spatr. Vasile Neculce, cari parti esti tot din trupu moşii mînăstiri alături di spre Răsărit, şi hotărătă de cătră moşiea mînăstirii şi lipită lăngă moşiea dumisale Spătarului, Prigorenii. De la aceste sărături slova *a)* să începi capul moşiei mînăstirii din ğos, de spre Amiazăzi, marginii moşiei cei de spre Răsărit, şi mergi în sus spre Miezinoapti alături cu locul de daniia a dums. Spatr. Vasile Neculce, de la sărături la o movilă în dămbu di-asupra sărăturilor, slova *b)*, şi apoi la altă movilă ci este în culme dialului, pisti drumul Eşului, slova *f)*, şi di acolo tot culme dialului în sus spre Miezănoapti din movilă în movilă, cari movili caută tot una într'alta, păr la o movilă mai mari, slova *gh)*, ci esti di-asupra unor văiţe ci să scurgu spre părăul Sirca; di la ačastă movilă apoi la vali, pi un piscuşor, pintre aceste văiţi tot în spre Miazănoapte, la o piiatră mari, slova *a)*, ci să chiamă la Popa Mort; cari piatră s'au găsit ğos, scoasă lăngă un drum ci mergi di la Sirca la Tărgul Frumos, din ğos de drum di spre Răsărit şi în margine şesului părăului şi în potriva movilii de la slova *gh)* şi înpotriva piscuşorului dintre văiţi. La ačastă piatră ci să chiamă la Popa Mort să înpreună capul hotarului din sus a moşii tărgului cu hotaru coastilor din ğos a moşii Dudeştii a dums. Stolčs. Elenii Buhuşoai. Şi de unde să începi di spre moşiea dums. Spat. Vasile Neculce hotarul moşii mînăstirii din capul moşii din ğos de la sărături, slova *a)*, şi pără în capul moşiii mînăstiri din sus, la piatra slova *d)*, undi să chiamă la Popa Mort, şi să înpreună cu hotaru Dudeştilor, întri hotaru moşii mînăstiri şi între hotaru locului de danie a dums. Spat. Vasile Neculce nu s'au găsit nimică înpresurari, urmăndu-să stăpănirili de cătră amăndoî părţili, întocmai după cum arată sămnile şi în suretu de hotarnică a mînăstirii, şi în ispisocu pe locu de danie a dum. Spatr. Vasile Ne-

www.dacoromanica.ro

culce. De la ačastă piatră unde să chiamă la Popa Mort, slova *d)*, rămăni moşiea dums. Spatr. Vasili Neculce şi purcede hotaru moşii mînăstirii spre Apus, alături cu hotaru Dădeştilor, adică capul de spre Miazinoapte a moşii monăstiri cu coastili moşii Dădeştilor la dial, la movilă în dial di-asupra, lăngă un drum ci mergi de la Sirca la Costeşti, slova *e)*. Unde fiind din parte dum. Stolčs. Bubuşoae vechil Zahariia vătavu din Dădeşti, au arătat că aşa li mergi hotaru şi că la acè movilă, slova *e)*, esti şi piatră, dar, acum, fiind iarba mari, nu s'au putut găsi, vechilul monăstiri şi cu căţ au fost faţă au arătat că aşa esti hotaru, şi că esti şi piatră acolo, undi acum nu s'au putut găsi. De la movilă tot spre Apus, alături cu drumul ci mergi de la Sirca la Costeşti, altă piatră, slova *j*, lăngă drumŭ, cari piatră s'au găsit acum vechi şi dispărţitoari coastilor moşiei Dădeştilor di cătră capul din sus di spre Miazănoapte a moşii monastirii, cum au arătat toţ că şi piatra din urmă di la movila slova *e* iarăşi asămine esti dispărţitoari. La piatra slova *j* am mai găsit şi o piatră pusă în curmezişu, şi aici d. Sărdr. Dumitrache Jora au arătat că să înpreună hotaru moşii mînăstirii cu hotaru moşii dums. Muntenii, ci sint tot din trupul moşii mînăstirii. Vechilul monastirii au zis că nu să înpreună hotarăli la ačastă piatră slova *j*), ci înnainti, undi înpreunăndu-să hotaru moşii mînăstirii cu hotaru moşii Muntenilor, trebue, lăsind pe Dădeşti, să purciadă moşiea mînăstirii alături cu moşie Muntenii, pe drumul Cotnarilor în ğos, cum arată şi suretu de hotarnica monastirii, zicănd atăt vechilul mînăstirii, cum şi Zahariea, vătavu di Dădeşti, şi toţ ceialalţi că în drumu Cotnariului, undi să împreună hotaru moşii mînăstirii cu hotaru moşii Muntenilor, au fost şi piatra cari era în curmezişul celoralalti pietri, ci sănt păn capul moşii mănăstirii şi pin coastili moşii Dădeştilor, dar, de cătăva vremi, nu să ştii cini ar fi scos-o de la piatra slova *d*) păr la pietrele slova *j*. Pin capul moşiei mînăstirii di spre Miazănoapte di cătră coastile din ğos a moşiei Dudeştilor, iarăş nu s'au găsit nicio înpresurari. Iar de la piatra slova *j*, undi mai esti şi altă piatră mai noî, în curmeziş, şi zici d. Sărdr. Jora că să înpreună moşiea mînăstirii cu moşiea dum. Muntenii, şi păr în drumul Cotnariului, undi au arătat toţ că au fost piatră şi că acolo să înpreună hotaru moşiei mînăstirii cu moşiea Muntenii, născănd pricina, întăi am făcut măsură curmezişti de la pietrili slova *j* pără într'o săpătură mai vechi şi mai adăncă

www.dacoromanica.ro

de drum, în drumu Cotnariului, și am găsit 315 stânjeni. Apoi am cerut la d. Sărdr. Jora ca să ni arăti cu ce dovadă zici dumnealui că să înpreună hotarăli la pietrili slova *j*. Și ni-au arătat o mărturiea hotarnică iscălită de Medlr. Caracaș, din 1784, ci sint păr acum 12 ani, care arată că, fiind rănduit din poruncă domniască ca să hotarască moșiea Muntenii, mergănd au hotărăt după o hotarnică vechi a Muntenilor, făcută de răps. Sandu Sturza Logft., fiind la acè vremi Ban, și au aflat din niște oameni bătrăni, Zahariea Cirde și alții, cum că drumul Cotnariului mai înnainte au umblat pi acolo undi este slova *j* și doî pietri, apoi, nemulțămindu-să vechilul mînăstiri, au dat mărturiea cu arătari pre largu de toati și parte de stare locului răposatului Banului Mihălachi Jora, ca să să hotărască de către luminatul Divan. Ni-au mai arătat d. Sărdr. Jora și altă mărturiea, iscălită de Costandin Perjul, Vorc. de Poartă, în urma mărturiei Medč. Caracaș, tot din 1784, Noemv., cari arată că, după judecata ci au avut răps. Ban Mihălachi Jora cu vechilul mînăstirii Sf-lui Spiridon la Divan, însuș veliții boieri de la acè vremi, văzind harta tot cu colțuri, au tras linie și l-au rănduit cu carte domnească ca să pue pietri hotară după acè linie, și, așa puind petrile, vini la acela loc undi sint acum 2 pietri, slova *j*. Am cerut la d. Sărdr. Jora ca să ni arăti și hotarnica vechi a Muntenilor, și ni-au arătat și acè hotarnică, iscălită de răps. Sandu Sturza Logft., fiind la acè vremi Ban, din 7228, Avt. 17, ci sint păr acum 726 ani, și carte gospod ci i s'a fost scris să hotărască numitu boeriu, și ni-au arătat și hrisov de întăritură din 7228, Avt. 20, cari întărește după hotarnica răposatului Sandu Sturza Logf. În hotarnica răposatului Sandu Sturza Logf. arată că întăi au pus o piatră în piscu dialului cu curmătura, di-asupra unui izvor, slova *e*), apoi în capul moșii Muntenilor, din gos, di spre Amiazizi, lăngă părăul Criveștilor au pus altă piatră, cari acum nu s'au găsit, ci s'au găsit dou pietri, slova *l*), cari arată în mărturiea Perjului Vorc. de Poartă că la hotărătura ci au făcut li-ar fi pus iel di la piatra slova *c* spre Răsărit pe din gos de moara Vist. Lucăi, fiind în vreme aceia și Muntenii a Vist. Lucăi, care moară esti în părău Bahluețului și pisti Bahluețu și pi din gosu de țintirimu Muntenilor, slova *u*), cum mergi un rănd de pămănturi în lungu, slova *i*), cum s'au găsit capitili pămănturilor, și de acolo în sus spre Amiazinoapte, pe hat, la movila mare, slova *n*), de la

www.dacoromanica.ro

Movila mari spre Răsărit, lăngă drumul Cotnarului, arată că au pus piatră hotar, cari s'au găsit şi acum, slova *h)*, şi de la slova *f)* drumu Cotnarului în sus pără în hotaru Dădeştilor, undi iarăş arată că au pus piatră hotar, şi păr undi să înpreună hotarul Muntenilor cu hotaru Dădeştilor mergu Muntenii tot alături cu moşiea mînăstiri. Apoi de acolo arată cum au hotărăt capul di sus a moşiei Muntenilor di cătră coastele di gos a moşiei Dădeştilor şi coasteli di spre Apus a moşiei Muntenilor di cătră altă moşii păr ci mergi iar în capul moşiei Muntenilor, din gos di spre Amiazăzi, la părăul Criveştilor. Am cerut la dumnealui Sărd. Jora de ni-au arătat şi ispisocul de danii, fiindcă şi Muntenii au fost tot din trupul moşii mînăstirii, ca să videm cum arată sămnnile Muntenilor, şi ni-au arătat ispisocul Domnului Costandin Duca Vvd., din 7211, Săpv. 26, ci sint pără acum 93 ani, în cari arată numai că s'au *(sic)* Muntenii di lăngă Tărgul Frumos, fiind loc domnesc, l-au dat danii lui Dumitraşcu Mavrodin Vist., dar sămni nu arată de undi şi păr undi. Ni-au mai arătat d. Sărdr. Jora şi alti ispisoci di întăritură după ispisocu di mai sus pominit, fără a pomeni de sămni ceva, din 7267, Iuni 5, ci sint păr acuma 37 ani. Ni-au mai arătat dumlui Sărdr. Jora o carte domniască de la Domnul Ioan Theodor, în cari arată că însuş răps. Mihălachi Sturza Pahr. ar fi mărturisit înnainte Domnii Sali că la hotărătura ci au făcut moşii mănăstirii, nefiind scrisorile Muntenilor faţă, ar fi făcut înpresurari în moşiea Munteni şi, cum aciastă carti mai sus pominită pi hotarnica mănăstirii făcută de răpstu Mihălachi Sturza Păhr. acum d. Sărdr. Jora o faciră. Cari pentru ca să putem afla undi s'au făcut înpresurari în moşie Munteni de cătră hotărătura răposatului Mihălachi Sturza Pahr. am posleduit hotarnica Muntenilor ci este făcută de răps. Sandu Sturza Logf., suretu hotărnicii mănăstiri ci esti scos di pi hotarnica răps. Mihălachi Sturza Pah., care esti în urma hotarnicii răposatului Sandu Sturza în 35 ani, ca să videm undi nu pominesti hotarnica răposatului Mihălachi Sturza Pahr. sămnili cari li pominesti hotarnica răposatului Sandu Sturza Logt. şi, posleduindu-si hotarnicile amăndoî, di la movila mari, slova *n)*, şi păr la piatra slova *c)*, din piscu dialului curmătura şi di-asupra izvorului, slova *m)*, hotarnica răposatului Sandu Sturza Logf. nici de răndul de pămănturi, nici de ţintirimu Muntenilor, nici de moara din Bahlueţ a Lucăi, ci din movila mari, slova *n)*, mergi în gos, pisti părău Bahlueţului drept în piatra slova *c)*, cari o arată că-i pusu de răps.

www.dacoromanica.ro

Sandu Sturza, fiind la acè vremi Ban, şi aice s'au cunoscut că esti acè înpresurari ci arată carte gospod pominită că ar fi mărturisit răps. Mihalachi Sturza că au făcut, pentru că, făcănd linie noi de la movila mari, slova *n)*, la piatra, slova *c)*, rändul de pămänturi şi ţintirimul Muntenilor rămän în moşiea mînăstiri; dar, păr la movila mari, slova *n)*, întocma după cum arată hotarnica răposatului Sandul Sturza Logf. arată şi suretu mănăstiri, semnili Medčr. Caracaş în mărturiea sa, şi Costandin Perjul Vorc. de poartă în mărturie sa adiveriazi cum că drumul Cotnariului, cănd au hotărăt răps. Sandu Sturza Logft. Muntenii, ar fi fost pi acolo şi la piatra slova *j)* şi că pe acela drum ar fi hotărăt răps. Logft. Sandu Sturza, di la piatra ci o am pus lăngă drumu Cotnariului, slova *f)*, şi păr în hotaru Dădeştilor, iar nu pe drumu acesta care umblă acum, şi hotărătura lui Costandin Perjul Vorc. de poartă, cari o au făcut la 1784, nu mergi nici după sămnili hotarnicii Muntenilor făcută de răposatu Logft. Sandul Sturza, nici după sămnili hotărnicii mînăstirii făcută de răps. Mihălachi Sturza Pah., ci începi din capul moşii Muntenilor din ğos, di spre Amiazizi, de lăngă părău Criveştilor, undi arată că au pus doî pietri, ci s'au găsit şi acum, slova *l)*, una arătătoare capătului moşiei din ğos, di cătră locul di danii ci ari dumlui Sărdr. Costachi Sturza, şi una arătătoari coastilor moşii Muntenilor de spre Răsărit, di cătră coastili moşii mînăstirii şi mergi în sus spre Amiazănoapti, la piatra din piscu dialului cu curmătura, slova *c)*, undi esti şi un izvor supt slova *m)*, şi de acolo cam spre Răsărit, pe din ğos de moara dum. Banului Mihălachi Luca, ci esti în Bahlueţu, şi pe din ğos de ţintirimu Muntenilor, slova *n)*, undi arată că au pus piatră hotar, dar acum nu s'au putut găsi, fiindu dudău mari. Şi de acolo spre Miazănoapti arată că au pus iarăş piatră în podiş, cari acum încă nu s'au găsit, slova *ş)*, şi de acole drept la piatra de lăngă drumu Cotnariului, slova *z)*, şi de acole peste drumu Cotnariului şi prin fănaţi, şi pisti o văigă, la pietrili slova *j)*, undi arată că pi acolo ar fi umblat drumu Cotnariului mai înnainte. Şi arată şi pentru piatra ci o au găsit acolo vechi, că o au cunoscut a fi acela hotar cari pomineşte răposatu Sandu Sturza Logft. în hotarnica Muntenilor, că, mergănd di la piatra, slova *z)*, de lăngă drum Cotnariului în sus, pe drumu Cotnariului păr în hotaru Dădeştilor, au pus iar piiatră hotar, şi lăngă acè piatră vechi au pus şi Perjul altă piatră, care caută în curmeziş. Dum[i] Sărdr. Jora acum ceri ca

www.dacoromanica.ro

să stăpăniască după ăcastă hotărătură a Perjului Vorc. di Poartă, cu tăriea acestor dovezi pominiti mai sus, dar di cătră noi nici de cum nu s'au socotit şi nu s'au cunoscut a fi driaptă hotărătura Perjului. Întăi, că piatra de lăngă drumu Cotnariului, slova *z)*, ci esti pusă de răps. Sandu Sturza Logf., hotarnicul Muntenilor, nu caută liniea acolo undi mergi cu hotărătura Vorc. de Poartă Costandin Perjul la piatra, slova *j)*, undi au mai pus şi el o piatră în curmeziş şi undi arată că mai înnainte pănă acolo ar fi umblat drumul Cotnariului, ci caută drept drumul care esti acum al Cotnariului. Apoi să cunoaşte mai viderat şi din însuş mărturiili Medč. Caracaş şi a Vornic. de Poartă Costandin Perjul că cu greşală au mers pi acolo, pi la piatra slova *j)*, căci aceia piatră nu esti dispărţitoari moşii Muntenilor di către moşiea mînăstirii, ci esti una din pietrili vechi ci sint arătătoari linii coastilor din ğos a moşiei Dădeştilor di cătră moşiea mînăstirii, cum esti şi piatra de la movilă, slova *e)*, şi piatra din colţul Muntenilor di spre Apus, slova *th)*, ci iarăş arată linie coastilor din ğos a moşiei Dădeştilor di cătră capul moşii Muntenilor din sus, şi pentru că însuş mărturiili ci au dat mărturisăsc greşala că la 1784, cănd au hotărăt Muntenii, au mărturisit Zahariia Cirde, om de 90 ani, că el în viiaţa lui n'au apucat drum pi la piatra slova *j)*, dar au auzit din părinţi pominindu-să că pi acolo ar fi umblat drumu Cotnariului mai înnainti, cari mărturisitoriu au fost mai vechi decît hotarnica răposatului Logft. Sandul Sturza cu 26 ani, şi în viiaţa lui n'au apucat drumul Cotnariului prin slova *j)*. În mărturie răposatului Logt. Sandul Sturza nu arată drumu Cotnariului vechi, nici părăsit, ci drumu Cotnariului în sus păr în hotaru Dădeştilor, şi lăngă acest drumŭ s'au găsit şi piatra slova *z)*, cari esti pusă de răps. Sandul Sturza Logft. Şi, nefiind nici cu un temeiu mărturiile Medč. Caracaş şi a Perjului Vorc. de Poartă, noi am mers păr'acolo undi au mărturisit toţi că au fost piatră în curmeziş, în linie petrilor Dădeştilor, iară piiatră era lăngă drumu Cotnariului şi căuta drumul în ğos, la piatra slova *z)*, undi s'au găsit după măsură 315 stănj. domneşti pără într'o săpătură mai adăncă de drum, slova *x)*. Şi, fiindcă d. Sărdr. Jora nu s'au priimit, ci au cerut să stăpăniască tot după hotărătura Vorc. de Poartă Costandin Perjul, acest loc de la pietrile slova *j)* şi păr la săpătura mai vechi di drumŭ în drumu Cotnariului 315 stănj. s'au oprit pără cănd să va da cè disăvărşit hotărăre de cătră luminatu Divan. Iar de la locul unde au arătat

www.dacoromanica.ro

că au fost piatră şi acum nu s'au găsit în drumul Cotnariului slova *x*, am purces pi drum în ğos la piatra slova *z)* de lăngă drumu Cotnariului, ci esti pusă de răps. Sandu Sturza Logt., şi di la ačastă piatră am făcut măsură curmeziş păr la movila mari, slova *n*, şi s'au găsit 194 stănj, cari iarăş după hotărătura Perjului Vorc. de Poartă rămăn în moşiea Munteni. Şi di la ačastă piatră slova *z)* în ğos păr la piatră din piscul dialului cu curmătura, slova *c)*, au rămas iarăş de cătră luminatu Divan să să facă cè disăvărşit hotărări, căci rândul di pământuri cum mergu în lungu de la ţintirimu Muntenilor rămăn în moşiea mănăstirii după hotărătura Perjului, şi din piatra slova *z)* păr la movila mori 194 stănj. în curmeziş rămăn în moşiea Muntenii, fiindcă nu esti următoare hotărătura Perjului hotărăturii răposatului Sandul Sturza Logft. Şi aşa am mers la piatra slova *c)* din piscu dialului cu curmătura, şi de acolo am mers pisti cămpu şi pisti drumu Sucevii şi pisti drumul de la chiatra păr în coada heleşteului din părăul Criveştilor, ci au fost răscumpărătură Vor. Razu de la Hăbăşescu, undi sint doî pietri pusă de Perjul, slova *l)*, şi de la piatra slova *c)* şi păr la acesti dou pietri, slova *l)*, di lăngă părăul Criveştilor, nu s'au găsit nicio înpresurare, iar din pietrili slova *j)* şi din drumu Cotnariului, slova *x* şi păr la acesti dou pietri, slova *l)*, fiind în mijloc locul cu pricină, am arătat în hartă hotărătura răposatului Sandul Sturza Logf. pi undi au hotărăt, slova *a)*, şi hotărătura răposatului Mihălachi Sturza Pah., slova *b*, şi hotărătura Vorc. de Poartă Costandin Perju, slova *o)*, pentru legiuita pliroforisări a ğudecăţii, şi am făcut şi pravăţ di la piatra slova *c)* la ţintirimu Muntenilor din ğos, undi arată mărturiea Perjului că au pus piatră hotar din ğos de ţintirimu. Şi, fiindcă cu hotărătura Vorc. de Poartă Costandin Perju d. Sărdr. esti mulţămit afară de pravăţ în moşie mînăstirii am aflat căteva cas[e], cari făcând izvod anumi, l-am dat la măna vechuiului mînăstirii, zicându ca pi acei oameni să-i ia în stăpănire mînăstirii, şi am zis şi dum. Sărdr. să nu-i mai superi cu boeresc. La pietrili slova *l)*, în Părăul Criveştilor, se sfărşăşte capul hotarului moşiei din ğos de spre Amiazăzi, şi aice să înpreună capul hotarului moşiei mănăstiri din ğos cu locul de danii a dums. Sărdr. Costachi Sturza. Di la acesti pietri, slova *l)*, am purces părăul Criveştilor în ğos, însă matala *(sic)* di pi supt dialul di spre codru, pin capul moşii mănăstiri cel de spre Amiezizi, şi prin coastili moşii dums. Sărdr. Costachi Sturza, ci o ari de danii

www.dacoromanica.ro

şi păr în dreptul unui pălc de spini, undi să chiamă la pomii lui Damir, nu s'au găsit nicio înpresurari întri hotară, dar di la acest loc ci este slova *f)*, iarăş au născut pricină, căci suretu de hotarnică a monastirii arată că hotaru locului di danii cari acum este a dums. Sărdr. Sturza mergi părăul Criveştilor în ğos pără undi să întâlneşti cu hotaru Vornicului Ioan Neculce, undi să chiamă la Bisărica di Piatră, d. Sărdr. Costachi Sturza mergi cu stăpănire păr încunjură pi la capul dialului pi malul iazului mănăstirii Hangului şi apoi să întoarci la un ţintirim ci să chiamă biserica di piatră, cări esti slova *h)*. Vechilul monăstirii au cerut ca să stei d. Sărdr. Sturza cu hotaru locului de danii a dums. acolo undi să întâlneşti cu hotaru Vorc. Ion Neculce ; şi, pentru că să aflăm şi aici dreptul, am cerut la d. Sărdr. Costachi Sturza di ni-au arătat ispisoc de danii pi ačastă bucată de loc, şi ispisocul de danii din 7216, Fevr., ci sint păr acum 88 ani, de la Domnul Mihai Racoviţă Vvd. arată că deosăbit di alti mili au mai miluit pi Ioan Sturza Pah. cu ačastă parti di loc din hotaru Tărgului Frumos, fiind loc domnesc, iar pentru hotară arată numai din matca părăului ci vini di spre Criveşti şi păr în hotaru Ruscanilor, şi din sus din hotaru Plitoneştilor păr în hotaru satului ci să chiamă Biserica di piatră. Ni-au mai arătat o mărturie din 7248, Iuni 16, iscălită de Ion Hăbăşăscu Post. şi de Toadir Buhuş Post., în cari arată că, dănd jalbă Domnii Bărboiu Sturza, li-au adus carte gospod ca să cercetezi înpresurare ce i-au făcut Vorc. Ion Neculce în locul acest di danii a lui Bărboiu Sturza, şi i-au luoat şi de a zăcea, şi, după cercetări ce au făcut, aratá mărturiea că din scrisorili Vorc. Ioan Neculce pi sălişti Biserica di Piatră, ce s'au văzut atunci, s'au dovedit că rău s'au întins Vorc. Ion Neculce în locul di danii a lui Bărboiu Sturza, cari esti alături di semnili locului di danii nu pomineşti nimică, ci mai vărtos sămnili siliştii. Biserica de Piatră li arată anumi, şi, nefiind nicio dovadă asupra adivăratelor şi drepti hotară a locului di danii a dums. Sărdr. Sturza, nici din ispisoc, nici din mărturiia ačasta, iarăş au rămas ca cè di săvărşit hotărăre să să dè di cătră luminat Divan, căci d. Sărdr. Costachi Sturza mergi cu locul dums. de danii părăul Criveştilor în ğos spre Răsărit şi di-asupra dialului, în dreptul pomilor lui Damir să întâlneşti cu locul Vorc. Ion Neculce la slova *ps)* şi de acolo mergi tot alături cu sălişte Biserica di Piatră păr la ţinterimu, slova *h)*, undi esti şi piatră hotar, cari îl pomineşti mărturiia Post. Hăbă-

www.dacoromanica.ro

şescu şi Post. Toader Buhuş, la slova *ps)*, undi să întâlneşti cu hotaru Vorc. Ion Neculce, cari acum esti a dums. Spatr. Vasile Neculce, esti şi un drum ci să chiamă a Părjolitei, şi păr în drumu Părjolitei arată însuş mărturiea Hăbăşescului şi a Post. Toader Buhuş că merge hotaru siliştii Bisărica di Piatră. Locul di danii a dums. Sărdr. Costachi Sturza să începi capul din sus di piatra din dialul pi di-asupra părăului Criveştilor, cari piatră esti slova *s)*, şi din alti trii pietri în podişu, aproapi de drumul de la Strungă, slova *w)*, cari dou pietri s'au găsit îngropati în liniia pietrii din dial, slova *s)*, iar o piatră s'au găsit ğos, dar un Vasili Hărtii, vatav a dums. Sărdar Costachi Sturza, om ca de 70 ani, au mărturisit că acè piatră scoasă în anul trecut au apucat-o îngropată curmeziş, dar, acum, arându-să locul acela di malin *(sic)*, s'ar fi scos de cătră cineva piatra în curmezis, disparti locul di danii a dums. Sărdr. Costachi Sturza de moşiea Ruscanii, tot a dums., cum merge în hartă picăturili punctul în ğos spre Răsărit păr la slova *ps)*, şi acolo să întâlneşti cu locul dums. Spatr. Vasili Neculce, sălişte Biserica de Piatră. Cari sălişti începându-să de la piatră de lângă ţinterim, slova *h)*, cum îi sînt hotarăle să arată în hartă picături înprejur tot puncturi, şi de la slova *ps* mergi cu daniea alături cu silişte Biserica de Piatră păr la ţinterim, slova *h)*. Un cuvânt ci arată în mărturiea Hăbăşescului şi a Post. Toader Buhuş, cum locul de daniea a lui Bărboiu Sturza esti alături cu silişte Biserica di Piatră, au rămas acum ca să să dovediască mai bini din scrisorile dums. Spatr. Vasile Neculce, ci ari pi sălişte Biserica de Piatră, să să vadă dincotro arată alături şi să să vadă numai undi să începi hotaru siliştii Biserica de Piatră din piatra de ţinterim, slova *h)*, mergând hotarul în sus spre drumul Părjolitei de cătră Mezinoapte, cu ci moşii să hotărăşti, alături cu locul lui Bărboiu Sturza au cu moşiea Târgului Frumos, cari, nefiind scrisorili dums. Spat. Vasili Neculce să să arăti, au rămas ca să vadă la luminatu Divan şi acestu cuvânt, şi apoi atunce să va da şi pentru ăcastă bucăţică de loc cè de săvârşit hotărări. Şi am dat la mâna vechilului monastirii hartă de stari locului şi a moşiilor, şi mărturii de toate cu arătari pre largu iscălită. 1796, Iuni 29.

(Iscăliţi:) Neculai Neculce Stolc. Th. Balş Pitr.

(Copie din 1845, 16 Maiu, de la „Divanul de Apelaţie“ pentru Aga Costandin Neculce.)

(Pecete cu această dată.)

---

www.dacoromanica.ro

O istorie a omenirii de un plan nou

Istoria Lumii[1] a d-lui I. Pijoan, Catalan care a trecut prin multe şi osebite lucruri, de la Şcoala superioară de arhitectură din Barcelona la direcţia Şcolii Spaniole în Roma, la un rost pe lîngă Institutul German de acolo şi la cunoscutul Institut de studii catalane, lucrare din care pănă acum au apărut patru volume, merită o deosebită atenţie nu numai pentru extraordinar de frumoasa presintare artistică, — fiecare pagină avînd o ilustraţie, de alegerea cea mai rară, culeasă adesea cu greu la faţa locului şi de execuţia cea mai strălucită —, şi pentru limpeziciunea stilului, ci şi pentru concepţia cu totul originală, despre care se poate discuta, dar care şi merită discuţia.

Prefaţa, arătînd ce greutăţi s'au învins, subliniază două idei.

Una că, faptele omeneşti fiind inextricabil ţesute, căci fiecare din ele are nesfîrşite prelungiri şi ecouri, trebuie o selecţie care „să reducă fenomenele la simbole representative" — credem că aceasta trebuie făcută, după ce s'au stabilit legăturile organice, pentru faptele înseşi — „şi istoria la o serie de fapte mai mult sau mai puţin transcendentale". Se va întrebuinţa deci un sistem care dă lucrul „fragmentar, episodic, aproape anecdotic". Aceasta se va face de un singur om, pentru că „în operele colective nu există unitate de stil, nu este proporţia şi încatenarea pe care le are mentalitatea noastră latină" — şi aşa este, de sigur.

Apoi că o experienţă personală largă e indispensabilă pentru cine se încumetă a scrie istoria. „Printr'o serie de împrejurări protivnice şi norocite, autorul a avut de la soartă, în ce-i priveşte viaţa, o astfel de acumulare de experienţă cum e îndoielnic că au putut să o adune mulţi din compatrioţii săi. A putut studia lungi ani în cele mai bune biblioteci din lume; nu numai a visitat multe ţeri, dar a trăit în ele, s'a familiarisat cu oameni de alte rase şi din alte continente şi cu specialul lor sentiment al vieţii; a luptat şi lucrat cu oameni de alte rase, li cunoaşte limba, li gîceşte ideile, s'a învăţat cu religia şi morala lor".

Se începe cu istoria pămîntului însuşi, ba chiar a sistemului solar şi mijloacelor de a-l explora. Ilustraţia e foarte bogată şi

[1] *Historia del mondo*, editori Salvat, Barcelona, 1926.

www.dacoromanica.ro

de o extremă fineță (astfel fotografiile suprafaței soarelui și ale flăcărilor înalte de 180.000 de chilometri din Iunie 1917; superbe vederi colorate de erupții vulcanice și revărsări de lavă; sau vederile marilor Cañoane ale Coloradului american). Se ating și minunile radioactivității și calculele fantastice pe care ea le provoacă. Cu Darwin, capitolul se isprăvește printr'o recunoaștere a divinității.

Primele forme de viață sînt apoi avute în vedere, ca unele care au precedat pe om. Alături de observații luate din domeniul geologiei și biologiei primitive găsim suggestii din dramele lui Ibsen (p. 39). Ilustrația, une ori colorată, e de o bogăție fără pereche. E și un ton epic, de o înaltă poesie, într'o asemenea expunere. Curioasă încercarea de a pune împreună *Genesa* și descoperirile paleontologiei (pp. 43-4).

După discuții asupra problemelor vieții se înșiră descoperirile celor mai vechi urme umane. Se trece la găsirea focului, la fabricarea armelor de vînătoare, a luntrilor, la împodobirea pieii. Se observă caracterul înapoiat, ca spețe vegetale și animale, al Australiei (p. 66).

În capitolul V se trece la „primele cuceriri sufletești" (limbă, religie, artă). La ilustrații se dau exemple de la Pieile Roșii (și cu zugrăveli și „scrisoare" pe stîncă). Note despre zgomotul de vorbire prin șuierat și semne (pp. 68-70), prin simbole (ca Sciții la Dariu, p. 72). Ilustrația dă multe represintări de danțuri la sălbateci. Se ajunge la totemism și șamanism. Cu acest prilej apar vioaiele picturi hotentote (planșa IX) și splendidul grup de struți al acelorași (p. 85).

Capitolul VI tratează despre „epoca pietrei în Europa". Folositoarea hartă a cavernelor spaniole cu picturi preistorice, p. 96. Foarte bogată presintarea celor mai vechi opere de artă. Ea ar fi absolut unitară (p. 99). S'ar admite și un scop pur estetic, nu numai totemic, magic (pp. 101-2). Scene de vînătoare și luptă din Spania, p. 103. Apoi, capitolul VII, piatra lustruită (case și vase). Ar fi adus-o în Europa Asiaticii (pp. 110-1). Se apropie anumite forme înapoiate de azi, ca topoarele de piatră de la minele din Perù, cu armele preistorice (p. 117). La vase s'ar fi trecut de la ungerea cu lut a vechilor țesături de vergi (p. 118). Se pun în față lucrările femeilor indiene (p. 119), vasele cu suprafață de țesături din America precolumbiană (pp. 119-20). Se caută și originea formei în obiecte din natura încunjurătoare (p. 120).

www.dacoromanica.ro

Pentru artă se aduc desemne care *tind la simplificare* (pp. 121-2). Ca rase, Laponii și Bascii (p. 123).

Capitolul VIII vorbește despre epoca bronzului. Apare sabia, secerea. Se arată progresele agriculturii, de la bețele din Madagascar și de la formele primitive preistorice (pp. 130-1). Găsirea roții (p. 132). Coșarul, patul pentru păstrarea grînelor în Galicia iberică e ca acela de la noi (p. 131). Și carul de vergi din Guipuzcoa (p. 133), carul însuși viind inventat pentru călătoria familiei păstorului și a uneltelor. Descoperirea roții (roata din trei în Mexic, p. 134). Forme scitice (planșa XVI). De la Sciți ar veni tot acest capitol (p. 135). Carul de apărare (p. 136). Domesticirea animalelor. Apropierea *pecus* (vită) — *pecunia*, banii (p. 132). Palafite și *terramare*, p. 137 și urm. *talayoții* din Babare, *nuraghii* din Sardinia, *thrudii* de la Otranto, *castellierii* din Istria.

În capitolul IX, Arienii. Se caută în limbile arice tesaurul de cultură comun. Se consideră ca înlăturată vechea teorie „arică". În locul națiilor în mare, se văd aici grupe (p. 149). Pentru petreceri se recurge și la un poem irlandes (p. 151). Se apropie Longobarzii lui Paul Diaconul de Geții lui Procopiu și de Anglo-Saxonii din *Beowulf* (pp. 152-4). Originea Arilor ar fi din Nordul Europei (pp. 156-7). Pentru religie se recurge la Max Müller, pp. 157-8. Se recunoaște predomnirea stilisării în artă (p. 159). Pentru locuință se trece de la mărturia lui Priskos pentru sălașul lui Attila la poesia germană (pp. 153-6). Arii nu-s constructori ca Egiptenii (p. 160).

Capitolul „Primele civilisații mediteraniene" (X) începe firește, cu Creta. Ilustrația e splendidă; textul, care mai mult o explică, e nesigur literar, dar vioiu. Se propune pentru „labirint" explicația prin frigicul *labrix*, topor (p. 174).

Se trece la Egipt. Interesante vasele cu desemne quasi-geometrice din epoca ante-faraonică (p. 185). Expunerea e clară, fără originalitate. Ilustrația, bine aleasă, dă multe scene din viața de toate zilele.

Mesopotamia e presintată pe urmă, într'o formă populară, fără multe nume proprii și cronologie. Se dă o mare întindere analisei legilor și a eposului *Ghilgamiș*. În același fel sînt date „cuceririle Asiriei".

Urmează Semiții, cari nu dau nici forme politice definite, nici artă. Nota religioasă e cu îngrijire păstrată de autor. Proporțiile sînt

www.dacoromanica.ro

de sigur prea vaste pentru micul Stat evreiesc şi pentru o civilisaţie mai mult de împrumut, şi de fapt meschină. Literatura strălucită, care ne influenţează aşa de mult şi azi, e o îndreptăţire. Multe, prea multe citaţii. Se încearcă a se face un capitol fenician deosebit, cu lucruri luate din multe părţi. Despre Hitiţi se vorbeşte în alt capitol, cu titlul cam ciudat: *el fracaso de los Hititas*. „Poarta leului" de la Bogaz-chioiu, cea de la Micena (v. şi leul de la pagina 330) nu înseamnă un împrumut din Grecia, ci, cum tot ce e micenic are un caracter neelenic, de invasie asiatică, ar însemna că pe coasta aceasta a Greciei au debarcat nişte străini asiatici cu civilisaţia lor bogată în aur şi de o aspră închegare de piatră. Ilustraţia e foarte nouă şi de o mare bogăţie.

Pentru Perşi se dă mai mult cercetarea textelor religioase (cultul cînelui, natural la păstori, p. 343). Tot aşa capitolul despre India va fi presintarea „Vedelor". Miniaturile indiene de la paginile 372-4, 377-8 sînt de cel mai mare interes, mai ales în presintarea atitudinelor, în înţelegerea animalelor. De o extremă fineţă grupul de femei la pagina 375. Planşa XL dă în colori o pagină din asemenea miniaturi, mult mai reale şi tot odată mult mai nobil însufleţite decît cele romane. Curioasă represintarea „sufletului în furtună" la pagina 378.

Cu totul nouă e tentativa de a afla material istoric în Polinesia (capitolul XXI). Dar nu se poate afla decît etnografie, folklore, cu ceva tradiţii despre un vag trecut.

Neexplicabil se pun împreună Turanienii şi China (cap. XXII). Negrii sînt deosebi (cap. XXIII), cu puţin folos; dar mult material etnografic in ilustraţii.

Foarte frumos capul cu coif de la pagina 438.

Volumul II e al antichităţii clasice. Se porneşte de la Homer (şi pagini pe papir sau pe pergament, p. 5): se dă istoria opiniilor despre *Iliada* şi *Odiseia*. Foarte bună osebire a conţinutului lor cultural. Şi discuţii de rasă. Ilustraţii după vase din Micena şi Milo, pp. 18-9. Vine apoi, „invasia Dorienilor" şi „civilisaţia greacă". Un capitol: „Licurg şi Solon". Poate se admite prea mult „istoricitatea" legendelor. De aici la „tirani".

În capitolul despre Solon ilustraţia prin monede e destul de bogată. Se face o apropiere cu tirania italiană şi cu *caciquismul* spaniol. Nu lipsesc interpretări personale asupra originii tiraniei şi a luptelor de clase. E adevărat că din exemplele

www.dacoromanica.ro

aduse pe basa izvoarelor nu reiese o teorie. Autorul se oprește îndelung asupra lui Pisistrat, privit ca o personalitate istorică în sensul nostru.

Prin mitologie (cap. V) se ajunge la cugetarea elenică. Astfel se atinge „triumful" atenian în războaiele medice: Pericle dă numele său capitolului VII: se vede mai mult eroul. Într'o legătură de cronologie criticabilă se trece la „originile Romei" (și ipotese personale). Se păstrează seria regilor. Același tradiționalism în cap. IX despre cucerirea Italiei. Tot acolo se presintă magistraturile. Cu cap. X se intră în șirul luptelor de expansiune (deocamdată cu Cartaginea). Cu totul remarcabilă prin noutate ilustrația.

A reveni la Grecia pentru jocuri și poesia lui Pindar nu e calea cea mai firească. Ilustrația privește acum sportul grec. Nu se uită nici mimica greacă, dîndu-se și o probă (p. 213). Teatrul vine deosebit (cap. XII). Se insistă asupra mecanismului lui. Și tot deosebit filosofia până la Socrate (cap. XIII). La Pitagora, și explicații științifice, cu figuri (pp. 236-7). Războiul Peloponesului e reunit cu Euripide în capitolul următor. Meritau oratorii un capitol aparte (XV)?

Alexandru-cel-Mare ocupă cap. XVI. Dar e o altă întoarcere în urmă pentru Platon, asociat cu Aristotele. Curioasă introducerea în ilustrație a portretelor lui Zeller, istoricul filosofiei grecești, și a ciudatului teoretician rasist Stewart Chamberlain. Largă analisă a gîndirii platonice.

În capitolul XVIII sînt diadohii, dar cel următor revine la cultură (mai mult filosofi, cu aceiași presintare științifică a ideilor lor, pp. 362-5). Supt titlul de „revoluția romană", cu aceiași rupere de continuitate, se arată lupta pentru imperiu. Civilisația epocei e în capitolul XXI. Amestecat e și următorul, care urmărește sistemul imperial, dar prinde și cultura contemporană. Două pagini neîntregi despre Traian, cu nimic despre opera lui de restaurare și asigurare. Un neașteptat capitol e despre „viața presentă și cea viitoare după Romani" (dar e vorba, pe larg, și despre sensul vieții de familie). Volumul se termină, tot episodic, prin harta lumii antice, presintată într'un capitol special (e vorba și de India, de China, cu o ilustrație nouă).

Volumul III e închinat religiilor în general, cum spune prefața, vieții sufletești: „în hotarele dintre pămînt și cer s'au dat în evul

www.dacoromanica.ro

mediu bătăliile care au hotărît soarta omenirii". Se promite şi se ţine cuvîntul — „că nu va fi vorba de cei trei Împăraţi Otto, nici de Ioana d'Arc, nici de Sf. Ferdinand, nici de Iacob de Aragon".

E vorba deci de budism, întăiu (bogate ilustraţii), apoi de taoism (tot aşa). Iudaismul vine numai pe urmă (cap. III: cu totul deosebit de cele eleno-romane; p. 45). Capitolul IV se chiamă „Isus din Nazaret": e scris cu pietate, dar şi cu critica ascuţită a originilor doctrinei (v. p. 57). Se trece la predicarea doctrinei (şi aici ilustraţia e cu totul nouă). În capitolul VI e vorba de fixarea Crezului. Resistenţa păgînismului e descrisă pe urmă. Al VIII-lea capitol e intitulat „Căderea Romei, Attila" (splendidă reproducere în colori — planşa X — a unei pagini din Biblia lui Ulfila). E plin de fapte, precis presintate. Iustinian e adus înainte imediat ca restaurator al Imperiului (la p. 162 nu „doi strategi bizantini", ci Sfinţii Teodor Tiron şi Teodor Stratilat). În capitolul X, opera de drept a timpului. Numai după aceia se revine la Sf. Augustin (cap. XI). Şi, iar printr'o întoarcere în trecut şi fără legătură organică, se vorbeşte de călugări: de la Sf. Vasile la Sf. Benedict. N'aş crede că în Antiochia şi mai ales în Alexandria să se fi vorbit de budişti (p. 205). O frumoasă vedere a Meteorelor, p. 209. Reproducere a Pantanassei de la Mistra, p. 210. Mai multe vederi din Athos (frumoasă, a mănăstirii Sfîntului Pavel, p. 213; a centrului de la Karyes, — nu cu doi *r* —, p. 214, a Vatopedului, p. 215; a Dionisatului, pl. XVII). Se dă biografia Sf. Ieronim, a Sf. Benedict. Cîteva mănăstiri spaniole puţin cunoscute, pp. 220-1.

Cu cap. XIII se găseşte cetitorul în lumea arabă a lui Mohammed. Ca de obiceiu, ilustraţii din viaţa contemporană, aşa de corespunzătoare cu trecutul. De aici se trece firesţe la califat (cap. XIV). Excelenta explicaţie a succesului Arabilor la p. 243. Noua situaţie economică după cucerire, p. 253. Aceiaşi ilustraţie, actuală, dar totuşi semnificativă. Harta de la pagina 254 arată ce mic era teritoriul pe care după succesul Islamului îl păstrau şi Latinii şi Bizantinii. Se dă Musulmanilor un loc neasămănat mai mare decît în orice altă presintare a istoriei universale. E discutabil dacă această perspectivă se poate substitui cu dreptate şi cu folos celei obişnuite. Bizanţul, de la Iustinian încoace, e total absent, şi aceasta înseamnă de sigur o falsificare a proporţilor.

Lui Carol-cel-Mare i se consacră capitolul următor, dar o parte

www.dacoromanica.ro

din text și din ilustrație rămîne în legătură cu Arabii (e vorba de cucerirea Spaniei). Se începe de la decăderea Merovingienilor. E o întrebare dacă fildeșul de la pagina 271 e apusean sau bizantin. Strălucită reproducerea Bibliei de la Marmoutier, „mănăstirea cea mare", ca planșă XXII. O monedă a Împărătesei Irina ca „logodnică" a lui Carol-cel-Mare (inscripția e latină, și i se zice βασιλίσσα) și una a lui Leon al V-lea, care ar fi „recunoscut prin tratat imperiul de Apus" e tot ce privește Bizanțul. Dar această recunoaștere n'a avut loc, iar inscripția, foarte clară, arată că Împăratul e Constantin (poate Pogonatul). Situația de Împărat ar fi fost „impusă" lui Carol de Papă, contra voinții poporului roman (p. 277). Că acesta „n'a arătat satisfacție sau bucurie nici înainte, nici după încoronare" nu e nici sigur și n'ar avea nicio importanță. Ar fi de ales, ca motivare, între a nu se simți capabil și... a se teme de „Greci". Toate considerațiile despre lipsa „unei explicații logice sau teologice" nu sînt întru nimic cerute, și nu luminează nimic. Chestia cu căsătoria bizantină poate fi considerată ca eliminată de mult (p. 278).

Știința arabă merita un capitol, și el e bogat împodobit cu ilustrații. Tot anecdotic se trece la lupta dintre Papă și Împărat. Foarte frumoasă presintarea în colori a Bisericii după un breviariu de la Passau (planșa XXIV). În același capitol intră și primele cruciate. Frumoase înfățișări de castele (pp. 320-1).

În capitolul al XVIII-lea se unește activitatea Cluniacensilor cu a Franciscanilor și Dominicanilor, de și nu e o adevărată legătură între una și alta. Reproducere în colori a frescei lui Cimabue represintînd pe Sf. Francisc (planșa XXV). În față, filosofia timpului, în toate înfățișările ei (cap. XIX). Reproduceri de miniaturi și sculpturi, mai ales francese. În colori, Sf. Toma de Aquino, zugrăvit de Florentinul Frà Angelico (planșa XXVI).

Marile schimbări de pe la 1200 sînt strînse în capitolul care cuprinde și *Magna Charta* englesă și bătălia de la Bouvines. Planșa în colori (XXVII) dă o pagină din splendidul Orariu al ducelui de Berry (care e din veacul al XIV-lea). Bună ilustrație după manuscripte. Ca „sintesă medievală", se pun împreună, forțat, Universitățile și Dante (cap. XXI). Poetul apare, lîngă învățătorul său Brunetto Latini, într'o frescă florentină (pl. XXVIII).

Pentru a avea ceva despre Bizanț (capitolul XXII) se revine în urmă pănă la iconoclasm, grămădind împreună tot ce urmează

www.dacoromanica.ro

până la 1704. La ilustrații, grupul de porfir de la San-Marco din Veneția, rămas enigmatic, nu represintă, în orice cas, „doi luptători bizantini îmbrățișîndu-se înainte de a lupta", ci vre-o asociație la tron, greacă sau și „francă" (v. p. 410). Grupul celor trei îngeri la Avraam (p. 412) e nu „ultima etapă a artei bizantine", ci interpretarea personală a lui Andrei Roblev. Cîteva bune reproduceri de monede bizantine (Leon Isaurianul, Constantin al V-lea, Teodora, Mihai și Teofil), pp. 414-5). Și începuturile rusești sînt introduse, destul de stîngaciu, în expunere.

Orientul mongol, de la Ginghiz la Timurlenc, apare în capitolul XXIII, bine interpretat și nou ilustrat. Nu cred ca tipul cu pălărie de la p. 435 să fie „portretul lui Marco Polo într'un templu chines, între statuile înaintașilor cari se venerează acolo" (p. 45). Interesantă hîrtia-monedă chinesă în colori (p. 437). Indienilor mayas li se consacră un întreg capitol și, firește, și ca text și ca ilustrații, e unul din cele mai interesante (și în colori, planșa XXXII).

În volumul IV, d. Pijoan face obișnuita declarație că va lăsa la o parte pragmatismul tradițional al războaielor și tratatelor de pace, care totuși sînt și ele fapte omenești și factori ai mișcării civilisațiilor: „abia am pomenit războiul de treizeci de ani sau acel de șapte ani". Acestea pentru autor „nu înseamnă mai mult decît dărîmarea unei case într'un oraș mare sau schimbul unei mobile într'o odaie". O antipatie contra regimului monarhic care-și supraviețuiește îl îndeamnă pe d. Pijoan, ca și atît de personala concepție generală, la aceasta.

În capitolul I, secolul al XIV-lea, cu Petrarca și alături, ca „democrat", Cola di Rienzo, despre care de fapt se știe așa de puțin (d. Pijoan cunoaște și pe Philippe de Mézières, pp. 4-5). Un cardinal Albornoz în colori (pl. I). Urmează Renașterea italiană în secolul al XV-lea. La pagina 23 portretul lui Ioan Arghiropol, de Ghirlandajo.

Turcii află loc în capitolul III. Osman nu s'a așezat la Conie (v. p. 35). Vechea capitală asiatică e, cum se știe, Brusa, bogat presintată în moscheile ei, pe paginele 36, 37 (și planșa III, în colori). Nici caracterul stabilirii la Galipole nu e bine prins (v. p. 37). Frumoase vederi ale moscheii din Adrianopol, pp. 38-9, 40. Hunyadi nu e „guvernatorul Valahiei" și „Eskenderberg" nu e

www.dacoromanica.ro

în nicio limbă (p. 39). Moscheia Sultanului Ahmed (pp. 42-3) e din secolul al XVII-lea.

Se trece la descoperirile geografice (cap. IV). Splendid portret al prinţului portughes Henric Navigatorul (planşa IV). În capitolul V, Roma secolului al XV-lea şi Macchiavelli. Planşa în colori VI nu poate represinta pe Cesar Borgia, care nu purta coroană şi sceptru (cf. pp. 72-3): în faţa lui se ţine sabia şi un astrolog se uită la cel de pe tron. Cred că *avem a face cu încă un portret al Împăratului bizantin Ioan al VIII-lea* în frescele lui Pinturicchio din sălile Borgia de la Vatican.

Pentru tipar, un întreg capitol, cu înfăţişare de maşini şi multe probe de publicaţii. Erasm şi Luther încap în capitolul VII. Urmează (cap. VIII) Zwingli, Calvin şi Knox şi războaiele de religie (cap. IX). Contra-reforma e în capitolul X.

Pentru ştiinţi (Kopernik, Kepler şi Galileu) cap. XI (multe portrete şi maşini).

Destinată publicului spaniol şi sud-american, cartea nu se putea să nu aibă un capitol despre „Imperiul spaniol în America". Aici întră şi literatura spaniolă contemporană. În faţă „începăturile mărimii britanice" (cap. XIII; multe portrete ale reginei Isabela). Istoria Angliei se continuă cu Cromwell (cap. XIV; portretul în colori de Lely, planşa XIV).

Franţa n'a avut, poate din causa păcatului de a fi monarhică, niciun capitol (nimic despre luptele din Italia, nimic despre Francisc I-iu, în afară de lupta dintre catolicism şi protestantism). Se va vorbi deci despre „biologia modernă" (un capitol întreg, foarte competent şi mult ilustrat, şi cu cîte o piesă de anatomie şi hirurgie). Urmează filosofia, de la Descartes la Leibniz (cap. XVI; mai multe portrete ale lui Descartes şi ilustraţii privitoare la dînsul; Spinoza în colori, planşa XVIII). Se dă apoi un capitol de matematici şi filosofie: „de la Newton la Kant". Bogată galerie de portrete.

Pe neaşteptate avem a face cu India Marelui Mongol (cap. XVIII). Frumoasă miniatură în colori, planşa XX.

Franţa lui Ludovic al XIV-lea are capitolul XIX. Celor de la Port-Royal li se dă o largă parte. În acelaşi sens e capitolul XX despre Franţa „filosofică" (de trei ori Madame de Pompadour şi de trei ori Ludovic al XV-lea). Printre planşele în colori, Lavoisier şi soţia.

www.dacoromanica.ro

Capitolul XXI unește Rusia întregului secol și Austria Mariei Teresei. Prusia lui Frederic al II-lea se pierde. Planșa colorată dă pe Mozart (și note de musică pe paginile 370, 372).

Se trece la lupta pentru independență a coloniilor englese din America-de-Nord: multe detalii și ilustrații. Cam tot atîta se atribuie Revoluției francese.

Experiența, curioasă, din care se desfac și unele așezăminte, are a se complecta cu un al cincilea volum, în lucru.

Ea servește unei concepții care nu e a noastră și rupe, pentru a presinta analise de opere, ca și probleme de știință, vederi generale, o unitate de desvoltare fără care sînt de sigur capitole interesante, în care autorul arată o inițiare personală, cîștigată cu multă muncă, dar nu e desvoltarea organică, fără care nu poate fi în adevăr istorie.

N. Iorga.

Cantemir, provocător de confusii

În revista *Convorbiri literare* din Martie 1933 (pp. 210-211), d. Petre V. Haneș publică în ciclul de note intitulat „Istorie literară în călătorii“ (IV) o informație cu privire la Istoria Imperiului Otoman a lui Dimitrie Cantemir, utilisată încă în 1901.

D. Haneș găsește în bibliografia cărții lui F. Corréard, „Histoire contemporaine de l'Europe et de la France“, ed. IV, Paris 1901, citată opera: „De la Joncquières, *Histoire de l'Empire Ottoman*“. Îl frapează asămănarea de nume cu traducătorul cărții lui Cantemir în limba francesă: „M. de Joncquieres, *Histoire de l'Empire Ottoman*“, Paris 1743, și crede în identitatea persoanelor.

Autorul, pentru lămurire, s'a adresat d-lui Lozinski, redactor la revista parisiană „Le Mois“, care „nu-și aduce aminte de o confusie în sensul celei bănuite de d. Haneș“ în studiile pe care le-a consacrat lui Antioh Cantemir.

D. Haneș spune: „N'am putut consacra Bibliotecii Naționale decît două zile (e vorba de „Bibliothèque nationale“ din Paris). În acest timp n'am mai descoperit la alți istorici confusiunea lui Corréard dintre traducător și autor, dar nici un alt Jonquiére *(sic)* n'am găsit ca autor al vre unei Istorii a Imperiului turcesc. Rămîne deci stabilit că *opera lui Cantemir n'a ieșit din circulație în 1840,* cînd a apărut cartea germană a lui Hammer asupra aceluiași

www.dacoromanica.ro

subiect, ci a trăit mai departe, fiindcă în 1901 este încă utilisată de şi nu supt numele lui Cantemir, ci supt numele traducătorului său frances" (p. 211).

D. Haneş se înşeală. Dacă, în loc să fi recurs la alte persoane pentru a-l lămuri, ar fi consacrat Bibliotecii Naţionale nu două zile, ci un şfert de oră, şi ar fi căutat în catalogul imprimat, pe autori, din dreapta, ar fi găsit în volumul 75 pe autorul istoriei Imperiului Otoman. (Lucrul se poate verifica şi la Bucureşti, la Institutul frances, unde a sosit catalogul Bibliotecii Naţionale.)

Acest De la Joncquières este fostul profesor frances la Constantinopol, la şcoala turcească de la Galata-Sarai, care, în calitate de cunoscător al lucrurilor turceşti, a fost solicitat de Duruy să scrie volumul consacrat Imperiului otoman în colecţia de istorie a Statelor europene de supt conducerea sa, care se edita la Hachette. A ieşit ediţia I-a într'un volum, pe la 1886, iar în 1914, ediţia II-a, tot la Hachette, în două volume format in-16°. Cartea este destul de cunoscută şi citată în toate bibliografiile istorice.

În conclusie, Dimitrie Cantemir n'a fost utilisat la 1901 de Corréard, şi d. Haneş face o mare confusie din această afirmaţie.

V. Mihordea.

Itinerariul Domnilor Moldovei, de la Constantinopol la Iaşi

Învăţatul bulgar d-r P. I. Stoianov din Varna a publicat în *Convorbiri literare* din 1911 (pp. 1387-1389) două inscripţii greceşti, una de la Vasile Lupu, din 5 Novembre 1646, şi alta de la Grigore Ghica, din 1849, privitoare la cişmeaua făcută prin grija celui d'intăiu Domn în Varna (Bogdan-ceşmè) şi reparată de cel de-al doilea[1].

Ceia ce este interesant e că învăţatul bulgar crede că cişmeaua e făcută în legătură cu un popas pe care Domnii ce veniau în Principate îl făceau de regulă la Varna: „Ei veniau probabil *cu corăbiile* în vreo 1-2 zile din Constantinopol la Varna, pe urmă pe uscat mergeau 212 chilometri până la Rusciuc, de unde treceau Dunărea la Giurgiu ca să ajungă la Bucureşti". Interpretarea

[1] Aceste inscripţii au mai fost publicate şi în *Revista istorică*, anul VII, 1921, pp. 219-221.

www.dacoromanica.ro

este cît se poate de arbitrară şi lipsită de orice realitate, mai cu samă că autorul conclusiei ştia precis că aceşti principi au domnit în Moldova: „Pentru istoricul care culege material românesc poate nu va fi indiferent să ştie că în Varna există un monument bogdănesc, ridicat în memoria unui Domn al Moldovei, Vasile Lupu, şi reparat de un alt Domnitor moldovenesc, Grigore Ghica".

Itinerariul urmat de Domnii principatelor venind de la Constantinopol e cunoscut. Atît descrierea mai veche făcută de Delacroix pe la 1676, cît şi *Descriptio Moldaviae*[1], precum şi întregul material documentar cunoscut, arată că acest drum se făcea pe uscat, nu pe mare. Deci Domnii nu veniau cu corăbiile până la Varna, Apoi, în casul special al Domnilor menţionaţi în inscripţii, nu poate fi vorba de cei „212 chilometri" făcuţi până la Rusciuc, de oare ce drumul de la Constantinopol la Iaşi nu trecea prin Giurgiu şi Bucureşti. El se făcea prin Adrianopol, Burgas, Varna[2] Bazargic, Isaccea, Galaţi[3].

Deci Bogdan-Ceşmè din Varna are legătură cu itinerariul Domnilor moldoveni, care se urma însă pe uscat şi nu trecea pe la Rusciuc.

V. Mihordea.

Un memoriu secret moldovenesc către contele Capodistria

Către conte Capodistrie.

Luptându-mă îndestulă vremea pe de o parte cu grija pătimirii de către despotičasca ocărmuire, iar pe de altă parte cu neînplinire datoriei către prestolul rosianesc şi către norodul moldovinesc a patriei mele, care să chinueştea pătimind înpotriva voinţii pravoslavnicului protectoriu, îndurătoriului monarh, în sfărşit nu am putut opri cugetul credinţii şi a patriotizmosului în legătura fierilor nesămţirii, mai ales atuncea căud iaste pomenire pentru soarta patriei, şi pentru ačasta şi riscarisând m'am unit către îndemnările

[1] Ed. Pascu, pp. 83-4.

[2] Către Poartă.

[3] Cf. Itinerariul lui Constantin Mavrocordat în 1743, în *Revista istorică* din 1933, p. 152.

www.dacoromanica.ro

domnului lucrătoriu sfetnic a Statului Manuc-bei [1], făcut mie prin dumi Bănoşenescu *(sic)* [2], de a-i da ideile celi pentru pătimirile ţării, nimică nu s'au lăsat a nu să înştiinţa după vreme de dumlui, ca să vie către a voastră ştiinţă şi a d. ministru Strogonov la Ţarigrad, dar apoi, din îndemnare ce prin o carte răspunzătoare către mini mai în urmă a d. baron Strogonov ca să-i triimit detaluri însufleţându-mă, pentru nerăscorisire *(sic)*, am arătat datorie mea a alcătui în limba franţozască o mai deslusită descoperire a celor ce s'au luat în bani nelegiuite osăbit şi legiuite osăbit, şi iarăş a pagubii ţării din sarcini asupritoare osăbit, adăogând şi asămănare cu celi trecute, şi făcând şi o însămnare de socotinţi, di căte ar avè grabnică însătare, spre întâmpinare, stare aceştii micşurate eparhii de la milostivire cè înnaltă până la vremea mântuirii sale de gugul sălniciei, şi acesta s'au triimis la Ţarigrad către d. ministru cu poşta trecută. Dar am socotit neapărata mea datorie a repezi întocma şi asăminea copii şi către voi, domnule cont., ca către cel mai ocrotoinic *(sic)* ministru, şi apoi să fiu odihnit că am făcut tot spre ştiinţa părintelui celui de pre pământ a pravoslavnicilor pătimaşi şi lăcrămători Moldoveni, simbatrioţilor miei. Sânt trecuţi mulţi ani de când până la ačastă vărstă de acum nelipsit m'am aflat în administraţii pământului, în slujba Visteriei cei Mari, de unde să încep şi să sfârşesc lucrările celi înplinitoare: nič odinioară nu am văzut sarcini ca aceste asupra acestor doao eparhii, a Moldaviei şi a Valahiei, unite cu lăcrămătoare pătimire în toate treptile. Moldavie, de şi s'au micşărat mai mult decât cu o a treia parte cu dispărţire hotarului, dar ia acum au dat şi dă mai mult decât când au fost întriagă dările cari condeiul cel mai scurt au putut însămna (lăsând celi mici şi răşfeturile decaniceşti, iată că în cinci ani să cuprind la 24.000.000 lei, din care în nelegiuite sânt 8.000.000 şi în pagubile ţării 6.000.000, iar în legiuite 10.000.000).

Oare un pumn de oameni a eparhii Moldovii, cari să sfârşăsc în 80.000 familii birnici, fără fabrici, fără deschidere de mâni lucrătoare [3], fără slobozire în vânzări de metaluri, strămtoriţi, obosiţ,

[1] Vestitul negustor armean, de la care a rămas Hanul cu numele lui în Bucureşti.

[2] Poate Bucşănescu, boier moldovean, amestecat în mişcarea reformistă a „ciocoilor" în 1822.

[3] Manufacturi !

www.dacoromanica.ro

cum au putut sta plătind aceste aicea și în Valahie înpătrit, pentru mărimea ei, pătimind și altele multe și nenumărate? În ertare birului, au fost biruri aicea supt numea de răsuri și altele, și în Valahie, supt alte numiri. Bani pe tot anul pentru făn și orz a grajdului cu nelegiuire s'au luat, bani de ameleli *(sic)* [1] cu nelegiuire s'au strănsu, cheresteli groaznici la cetăț fără plată s'au dat, cărătura lor au obosit norodu; oi pe tot anul, precum și astăzi, s'au luat și să eu cu preț silnicu, abiia a pielii oii; și, cu frămăntare cè jalnică a Turcilor, zahareli pe tot anul pentru Țarigrad, cu rănduieli, cu silă, cu asupritoare măsurătoare și cu nesămțitor preț: săul, untul, toate în hotărăte prețuri, sălnicești; lucrători pe tot anul la cetăț, și cară cu plată din țară. Toate, toate să cuprind in detalul a căruia copie triimet către voi, și lesne să înțeleg lucrurile norodului la pragul măntuirii. Înțelepciune Voastră acea cu nemărginire și milostivire cè fără mărginire a marelui monarh va faci cu îndurare cum va socoti pentru norodul cari iaste atărnat la pravoslavnica sa protecție, iar eu mă voi învrednici ertării pentru îndrăzniala ce am priimit. Rugăciunea mea iaste în sfărșit de a fi păzit numele mieu întru bunătate voastră și intru neîntindere către alții, aflăndu-mă în măinile silnicii și în grijile neodihnii. Un măngăitoru răspunsu va liniști sufletul mieu și va adaogi răvna către neîncetare celor ce caută spre proslăvire numelui celui înnalt. Cu zilile vieții mele sănt norocit a mă numi

Al Ecxelenției Voastre

prea-plecată slugă.

(Biblioteca Institutului Sud-Est European.)

Publ. de N. Iorga.

O scrisoare literară a lui Gheorghe Peșacov

Gheorghe Peșacov [2] e încă un necunoscut. Printre poeții minori de la începutul secolului trecut el ocupă totuși un loc bine determinat, ca represintant al acelei școli literare care preconisa poesia bilingvă. Un asemenea meșteșug în alcătuirea stihurilor e cu mult mai vechiu în Apus, unde cite un trubadur scria contraste în replici alterne proveņtale și italiene și unde imnurile de slavă

[1] Ἀμελεία, negligență.

[2] [De fapt, mi s'a spus, Macedoneanul Peșicu; *N. I.*]

www.dacoromanica.ro

franco-latine adresate Fecioarei au apărut destul de curînd. Prin arta sa, Peşacov, ca şi alţii dintre contemporanii săi, prelungeşte deci unele caractere medievale ale literaturii noastre vechi pînă în pragul unui secol care avea să aducă o literatură de totală premenire; se arată şi în felul acesta, ca şi prin calitatea operelor cetite la noi şi prin răspîndirea lor în manuscrise, că, în ce priveşte scrisul, evul mediu românesc durează pînă în ajunul mişcării romantice de împrumut.

Principiile artei sale poetice Peşacov mărturiseşte a le fi împrumutat de la un vrednic înaintaş, „înfricoşatul poet" Alecu Văcărescu, care afecţiona şi el asemenea forme alambicate, în idiome diverse, care nu constituiesc în definitiv altceva decît o specie nouă de *trobar clos*, o „stihurghie" accesibilă unei categorii restrînse de versificatori. Într'o lume care era bilingvă ea însăşi, asemenea poesie se va fi putut desvolta, de şi succesul ei va fi fost mai curînd de curiositate şi, după cum o mărturiseşte chiar Peşacov, de şi a întîmpinat şi împotriviri. Cetitorul de astăzi nu mai poate vorbi de valoarea acestor hibride alcătuiri; de şi poetul nu se arată lipsit de resurse şi de cunoştinţe tehnice, fără care n'ar îndrăzni să încerce un joc care cere atîta abilitate, tot farmecul poesiei se pierde în corsetul mecanic al formei şi în întoarcerea simetrică a idiomei străine, care atrage atenţia spre suprafaţa poesiei, lăsîndu-i înţelesul în umbră.

Despre personalitatea acestui stihuitor nu se ştiau decît prea puţine lucruri pînă acum. Caietele lui de versuri, păstrate la Academia Romînă, au rămas necercetate şi aproape necunoscute [1]. Cu atît mai mult scrisoarea de faţă ni se pare de un deosebit interes, oferindu-ni tot odată şi notele caracteristice ale acestui personagiu şi cîteva mostre ale meşteşugului său, pe care le presintă eventualului editor, „întocmai ca acela ce, avînd o casă de vînzare, au scos o cărămidă din păreţii ei, şi o arăta muştereilor". Lunga compoziţie epistolară a lui Peşacov mai conţine şi un raport destul de amănunţit asupra activităţii lui literare. Dintr'însa scriitorul apare mai cu samă ca un tălmăcitor, izvodind pe româneşte „romanţuri" franţuzeşti sau greceşti din cele care se cetiau pe atunci, toate povestind invariabil aceleaşi iubiri zbuciumate şi statornice supt

[1] Cf. N. Cartojan, *Contribuţiuni privitoare la originile liricii româneşti în Principate*, în *Revista Filologică*, Cernăuţi, I (1927), pp. 189 şi 195.

www.dacoromanica.ro

loviturile soartei, același „amor moral și cinstit", care se isprăvește, neapărat, „ajungînd la dorita căsătorie".

Nu lipsesc din activitatea lui Peșacov nici preocupări istorico-filologice, nici cele științifice, de oare ce îl vedem compunînd între altele și o „Gramatică de măsurătoarea buților", pe care și-o laudă ca pe o operă originală și de mare folos: din lucrările pe care le amintește, cele mai multe par a se fi pierdut. Manuscriptele lui de la Academie păstrează însă multe scrieri poetice originale, unele mixte, în grecește și românește, și altele numai în românește, între care și unele poeme de oarecare întindere, și care nu par a fi cu totul lipsite de merit. Pănă la o cercetare mai atentă a lor, n'am crezut inutilă această auto-presintare a scriitorului.

Epistola care urmează, adresată lui Zaharia Carcalechi, „ferlegărul" de la Buda și editor al *Bibliotecii românești*, n'a fost niciodată trimeasă. Peșiacov spune el însuși că avea de gînd s'o expedieze la Buda prin negustorii bîlciului din Vârșeț, unde el se afla pe atunci, și că, în momentul în care sta să încheie scrisoarea, dintre acei negustori „numai unul încă au rămas, și acela stă pă plecare". Se pare că și acesta a plecat înainte ca Peșiacov să fi sfîrșit lunga-i confesiune; oricum ar fi, scrisoarea a rămas între hîrtiile lui, de unde o scoatem acum (ms. A. R. 1279, fol. 117-121):

1829, Maiu $^{15}/_{27}$. În Verșeț din Banat.

Domnului Zaharia Carcalechi,
cu frățească dragoste.

Venerabile amice! Ți-am fost spus și la Craiovă, cînd am avut norocire a ne întîlni la școala de la Mănăstirea Obedianului față cu Domni Profesorii Stanciul Căputineanu și Grigorie Pleșuianul, întru cîntare de chithară, flaută și vioră, că mi-ai fost cunoscut încă din copilărie, de pă la 1802, 3 și 4, la Brașov, ci dumneata nu ți-ai adus aminte; adu-ți aminte încai acum de cunoștința noastră cea de la Craiovă, și mă fă cunoscutul domnii tale.

Învărtejirile vremilor de acum m'au dus încă de an pă această vreme aici cu familia mea, în patria soției mele. Cumplitele pentru mine prejurstări m'au făcut să rămîiu pîn'acum aici, neștiind și pănă cînd încă! O, cît am fost dorit în cursul acestii vremi să viu pă la domniata, ună că să văz și locurile cele vrednice de văzut, și altă de a mă înțelege cu domneata pentru niște cărți care ași fi dorit a se da în tipariu, fiind ale mele manufapte. Ci, după cum zic Grecii, τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ σάρξ ἀσθενής, adecă: Duhul meu voios, trupul însă neputincios, și am fost silit a-mi păstra pohta în cuiu, neștind încă și pănă cînd.

www.dacoromanica.ro

Cu venirea lui Viţinotarius şi Fişcal-dominul Andrei Vasiču de aici, am văzut Biblioteca ce-ai dat-o în tipariu, din carea cetind partea cea dintîe, me-au forte plăcut, şi aşi dori a o şi avea; asemine şi Filosofiea Sfinţeniei Sale Părintelui Evfrosin Poteca, precum şi Gramatica Domnii Sali lui Ioan Iliad, într'asemine mod şi respunderea Domnului Damaschin Bojinca asupra Cîrtirei din Hale. Ci însă earăşi zic: Duhul meu voios, trupul însă neputincios, neputinţind pentru că, au trecut anu de la trecuta lună în 9, de cînd am plecat de la Craiovă, şi cheltuiesc tot d'agată. De ai avea însă, dorite amice, atîta bunătate pre cît este dorinţa mea pentru aceste cărţi, eu m'aş ruga a mă credetălui pănă la anu, sau pînă a eşi în dorita Ţară Romană (care cugetez a fi pe la fărşitul lui Iunie negreşit) cîtuş de puţin, încai pentru Biblioteca Domnii tale şi Respunderea la Cîrtirea din Hale a Domnului Dam. Bojinca. Deci, avînd trecere la Domneata pentru această rugăciune a mea, trecimă şi pre mine în rîndul prenumeranţilor Bibliotecii, fie şi într'a treea parte, sau a patrelea, sau a cincelea, sau macar şi într'a douăsprezecelea, pă sub nume: Gheorghie Hagi Thoma Peşacov, servul muselor şi al poeziei, din Valahia cea Mică; şi-mi trimite acum cu bîlcenii verşeţeni cîte părţi vor fi eşit pînă acum, aici, în Verşeţ, iar celelalte le vei trimite la Craiovă, cătră Domnealor profesorii Dom. Stanciul Caputineanu şi Dom. Grigorie Pleşoieanul, de la carii eu le voi priimi sigur, cu care mijloc crez că şi Domniata vei fi mai cu lesnire.

Iar Sfinţenia Sa Domnul Evfrosin Poteca, de va fi încă p'aici (căruea sărut mîinele cu umilinţă), spuneţi-i, mă rog, de mine, şi, şi de va avea bunătate a mă credetălui şi Sfinţenia Sa cu Filosofia ce au dat-o în tip, asemene şi cu Gramatica Domnului Ion Iliad, trimi[te]ţă-mi-le iarăş acum cu bîlcenii, şi mă va îndatora a-l slăvi în veaci, precum l-am mai slăvit prin suvenirul de poezie ce-l are la mînă, de-l va fi păstrînd după cum mi s'au făgăduit.

Îmi pare rău că către prietenul Domnu Vasici, cel mai de sus pomenit, căruea se zice şi Ungurescul, aducîndu-i aminte pentru mine că mă aflu aici, s'au arătat că nu prea mă cunoaşte, ci de abè şi-au adus aminte de mine, că am fost odată la Sfinţenia Sa de m'au văzut, cînd am fost cam bolnav la Episcopie, iar din suvenirul poeticesc ce i l-am dat, lăudîndu-l după cuviinţă, nu s'au pomenit, care laudă crez că niciunu altul n'au fost la stare că preţuindu-l să i-o dea şi să-l încununeaze cu acest felŭ de slavă şi mărire. Care laudă poeticească v'o trimit prin copia cea încueată într'această-mi scrisoare, ca să o vedeţi şi să judecaţi ce coronă este pentru Sfinţenia Sa. Cu toate acestea văz că s'au pus la uitare, şi nu ştiu pentru ce. Poate că... dar holt! „Pune, Doamne, strajă gurii mele şi uşă de îngrădire împrejurul buzelor mele." Tocmai acumă mă căesc că nu m'am născut curat Roman, ci Slaveanoroman, care lucru au fost în stăpînirea maicii mele; ci eu tîrziu m'am deşteptat toçmai acum. Se vede că n'au cunoscut Sfin-

www.dacoromanica.ro

ţenia Sa că mă ţin trei de iute ce sînt, şi glas nu am, dar, cînd strig, de la Răsărit la Apus se aude, căci din gura mea pică meare şi otravă. Eu cu adevărat n'am fost la Paris că să învăţ inalte filosofii, ci insă maica Natură şi a mea silinţă au fost mai bun Paris pentru mine.

Zisei: Paris, şi-mi adusei aminte de domnealui Pariz Mumuleanul, famozul poet din Valahia cea Mare, că, la leatul 1816 venind Domniasa pă la Craiovă, un prieten carele apucasă nişte versuri de la mine, grecoromane, în formă acrostihicească, făcînd cunoştinţă cu dînsul, i le-au dat să le critiziluiască; ci famozul domnealui Pariz n'au lipsit de a-şi arăta mărimea duhului său cu a desfăima versurile mele, zicînd că nu e niciun meşterşug de a amesteca cinevaşi grecește cu romanește, şi prietenul acela, fiind cam uşor de simţire, au şi crezut că e aşa, de unde sînt îndemnat a vi le descrie aici, ca să se critiziluească şi de domneavoastră, sau şi de alţi cei ce ştiu bine grecește şi romanește, şi să vă daţi părerile de au avut Pariz dreptate a le desfăma:

Ζέφυρε γλυκέ, ἄν εὕρῃς
τὴν θεὰν ὁποῦ ἠξεύρῃς
că din suflet o iubesc,
'πέ της ὅτι τὴν λατρεύω,
δίχως ἄλλο νὰ γυρεύω
decît că să o slăvesc.

Inima mea pătimește
numai căce o iubește
ἐκ ψυχῆς εἰλικρινῶς,
pentru a ei ısteciune,
vorbă, duh şi 'nţelepciune
ποῦ φημίζονται τρανῶς.

Νικημένος ἀπὸ τόσα
δίχως νὰ τὰ εἴπω πόσα
daruri al' ei sufleteşti,
δὲν δύναμαι νὰ σιγήσω,
πρέπει νὰ τῇ ἐξηγήσω,
prin tine ce-i să-i vesteşti

Cum că sînt rob în vecie
cu mare stătornicie
καὶ εἰς ὅλα εὐπειθής,
dîndu-mi viaţa spre moarte
ca un supus ce-i sînt foarte
νευμάτων της παρευθύς.

Ἄρα πῶς; ἐὰν τολμήσω
τὰς χείρας της νὰ φιλήσω,
poate a se supăra?
Ἢ θέλει συγκατανεύσει
ὡς ἀκροστιχὴς νὰ νεύσῃ
cu milă-a mă apăra?

No!, vedeţi acum, sînt aceste stihuri făr' de marţafet? Ci dom. Pariz nu numai că le-au desfăimat, ci încă şi pă unde mă vedea, să făcea că nu mă vede. Invidie, iar nu zel![1].

Ore Pariz nu era în stare a da cu socoteala puţintel că per-

[1] Versurile sînt copiate de Peşacov în 1847, cu citeva modificări, la fol. 46 al ms. A. R. 332. Iniţialele strofelor dau: Zinca.

www.dacoromanica.ro

sona aceea putea să ştie mai bine greceşte decît dumnealui, şi să înţeleagă şi să simţă şi mai bine simţirile unui pătimaş? O, invidie, cumplită rozătoare de fame.

Ὁ φθόνος ἐστὶ κάκιστος· ἔχει δέ τι καλὸν ἐν αὐτῷ: τήκει γὰρ φθονερῶν ὄμματα καὶ καρδιάν, adecă: Zavistia este foarte rea, are însă şi ceva bun într'însa, căci topeşte ochii zavistnicilor şi inimile.

Înfricoşatul poet, acum întru veşnică pomenire, Alecu Văcărescul, la ale cărui urme nu poate călca Pariz de ar mai trăi cît au trăit, şi pre carele am avut şi am de al meu povăţuitor, silindu-mă în oarecarele chip a-l imita, doră n'au avut atîta gust la sine precît are Domnialui Pariz, că să nu alcătuească versuri amestecate cu feliurimi de limbi carii le ştiea? Cu greceşte, cu turceşte, cu franţuzeşte şi cu altele, pre carii le-am văzut în differite locuri de persone mari cetindu-se, cinstindu-se şi ţiindu-se ca nişte monumenturi forte scumpe şi rarnice, din carii păstrez şi eu vreo cîteva cu mare reşpect, de carii însă neîngrijind pînă acum cinevaşi a le aduna şi a le da în tip, rămîn în veac necunoscute comunătăţii. Din carii eată vă însemnez aici unele, ca să le vedeţi [1]. Apoi are şi greceşti numai, şi romaneşte curat, şi turceşte curat, şi franţuseşte, cînd cum i-au fost voinţa şi gustul. Are unele satiriceşti pă grecie numai, prin carii atinge tote ramurile omenirii şi haractirurile astfel de frumos, încît nu să va găsi altul vreodată de a-l întrece, începind aşa:

Τὶ ἀσυζόλως
ὁ κόσμος ὅλος
ἔφθησε γ' ἦναι ψευτιὰ καὶ δόλος.
Κάθε φιλία
ἄκρος δολεία,
ἐν ἐνὶ λόγῳ ἔχθρα τελεία, ş. c. l.

Apoi nu se ţie domnialui Pariz că este cel mai iscusit poet, în chip ce să critizăluească versurile altora cu patima de invidie, şi să le desfăimeze făr' de cuvînt, pentrucă desfăimînd singur se desfăimează. Eu cărţile Domnii sale poeticeşti cele date în tip după vremi, pe amîndoă le am şi, cinstindu-le după cuviinţă, nu încetez dîndu-i laudile cele cuviinciose pentru isteţimea duhului lui, rîvna şi zelul spre îndreptarea coniiaţilor *(sic)* săi şi compatrioţi şi aplecarea spre cele adevărate şi de folos; eu, depărtat fiind de tot egoismul cel scîrnav şi neomenit, de totă invidia sau zăvistia cea vătămătoare şi altora, şi mie, şi cuprins fiind de singura dreptate şi adevăr spre folosul obştii, nu-i pizmuiesc, nici nu-i desfăimez manufaptele, căci, cînd ar vrea cinevaşi, lesne pote găsi neajungeri şi

[1] Peşacov copiază în margene unele versuri greco-turco-romîne ale lui A. Văcărescu, adăugînd: „Şi dumnealui cuconul Iancu Văcărescul nu rămîne mai jos' ca o vrednică odraslă a răposatului. şi dom. Iliad, şi soţia domnii sale sînt înfricoşaţi poeţi. Aţi văzut?".

www.dacoromanica.ro

acolo unde este tótă deplinirea desăvîrşit, dupăcum sînt unii disperaţi de află neajungeri şi în însăşi făptură şi în însăşi natură, ba încă şi în însăşi dumnezeirea, vrînd a fi tote după gustul lor cel zmintit. Apoi cum famozul poet Pariz nu respecteluește manufaptele mele, ci le desfăimează? Mulţi se arată din gură că doreşte luminarea patriei sale, însă pă din lăuntru ar vrea că singur el să lumineze într'însa, precum domnealui Pariz zice că doreşte patria a se lumina, în vremea ce nu sufere nici pe unul altul a lumina într'însa; desfăimează egoizmul, în vremea ce singur este stăpînit de dînsul mai cu covîrşire. Apoi ce putem înţelege d'aici decît că nu lucrează cu acel zel spre a se lumina patria, ci ca să lumineaze el singur în patrie. Eată o deşertăciune întreagă cum se vădeşte într'unul carele îndeamnă pre alţii a o izgoni. O, de cîte lucruri folositoare pentru ei şi patrioţilor m'au stînjinit această aforisită zavistie şi gonele ei! Dela 1812 s'au zămislit în mine această rîvnă de a fi servul muzelor, a tălmăci cărţi frumose şi morale, a scriptura şi a stihurghisi; ci mă văz acum cel mai de pre urmă, din multele întîmplări nenorocite şi triste prejurstări carii nu încetează şi pănă azi de a mă goni.

O, cită bucurie nepovestită m'au cuprins, cînd am auzit de marele irou al acestui veac şi adevăratul patriot, virtozul domnealui Constantin de Golescul, că au priimit slujbă politicească în dorita patrie: de loc am cunoscut semn de înflorirea dreptăţii. Năzuesc dară că voi ajunge .printr'însul şi eu la doritul scop al meu.

Dorite amice, fiindcă zici prin Bibliotecă că toţi iubitorii de luminarea neamului românesc a-ţi face arătare ce cărţi are tălmăcite, scose şi traduse în limba romanească, eată după datorie-mi că-ţi fac cunoscut şi eu ce cărţi am gată, cu dorire de a se scote la lumină prin tipărirea lor:

1. Istorie de amor moral şi cinstit între un tînăr ţăran şi între o tînără cetăţeană, carii la cea mai de pre urmă s'au şi cununat, după differite întîmplări împrotivitoare, împodobită şi cu vreo cîteva versuri morale.

2-lea. 1 detto, şi tainic, între un tînăr ucenîc neguţătoresc şi între fiica stăpînului său, printr'a cărui voinţă s'au şi aţiţat, carii earăşi asemine s'au şi luat prin cununie.

3-lea. 1 detto, a tînărului Pigmalion, earăşi ajungînd la căsătorie după differite jalnice întîmplări.

4. 1 detto, depărtare de slavă din pricina amoriului între doi tineri carii earăşi s'au căsătorit cinstit.

5. 1 detto, amoriul cel dintîiu, adecă din cea mai fragetă copilărie, între un nepot de arhiereu şi între o fiică de domn, earăşi ajungînd la dorita căsătorie.

6. 1 detto, din pricina al cărui amor s'au întîmplat morte jalnică la amîndoi iubiţii.

Aceste tote sînt în formă întrebătore şi respunzătoare, în unile fiind şi stihuri frumose după întîmplările şi patimile sufletelor lor,

www.dacoromanica.ro

Acestea le-am pre'ntors din limba grecească pă la 1812, 13, 14 şi 15, după vremuri, şi, atunci cînd ca tot tînăriul cinstit simţeam dulceaţa amoriului moral mai cu agerie şi mai invăpăeat. Ah, vreme! Ah, zile! Ah, tinereţe fericite de atunci! „Tote trec, tote se duc, tote per ca'ntr'un minut." Omul, cea mai jalnică zidire în lume, cu cît trage nădejde de a ajunge zile mai fericite, cu atît se cufundează în ceale mai ocainice şi mai nenorocite, cu simţiri de bătrîneţe şi de apropierea morţii, dupăcum zice înţeleptul Solomon: „Zădăr[nı]cie zădărniciilor am văzut, am plecat. Tote rîs, tote praf şi tote nimic." Sau mai bine: „am întrat, am văzut, am eşit. Tote rîs, tote praf, tote nimic".

Eată însă şi a celorlalte însemnare:

1816.

1. Carte cu sentenţii morale ale Indianului filosof.

2-lea, 1 detto, theatricească, dintr'ale lui Cocebù, ceea ce se numeşte Urîre de omenire şi căire, foarte morală.

1817.

3-lea. Grammatică izvodită de mine pentru îndreptarea cotului de vinarici sau de măsurătoarea buţilor, al căruea fundament după ce l-am aflat şi de iznovù, numerile le-am îndreptat după proporţia cea adevărată, ţilindromatricească, cu însemnare nu numai a numerilor întregi, ci şi a fracţiilor lor, adecă şi vedrele, şi ocalele, încă şi numerele i le-am înmulţit, din 33 cele obicinuite (ci însă forte zmintite), le-am înmulţit pînă la 64, cu carii acum se pote măsura dela un vas de 1 ocă pînă la un vas de 1000 de vedre, şi mai mult ceva, fie măcar acove, fie buţi lungi, supţiri, scurte, groase, or în ce formă, şi să fie putini, bădanie, ardae, cetărne, vedre şi altele cîte tote; ear, fiind de lipsă, eu arît izvodul cu carele să potă fieşcarele a-şi mări cotul spre a putea măsura şi de zece mii de vedre vas, şi mai departe, în vreme ce cu cel vechiu de-abi[a] putea cinevaşi măsura un vas de vreo 160 de vedre ceva mai drept, ear mai încolo, nula, căci prin cercare m'am încredinţat. Drept aceea arît şi cum trebue să dea cu cotul, vrînd a măsura drept; am aflat şi deosebit metod de socoteală, cu carea şi mai lesne să se socotească, şi încă şi dreamurile ocalelor a le scoate. La cea mai de pre urmă bătîndu-mi capul de la 1812, de cînd am cumpărat vie la Sutești, în Valahia cea Mică, pînă la 1826, după vremuri, am aflat şi metodul cum să se măsoare butea cînd nu va fi de tot plină, sau de jumătate, sau mai mult sau mai puţin de jumătate, întocmai şi drept; care metod nu erea aflat şi cunoscut pînă acum, ci fieşcarele mergea după părere, şi să năpăstoea sau vînzătoriul, sau cumpărătoriul, sau că, vrînd drept, trebuea sau să pretocească vinul de loc în altă butie, măsurînd cu vadră, sau să lase pănă ce se va goli butea vr'odată, şi atunci, ducînd butea pă la fintini, să o măsoare cu apă, cu mare bătae de cap, perdere de vreme şi cheltueală. Judece fieşte înţelept acumù cum

www.dacoromanica.ro

ar cinsti o stăpînire bună pre unul ca acela ce va fi la stare a afla un lucru folositor comunătății și iscusit: stăpînirea însă cea milostivă dela noi nici nu l-au crestat pre răboj, necum și cinste să mai facă, pentrucă i se făcea pagubă la huzmeturile vinariciului, dacă era să se măsoare vinurile săracilor cu cot drept.

1828.

4-lea. Carte cu descrierea darurilor Năturei, de primăvară, vară și tomnă, prin versuri alcătuite de mine (eu, cînd am început a scrie fiind noapte, și să-mi dați ertăciune pentru mîzgălelile scrisului), pre care am numit-o *Dezmărdare poeticească*, și cu adevăr crez că va fi pentru fiteșce om sămțitor dezmărdare [1],

1828-1829.

5-lea. Carte prin carea îmi dau părerea pentru literile slaveano-române, în ce formă să fie; cîte glasnice sau sunătore, și cîte neglasnice sau mute ar fi de lipsă să fie; în ce chip să se pronunțieze, după cuviința cea neauzită pînă azi și cu totul deosebită și nouă, întocmai după firea lor și după firea limbii romane de acum; despre ortografie puțintel, despre tonurile și semnele graiului, despre neam, spre răspunsul cetitorilor și al celor ce nu judecă înțelepțește și drept, drept slavă, cinste și mărire a nației romane de azi, și la cea mai de pre urmă pentru limba românească de azi, cum s'ar putea după cuviință cultiva, împrumuta și împodobi, cu frumos mijloc și vrednic de totă laudă.

6-lea. Carte cu istoria voeajinului vieții mele, ceeace să va numi *Voeajinul vieții mult pătimitoriului din pricina iubirii de adevăr și de dreptate*, avînd început dela leat 1785, carea carte este atît de grosă încît cuprinde grosimea tutulor celorlalte în sine, și nu știu cum și cînd voiu fi la stare a o da în tip, cu a se face cunoscută lumii drept sufleteștii mele îndestulări.

Aceste sînt tote pînă acum, ear, mai polucind vreme și zile mai fericite, voiu aduna tote versurile mele, cele după vremuri și după întîmplări alcătuite, și grecești, și romînești, și toate ale slăvitului Alecu Văcărescul [2], însemnîndu-le carii vor fi ale lui într'un loc, și voiu căuta mijloc a le scote și pre ele la lumină prin tipărire.

Ear domneata, dorite frate și amice, chipzuește cum vei ști mai bine, dacă iubești folosul neamului, după cum zici, și mă înștiințează mai din vreme care și care carte dintr'ale mele socotești mai întîi de a se tipări, că să știu de a le prescrie curat, și mai ales fiindcă sînt scrise cu slovă cam ciocoească, după cum se obicinuește în țara noastră. Respunde-mi și acum, cu bîlcenii verșețeni, măcar și de nu vei putea a mă credetălui cu prețul Bibliotecii și al Res-

[1] În ms. A. R. 1276, fol. 97-120.

[2] O urmare a acestui proiect e copia, de Pesacov, a versurilor Văcărescului, conținută în ms. A. R. 332. Cf. Bianu și Caracaș, *Catalogul manuscriptelor românești*, II, pp. 45-7.

www.dacoromanica.ro

punsului lui Bojîncă, că mie nu-mi pare rău, pentru că: frate ca frate, dar brînza pă bani; şi cîtuşi de puţin înştiinţează-mă că ai primit această scrisoare-mi, dimpreună şi cu cele încurcate versuri, cu a nu fi la prepus asupra prietenului cu carele ţi-o trimit. Şi spune şi de Sfinţenia Sa Părintele Evfrosin Poteca, de se află încă aici (de nu va voi singur a-mi scrie), şi ce mai face; de la carele. cei ertăciune de-l voi fi supărat pe nedreptate mai sus, glumind, căci poate că şi domnul Vasici a fi vrut aşa a-mi spune într'adins ca să mă supere; şi, că să fiu încredinţat că nu e mâhnit asupra mea, voiu cunoaşte din credetăluirea ce-mi va face cu trimiterea Filosofiei şi a Gramaticii lui Iliad, şi mă rog să mă iubească nu mai mult decît precît îl iubesc, şi să nu mă pue la uitare, pentru că eu, învăpăeat fiind de sfinţita dreptate, cîte le fac, zic şi imboldesc, nu le fac din vreo patimă sufletească, ci din libov prietenesc, şi cîte le imput altora, mai întîi le-am indepărtat dela sine-mi. Aşa dară dela cela ce iubeşte dreptatea şi adevăriul nu poate aştepta cinevaşi stricăciune, decît o îndreptare. Şi eată şi sfîrşitul începutului stihurilor ale slăvitului Aleco Văcărescul:

Μὲ συγχωρεῖτε
ὅσως θαῤῥεῖτε,
πῶς σατυρίζω μὴν ἀπορεῖτε.
Ἐγ'ὸ καϊμένος
εἶμαι καμμένος,
ὅτ' εἶμαι πάντα ἀδικημένος.

Aici, cînd mi s'ar găsi vreo slujbă sau profesion pentru naţie, lucrînd cu vreo pagă de ajuns mie spre a-mi ţinea cheltuiala casei mele, eu aşi rămînea bucuros aici în Ţara Nemţească, fiindu-mi şi soţia d'aici, şi-mi vei răspunde şi pentru această. O, cît ne-am ajutora noi, amîndoi într'un loc fiind, şi cît am trăi de bine lucrînd pentru folosul naţional!

Însemnez aici şi Domnii Tale vro dou stihuri, drept suvenir, făcînd întocmai ca acela ce, avînd o casă de vînzare, au scos o cărămidă din părepi ei şi o arăta muştereilor (adecă cumpărătorilor) drept mostră.

În Verşeţ, 1829, Aprilie 14,

Preaosfinţitului şi bine credinciosului prinţepăstor şi episcop al prea sfintei episcopii a Verşeţului, Domnul Domn Macsim Manuilovici, drept serbicească a mea prea-umilită plecăciune.

Τρέξατε, μοῦσαι καὶ χάριτες ὅλαι,
Deiul Apolon din somn să se scoale,
Κ'οἱ λοιποὶ πάντες θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου
vie să veazâ cum se face schimbu
Cel de mult dorit
Întru cel mărit.
Ὀδυσσεὺς ἄλλος ἤδη ἐπεφάνη
prin care astăzi se fericesc anii,

www.dacoromanica.ro

οἱ παρελθόντες ἐν δεινῇ χηρείᾳ,
căce acuma totă bucuria
obștii au sosit
ce au fost lipsit.
Οὐσ'αὐτοῦ πάντες οἱ ἐπαρχιῶται
în fericire sosesc întru tote
τὸ πᾶν δὲ θάλει κ'ἅπασαι ἐκείναι
ramuri uscate vor înverzi bine,
Și vor da rod
Cu minunat mod.

Προσθήκη ἐν τρισὶ στίχοις, πρὸς ἐπιδείξιν τοῦ τῆς τριάδος ἐντελεχοῦς ἀριθμοῦ. Adaos în trei versuri, drept dovedirea desăvîrșitului al Treiței număr.

Aceste versuri le-am adăogat la svârșit, după cum s'au și sus-scris, grecește și românește, dupăce am înțeles că știe Înalt Prea Sfinția Sa și românește bine, iar începutul este numai grecește, în formă acrostihicească (dupăcum sînt și ale venerabilului părinte Evfrosin Poteca), eșind din tote literile începutului stihurilor aceste cuvinte: Χάριν δουλικῆς ὑποκλίσεως ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Πεϊακώβ. Eu vi le-ași fi însemnat și pre ele aici, ci ună că n'am avut vreme, și altă neștiind de știi dumneata bine grecește, sau ba; ci cu vreme ori în ce chip, le vei vedea.

Știu că ești curioz a vedea și numai curat românește versuri dintr'a mea versalcătuire, sau stihurghisire; d'aceia eată că-ți însemnez aici unele, părându-mi rău a rămânea și această parte de hîrtie nescrisă, cu toate că am obosit scriind; ci eu așa sînt, cînd scriu, odată scriu, și de ajuns de preste tot anul. Aceste versuri de la vale le-am alcătuit acum aici, iarăși în Verșeț, îndemnat fiind de Sfințeniia Sa Părintele Domnul Dimitrie Petrovici, parohul Logojului și profesorul theologhiei, îndată și al conzistoriei eparhiei Vărșețului assesor, la preumblările afărătății, pă seară, cînd sorele sosește spre apusul său; fiindcă mai năinte iarăși Sfințenia Sa îmi dedease niște versuri slavenosîrbești despre lauda răsăritului soarelui, de le pre'ntorsesem în limba românească, și le cîntam cu mare drag, am pohtit să aibă și lauda apusului lui, însă precum la vale:

Iată împăratul zilii
coborînd acum de sus
cum sosește cu mărire
la doritul său apus,
și ziua să zmulge,
după dînsul fuge,
ca a lui mireasă
și împărătească
cu carea-și petrece
veri pe unde trece
printr'al său ocol.

Iară nouă ne vestește,
la apus acum sosind,
că ne lasă noapte bună
ce-o vedem acum venind,
carea 'ncet să 'ntinde,
văsduhul cuprinde,
toate 'ntunechează
cît să nu se vează,
decît numai lună
cu stele 'npreună
peste horizond.

www.dacoromanica.ro

Vieţuitoarele toate
cîte mişcă pe pămînt
la lacaşurile sale
alerg tote 'ntr'un cuvînt
să să odihnească
şi 'mputernicească
de cea viitore
şi veselitore
spre-a face pornire
iar spre-agonisire,
după firea lor.

Acum o melanholie
să revarsă preste tot,
căci darurile firei
d'a se mai vedea nu pot.
Tot se potoleşte,
se posomoreşte,
nici firea nu rîde
cînd zgomot n'aude,
ci stă întristată,
în somn cufundată
foarte greu şi-adînc,

Şi cea mai presus zidire,
omul cel cuvîntător,
cel subpus la grijuri multe
şi de patimi cercător,
merge să se culce,
ca prin somnul dulce
să-şi mai alineze
şi să-şi uşureze
sufletul de ginduri
ce de mii de rînduri
pă zi-l chinuesc.

O, cît lucrurile tale,
Dumnezeule ceresc,
ziditoriule a toate,
peste fire te măresc!
Tu cu 'nţelepciune
care nu se spune
le-ai făcut pre toate,
încît nu se poate
a fi mai frumose
şi mai maestrose
decît precum sînt.

Ertăciune, dorite amice, că n'avusăi de a vă prescrie şi versurile cele către Domnul părintele Evfrosin Poteca, după făgăduiala-mi, că plecară toţi bîlcenii, şi numai unul încă au rămas, şi acela stă pă plecare. Cu toate aceste, cît pociu acum în pripă vă prescriu, numai cele ce sînt pă poreclă Svinţenii Sale şi pă a mea, fiind mai scurte, numai pentru o scurtă înţelegere şi pentru cele rămase carii sînt alcătuite pre următoarele cuvinte: Εὐφροσύνῳ Ποτέκᾳ τῷ σεβασμίῳ, χαίρειν, ὁ Γεώργιος Πεππακοβ, tote avînd 48 de versuri pă seama literelor acestora, adecătelea din totă litera eşind cîte un vers, şi pre totă zicerea deosebită formă de stihuri coprind. Tote celelalte sînt cu deosebit kunst amestecate cu greceşte pă jumătate, la tot sfîrşitul asemănate; numai cele pă porecla mea sau sclitul meu am voit a le face curat româneşte, numai că să nu aibă pricină domnealui Pariz de a zice iarăşi că nu ştiu versalcătui curat numai pă limba românească, şi că nu e niciun meşterşug de a versalcătui stihuri greco-romane, şi cu aceasta a mă desfăima.

Suvenir.

Poteca mi s'au deschis
ἐκ τοῦ σκότους στὸ ἐξῆν,
Ocrotind şi cu folos
νὰ ἐκβῶμεν ἀσφαλῶς.
Tinerimea mai vîrtos,

www.dacoromanica.ro

κινηθεῖσα συνετῶς,
Este d'a să lumina
τῇ θεᾷ τῇ Ἀθηνᾷ,
Carea însăşi ia din cer,
οὐ καθ' ἡμῶν, ἀλλ ᾽ὑπέρ,
Au coborît la noi jos
νὰ μᾶς σώσῃ ἀσφαλῶς.

(Eu, la tote învîrtejirile nenorocirilor mele sigure numai deiosele muze ocrătindu-mă, zic în numitele versuri aprope de sfirşit, la a cincea zicere, că numai la dînsele pribegind îmi voiu afla mîntuirea cea dorită; de aceia zic la a şasea zicere prin versuri asupra sclitului meu, începînd aşa, însă precum decindea :)

Pentru care în vecie eu acelora m'închin
cu mare statornicie rob fiindu-le deplin.
Elementurile toate împotrivă-mi de ar sta,
al meu liubov nu se poate dela ele a 'nceta,
Şi sînt rob, şi-mi pare bine, şi în veac mă veselesc.
cînd mă supără vericine, şi el la ele gîndesc.
Aşa mi-au fost ursit mie, căci cît voi fi pre pămînt
să fiu tot lor în robie pînă la al meu mormînt.
Cîntînd lor eu cu organe care firea m'a'nvăţat
şi cu versuri neprestane, şi mai mult m'am aţiţat.
Ochii mei, cît văd în lume, pe ele să le slăvesc,
cu versuri, cîntări şi glume trăind să mă veselesc.
Valurile lumii tote voi a le batjocuri,
să trăesc, pe cît se pote, vesel pînă a muri.

1826, Octombrie 26, în Craiovă.

Pote că le va avea domnul Poteca lîngă sineşi (de va fi încă acilea), şi cereţi să vi le dea a le ceti; iar, neavîndu-le, sau plecat fiind de aici, şi dorind a le vedea tote cum stau, îmi veţi scrie cu răspunsul acum ce-mi veţi da, şi prescriindu-le vi le voiu trimite cu cea dintîe ocazie. Pă bălcenii dela Virşeţ, ce vin acum la tirgul Peştii, îi veţi căuta la Trai-Cron-Gas, din Leopolştat, că acolo găzduesc dînşii, de veţi pohti a-mi răspunde mai curînd, sau a-mi trimite şi cărţile cele însemnate mai sus, după dorinţa mea.

Eu am scris domnitale an, pă la Avgust, dela Temişoră, aducîndu-ţi aminte ca să-mi răspunzi de se face lucrare ceva pentru această Bibliotecă, că să mă primeşti de prenumerant. Atunci nu eram la această strîmtoare de acum, şi puteam a-ţi trimite banii şi de înainte, după cum am cumpărat şi alte multe cărţi la Temişoară, care româneşti, care slăvoneşti, şi care sărbeşti şi greceşti. Asemene îţi scriam şi pentru alţi, care din Caransebeş, care din Haţeg, fiindcă le spusesem că am de gînd a merge la Budă, că să mă întîlnesc cu dumneata, dupăcum am şi dorit cu adevărat, şi cu acel gînd am mers pînă la Temişoră, că dor de voiu găsi

www.dacoromanica.ro

prilej a merge mai eftin, şi, negăsind, am rămas. Mai virtos unul dela Haţeg, domnul laitnant Theodor de Stanislav, Romîn, şi protopresbiteriul de acolo, tare mă rugaseră că să-i înştiinţez de aceasta, şi unde şi cui să trimiţă banii pentru vreo eîteva trupuri. Nu ştiu de ai primît acea scrisoare, sua bà, că eu niciun răspuns n'am primit dela dumneata. Deci fie-ţi ştire, şi de nu te-ai înţeles cu dînşii, scrie-le, că să ştie, sau scrie-mi mie, că să le scriu.

Al Domnii Tale credincios amic şi frate şi slugă,

Gheorghie Hagi Thoma Peşacov.

Al. Ciorănescu.

Noi porunci turceşti către Domnii noştri (1572-1658).

D. J. Rypka publică în *Archiv Orientálni* din Praga, V (1933), 1, după cunoscuta culegere a lui Feridùn, trei acte turceşti referitoare la Moldova. Ele sînt destul de importante pentru a le comunica aici în traducere după traducerea germană.

1. Am aflat că Voevodul Moldovei Bogdan, de şi înştiinţat de mai multe ori, a săvîrşit, împotriva poruncilor noastre, unele necuviinţi, precum apăsarea supuşilor, îndepărtarea unor dregători încărunţiţi în slujba ţerii, precum şi a celor aşezaţi de generaţii acolo, pe cari i-a înlocuit prin străini [1], şi în acest chip s'a umilit, ba pe unii din ei i-a şi ucis. Rudele celor ucişi ni s'au plîns De şi i s'a poruncit să se oprească de la aceasta, faptele lui ruşinoase s'au înmulţit încă. Pentru aceasta a fost mazilit şi s'a ridicat în locul lui fiul de Voevod aflător la pragul nostru Ioan, pe care l-am asigurat de sprijinul nostru. Acel ticălos s'a temut să vie la Poarta noastră şi s'a dus în Polonia, împreună cu alţii asemenea cu el, cari-l aţîţaseră mai d'inainte, pentru ca de acolo să năvălească de cîteva ori, de şi nu nepedepsit în Moldova. La urmă, regele polon a cerut iertare pentru el, care, potrivit cu tratatele anterioare cu el, i s'a dat. După scrisoarea noastră împărătească Bogdan trebuia să fie trimes la Poarta noastră. Între acestea a murit regele Poloniei, pe cînd Bogdan a fugit în Ardeal. Oamenii Voevodului l-ar fi prins, în adevăr, dar, după cîte aflăm, căpitanul d-voastră în Sătmar li l-a răpit. Dacă e aşa, aceasta dovedeşte că el părăseşte Poarta noastră, de la care înaintaşii lui au avut atît bine, şi, rătăcind din ţară în ţară, cu toată certarea noastră,

[1] Favoriţi poloni.

www.dacoromanica.ro

stăruie în faptele lui rele. A-l primi și a nu ni-l reda, e fără îndoială împotriva învoielilor noastre reciproce. Căci împuterniciții noștri au cuprins în tratate, ca un punct însemnat, că nu se va da adăpost fugarilor de ambele părți. Cînd unii din dregătorii (?) și căpitanii voștri au îndreptat către noi scrisori de supunere, le-am răspins, ținînd samă de clausele tratatelor. Îndată ce vă va ajunge scrisoarea noastră împărătească, nu zăboviți a trimete pe Bogdan la Poarta noastră. Faceți-ni cunoscut în ce chip e îndreptat și la ce capăt s'a ajuns cu dînsul. Aceasta va contribui de sigur la împrospătarea prieteniei dintre noi.

2. Către „Craiul din Beciu" (regele Ferdinand). Cum se cere ca să se comunice condițiile păcii de opt ani și Domnilor noștri, Sultanul amintește adăpostul dat lui Bogdan și-l cere (1572).

3. Beratul pentru Alexandru Iliaș (1620). De oare ce Voevodul Moldovei Gașpar s'a făcut vinovat de unele fapte necuviincioase, a fost mazilit. Împăratul ascultă rugămintea ca de la — ale acestui an și supt condiția ca tributul de 5.000.000 de aspri *(accè)* să se dea Porții an de an, Voevodatul Moldovei să fie acordat printr'o poruncă împărătească fostului Voevod muntean, care stă acum la pragul nostru împărătesc, Alexandru, care, în afară de vitejia sa, e un adevărat fiu de Domn și, ca Voevod al Țerii-Românești, s'a purtat foarte bine. Împăratul dă acest berat și poruncește ca de azi înainte cel arătat mai sus, potrivit cu porunca împărătească, Voevod al acelui vilaiet să urmeze credincios datoriile cele de de mult de a trimete hasnalei împărătești pe an 5.000.000 de aspri cîntăriți bine și la vreme, după obiceiu, și tot odată darurile îndătinate la Marii Viziri, beglerbegii Rumeliei, precum și ceilalți dregători, tot la vreme și fără greș. Nimănuia dintre supuși să nu i se facă nedreptate, nicio noutate să nu se stîrnească, ca să poată astfel duce o viață liniștită și plăcută. Boieri, oameni aleși și, în de obște, mari și mici trebuie să vadă în el pe Voevodul lor, la care să se poată refugia, fără a se împotrivi cineva vre-odată poruncilor împărătești și lui. Zisul Voevod va arăta supunere Împăratului, va trimete plăți și daruri lui și dregătorilor Împărăției, va fi prieten prietenului și dușman dușmanului mieu. Pentru aceasta vilaietul Moldovei va fi apărat de oricine prin Împărăție. De va muri acolo un negustor supus Împăratului fără ca moștenitorii lui să fie de față, li se va trimete moștenirea. Moștenirea celor fără moștenitori s'o însemne Voevodul însuși la catastif și întreagă s'o

www.dacoromanica.ro

trimeată prin cineva la pragul împărătesc. Din partea Marilor Viziri, beglerbegilor, ienicerilor şi altora să nu se facă niciun rău în averea lor vilaietului Moldovei, boierilor lui..., cnejilor, supuşilor, fiilor şi fetelor lor, precum şi averii. Cine va lucra contra poruncii împărăteşti, pe acela zisul Voevod să-l arăte aici pentru pedeapsă.

4. Marele Vizir Mohammed-Paşa către boierii Ţerii-Româneşti. Către boierii şi clerul Ţerii-Româneşti.

Cererea trimeasă de noi a fost luată la cunoştinţă. Să ştiţi acum că noi, după porunca împărătească, i-am scris lui Constantin [1] cum urmează: „Împăratul a mers la Adrianopol; dacă eşti credincioasa lui slugă, vină şi fă după vechiul obiceiu închinarea ta; vei fi îmbrăcat cu purpură şi caftan şi te vei întoarce în Voevodatul tău". Dar el a căutat să se scuse; spuind că boierii nu vreau să-l lase, a pus aceasta pe socoteala voastră. De oare ce sînteţi supuşi, plătind haraciu, ai Împăratului nostru, cîtă vreme vă îndepliniţi robia cu credinţă, nu vi se va face nimic rău, nici de el, nici de Vizirii lui şi mai marii Împărăţiei ori să vi se impuie, contra obiceiului, un ban sau un dram. Dar s'a scris ca el, Constantin, să se înfăţişeze aici spre dovada aplecării lui adevărate. El n'a urmat aşa şi astfel, după îndemnul Împăratului, a fost numit Mihail, fiul Voevodului Radu, fără să fi fost luat de la el un ban sau un dram, cu porunca de a purta grija de orice fel şi de a nu trece peste obiceiu. Dar voi prin cererea voastră vă împotriviţi acestei porunci pe care a dat-o Împăratul însuşi. Căci de ce spuneţi: se cer 300.000 de groşi? Nu sînt toate vremurile de o potrivă. Dar cuvîntul Împăratului şi al nostru e tot una, la început şi la sfîrşit. De sigur nu sînt două. Aţi încercat: de la cel care a fost dăruit cu Voevodatul s'a luat ori ba un ban sau un dram? Porunca împărătească nu se iea înapoi. Dacă sînteţi drepţi robi ai Împăratului nostru, mergeţi înaintea Voevodului vostru, de la care nu s'a luat un dram şi închinaţi-vă lui. Altfel va ajunge răspunderea aici şi dincolo. Voi singuri ştiţi dacă vreţi ca de hatîrul unui Voevod să vă pierdeţi femeile, copiii şi averea. Mai departe despre aceasta nu vi se va mai scrie. Cum păzim ţerile de moştenire ale Împăratului nostru, păzim cinstea lui şi poruncile lui. Adrianopol, 22 rebì ul tanit 1068 (28 Ianuar 1658).

N. I.

---

[1] Şerban, întrat în Moldova.

www.dacoromanica.ro

Încă un cîntec despre desastrul lui Malcoci-oglu

[Povestea Pașei Malcoci-oglu, de la sfîrșitul Domniei lui Ștefan-cel-Mare e cuprinsă și în aceste versuri ce mi se trimet. În adevăr el a făcut o campanie nenorocită de iarnă. Aceasta s'a înverdat de d. Caraman, în publicația de folklore, susținută de Academia Română, a d-lui I. Mușlea.]

GERUL.

Foaie verde-a mărului,
La lacul viţelului,
La fîntîna gerului,
Unde-i păs voiniculuí,
Multă oaste tăbărită,
Pentru războiu pregătită,
Iar al oștilor stăpîn
Mociorgiu, Pașă bătrîn,
Oastea lui că și-o privia
Și din gur' așa zicea:
— Foaie verde ca nalbă,
Măi băieți, ostașii miei,
În voi că m'am bizuit,
Multe oști am mai zdrobit,
Mulți eroi am rămășit,
Dar acum s'au isprăvit:
Cu Gerul doar' nu m'am bătut.

Mociorgiu atunceà
La fîntînă se ducea,
Cu sabia 'n văzduh da
Și din gură că zicea:
— Ieși, Gerule, din fîntînă,
Să vii să te baţi cu mine
Căci cu cîți m'am mai bătut
Eu pe toți i-am rămășit
Dar pe tine-un amărît!
Atuncea Gerul auzia
Și din fîntînă ieșia
Cu căciula de nămeți
Și cu barba de zloeți,
Cu mustățile de chidă,
C'un toiag de ghiață 'n mînă
Și din chică
Rouă-i pică,
Cu papuci de parangol,
Luați pe piciorul gol
Și din gur' așa-i zicea:
— Mărciogiu, dumneata,
Ce cați în luna Undreà[1],
Cînd este puterea mea;
Vino în luna Cuptor,
Cînd eu nu am niciun zor.
Îmbrac' oastea cu cojoace,
Cu chivăre haiducești
Și cu opinci ungurești,
Cu curele 'ncrucișate,
Prinse 'n față și în spate,
Ca să nu înghețe 'ndată.
Marciogiu atunceà
La oaste se întorcea,
Pe toată o îmbrăca,
Pe toate le isprăvia,
La fîntînă se ducea,
Cu Gerul iarăși vorbia.
Iară Gerul îi zicea:
— Murciogiu, dumneata,
Ostașii ți-ai pregătit!
Săbiile-au ascuțit?
Marciogiu asculta,
La oștire se ducea.
Iară Gerul atunceà
Ploaie caldă că dădea,
Cojoacele le uda,
Apoi un vînt că sufla
Toată lumea că răcea.
Marciogiu atunceà
Ordine armatei da:

[1] Novembre.

www.dacoromanica.ro

— Tăieți, frate, șăile,
Ațițați focurile!
Focul mare se făcea,
La început se încălzia,
Dară Gerul nu-i lăsa,
Altă ploaie cu vînt da,
Focurile le stingea.
Marciogiu iar zicea:
— Capul cailor tăiați,
Coșul lor îl despicați
Mațele le aruncați,
Și în coșuri vă băgați,
Numai de Ger să scăpați.

Oastea caii și-i tăia
Și în coșuri se băga,
Dar nici așa nu scăpa;
Ger cu chidă se punea,
Lemnele le despica,
Niciun ostaș nu scăpa.
Iară Gerul atunceà
Din fîntînă că ieșia,
Peste oaste se uita
Și o milă îl prindea,
La pămînt îngenunchia
Și 'ncepea de se ruga:
— Doamne sfinte, ceresc tată,
Iartă-mă de păcate
Întoarce-ți mila spre oaste!
Dară Dumnezeu cel sfînt,
Ce vedea tot pe pămînt,
Oaste-o binecuvînta,
Toată oastea se scula,
Care și 'ncotro lua.
Marciogiu sta nemișcat:
De el nu s'a îndurat;
Steiu de piatră l-a făcut,
Precum nu s'a mai vazut.

Auzită de la *Petre Cotigă*, din Catanele-Dolj, de Ștefan Petrescu-Catane.

DĂRI DE SAMĂ

G. Popa-Lisseanu, *Izvoarele istoriei Romînilor, volumul III: Romînii în poesia medievală* (extras din „Cercetări Istorice", X), Iași 1934.

D. Popa-Lisseanu în zelul său de a găsi urme românești în evul mediu, citează și versurile în care Godefrid de Viterbo, în secolul al XI-lea (v. cartea mea *Cărți represintative*, II) pomenește pe „Blachina" după Unguri și Bulgari și imediat după „Ysdros", Dunăreni; deci în adevăr e vorba de Romîni (p. 8). Nu se poate crede că poetul se gîndește la Vlahernele adecă „Păcurarii" Constantinopolei. Se notează și pasagiile despre „Vlahi" din Cîntecul Niebelungilor. Dar și acuma cred că „ducele Ramunc" e Roman Galițianul (cf. p. 10). E nou Rudolf de Ems (c. 1250), poet al istoriei omenirii. Un vers al lui pune alături dincolo de „Sneberge", cari sînt Montes Nivium, Carpații, pe „Valwen und wilde Vlachin", primii fiind socotiți de obiceiu ca fiind Cumanii, de și numele se apropie de al Romînilor (p. 12). „Valahi" și la Yansen Enikel din Viena (p. 17). E cunoscută mențiunea din Ottokar de

www.dacoromanica.ro

Stiria, cu „Valben“, Secui, Romîni (p. 18—21). *Dacia* însă (v. p. 21 şi urm.) e totdeauna Danemarca (afară de casul de la pagina 23). Versuri despre „Blas“ şi „Comins“ ale lui Philippe Musket, pp. 27-8. Restul, fiind nou, n'are interes. În poemul lui Ştefan Taurinus Barlobassiaca pare a fi Basarab (v. p. 31).

* * *

Florea C. Rossetti, *Monografia oraşului Ismail*, Ismail 1934.

Autorul acestei lucrări, care cuprinde statistice interesante, se plînge că-i lipsesc documentele istorice, distruse sau ascunse. Se semnalează satele moldoveneşti de-a lungul lacurilor Cahul şi Ialpuh (p. 6). Ruine la Cartal (p. 17). Biserica Sf. Nicolae ar fi ctitoria Ruxandei lui Petru Rareş, care ar fi dăruit pentru ridicarea ei „35.000 de lei vechi“; Adormirea s'ar datori lui Constantin-Vodă Brîncoveanu, fiind vechea biserică Sf. Gheorghe (p. 25; cf. p. 69). Cf. documentele ce am dat în Hurmuzaki, XIV. „Smil“ n'are nimic evreiesc, ci trebuie pus în legătură cu nume ca rîul Simila (cf. pp. 75, 120 şi urm.). Museul, important, p. 130 şi urm. (cărţi româneşti din secolul al XVII-lea şi al XVIII-lea, două Liturghiere, şi pănă pe la Cetatea-Albă; şi *Apostolul* din vremea lui Brîncoveanu; un altul, slavon, în manuscript, din satul Babele (1765). O scrisoare a episcopului Melchisedec către M. Kogălniceanu, pp. 212-3.

* * *

Nicolai Grămadă, *Sătenii şi stăpînii în Bucovina, între 1775 şi 1848*, Cernăuţi [1934].

Autorul întrebuinţează şi documente din Archivele Statului de la Cernăuţi ca să arăte cum a evoluat proprietatea de pămînt în Bucovina de la anexare pănă la anul revoluţionar, de mari schimbări, 1848. Se arată că *supt Austrieci situaţia ţeranilor a fost mai rea*, dîndu-se o interpretare forţată „ponturilor“ domneşti din secolul al XVIII-lea, care, adaug, erau *provocate, ca şi măsura de eliberare, fie şi teoretică, a lui Constantin Mavrocordat, de milosul spirit „filosofic“ al timpului* (v. p. 11).

Lucrarea, care ţine samă de tot ce s'a tipărit, e foarte minuţioasă şi va servi drept basă şi pentru alte cercetări decît cele, de caracter numai local, care se anunţă în titlu.

* * *

www.dacoromanica.ro

Iosif Schiopul, *Diploma andreiană din 1224 și alte documente falșe sau falș interpretate,* Cluj 1934.

D. Iosif Schiopul continuă opera sa menită să arăte că până la jumătatea secolului al XIII-lea din partea teutonică sau săsească n'a fost nimic, — întreprindere îndrăzneață în care aduce inteligență și muncă mai mult decît cunoștința istoriei și mai ales simțul ei.

Data aceasta, d-sa obiectează că diploma din 1224, care creiază din Sașii risipiți „un singur popor", nu s'a păstrat decît într'un *vidimus* din 1317, scos la iveală abia la 1667 de Toppeltinus, că înainte de 1317 nu există o confirmare (dar de ce s'ar fi cerut?), că ea n'a fost invocată pe urmă (dar e vorba de acte *locale* și opera lui Andrei al II-lea, inspirată, cum voiu arăta, de ce a văzut în Orient, a fost lăsată la o parte de urmași, ca un unicum), lipsuri diplomatice (dar avem a face cu un *vidimus),* că însăși diploma din 1317 oferă nepotriviri cu realitatea (într'o țară veșnic tulburată în care se instala cu greu o nouă dinastie), nepotriviri diplomatice și, pentru acestea din urmă, pe introducerea anacronică a titlului bulgăresc la regii Ungariei (dar iarăși e vorba de un *vidimus).* Argumentarea înlătură și actele cu privire la prepositura Sibiiului, la țara Loviștei.

Dar paleografic (se dau facsimile) nu e nimic de obiectat, situația istorică nu se opune la autenticitate și, în sfîrșit, falsificatele lasă a se vedea concepțiile altui timp, pe cînd astfel de strecurări nu se află în documentele atacate.

Pătrunzătoarea inteligență a d-lui Schiopul putea ajunge la resultate mai plausibile.

* * *

Aurel V. Sava, *Vornicul de Vrancea, o cercetare administrativă de acum o sută de ani* (din *Mem. Ac. Rom.,* XV, 6; 1934).

Se reproduce, de harnicul și fericitul cercetător care e d. Aurel V. Sava, o condică în care se cuprinde o inspecție a lui Ioan Luca, Vornic de Vrancea, în 1827, cu „arătări" ale oamenilor și „răspunsuri" ale acestui funcționar. E vorba de vinovății, de la cele mai ușoare la cele mai grele.

Și menționea școlii din Focșani (no. 11), negustori armeni (no. 13), Turci în Vrancea (no. 23), „grosărit" la „panțiri" (no. 26), „sarea Vrăncii oprită a eși din coprinsul Vrăncii" (no. 27), „a face bitirmè" (no. 36), o „văduvă ce-l supără a-l trage către dînsa"

www.dacoromanica.ro

(no. 39), „vînătorii Vornicii" cari trimet capre la Iași (no. 40), o Căluneească (soția lui Căluian) (no. 43), „fete sar peste gardu țarinei" și li se iea traista (no. 63), „fiind oprite armele, i-au dat o vulpe peșcheș și pre chezășie i-au dat voe a umbla la vînat" (no. 65), „doage de cofi" (no. 70), un birnic „dat de săritură" (no. 72), scripcari (no. 81), „oi ascunsă de a nu da analogon saigiilor" (no. 84), „colacul unii epe ce au găsit-o de pripas" (no. 85), „punga de la brîu cu 2 husăș" (no. 94), Lăbunțu (de la Loboncz ungurescul) (no. 113), „o vacă ce au picat de pripas la odaea lui" (no. 116), „maldăr verdi" (no. 159), călcarea strugurilor (no. 163), „ș'au bătut femeia pentru pricini din casă" (no. 167), „iarmarocul Sovejii" (no. 177), ceartă pentru „găsirea unui roiu în pădure" (no. 179), fată care „cade belè" (no. 181), „zgarda de la gît" a unei fete (no. 200).

* * *

Generalul R. Rosetti, *Despre unele precisări recente a locurilor bătăliilor de la Doljești, Vasluiu și Șcheia* (din *Mem. Ac. Rom.*, XV, 5; 1934).

Se cercetează afirmații mai noi în ce privește aceste trei bătălii ale lui Ștefan-cel-Mare și se rectifică. Nu mai cred că lupta din 1475 s'a dat la Cănțălărești (cf. p. 5). După o comunicație a d-lui N. I. Antonovici, ar fi „la gura Rahovei, lîngă orașul Vasluiu", revenindu-se deci la vechea fixare. Se răspinge ideia că lupta de la Șcheia s'ar fi dat în județul Bacău. Satul Tăvădărești vine de la ungurescul Tivadár, prefăcut de obiceiu în Toader.

* * *

Alex. Lapedatu, *Doi misionari scoțieni în țările romîne acum o sută de ani* (din *Mem. Ac. Rom.*, XV, 7; 1934).

D. Alex. Lapedatu a găsit o rară carte, tipărită la 1839, *Narrative of a mission of inquiry to the Jews from the Church of Scotland in 1839*, în care doi misionari ai Bisericii scoțiene, Andrew A. Bonar și Robert Mc. Cheyne, nu se opresc numai asupra situației Evreilor de la noi, scop al călătoriei, ci înfățișează și atîtea lucruri văzute în calea lor, de la Sulina la Cernăuți. Descriu: Galații (10.000 de locuitori; curios că socot a fi văzut locul unde au fost învinși eteriștii la 1821), Brăila (6.000 de locuitori), Bucureștii (120.000 de locuitori; „Hanul rusesc", „Casina

www.dacoromanica.ro

lui Martini", „Hanul lui Manuc", „Hanul lui Simion"; slujbă la Mitropolie pentru aniversara Domnului, cu presența fostului cneaz sîrbesc Miloș, cu fiul), Focșanii *(Hôtel de France)*, Bîrladul (10.000 de locuitori), Iașii *(Hôtel Petersburg)*, Botoșanii (20.000 de locuitori), Bucovina. Observații despre producții, despre moralitate, note despre Țigani.

* * *

Alex. Lapedatu, *Evreii în țările noastre acum o sută de ani — după relația a doi misionari scoțieni* (din *Mem. Ac. Rom.*, XV, 8; 1934).

E vorba de aceiași descriere a călătoriei, a inspecției, la 1839, a lui Andrew A. Bonar și Robert Mc. Cheyne. Se cercetează, pentru Evrei, fiecare localitate: Galați (între 500 și 2.000), Brăila (30 de familii), București (vre-o 5.000 probabil; visită la bancherul Samuel Hillel; p. 6), Focșani (vre-o 60 de familii), Bîrlad (vre-o 130), Iași (5.500 de familii; mențiunea bancherului Michel Daniel p. 13; descriere de nuntă), Botoșani (4-5.000), Suceava (vre-o 200 de familii), Siretiu (300 de familii), Cernăuți (3.000 de capete). Se dau și unele desemnuri.

* * *

Ioan C. Filitti, *Principatele romîne de la 1828 la 1834, Ocupația rusească și Regulamentul Organic*, București [1934].

E o extraordinar de bogată istorie pragmatică a anilor de adîncă prefacere, supt influența curentului francez trecut prin mijlocirea rusească, între 1828 și 1834. Se ajunge până la cele mai mici amănunte și se întrebuințează și izvoarele cele mai lăturalnice (astfel *Istoria Bucureștilor* a lui Papazoglu). Numai, pentru politica generală Gervinus e de sigur foarte învechit și avem o excelentă istorie germană a politicei europene după Napoleon I-iu. Tot așa Rambaud pentru Rusia. Nu Pompiliu Eliade a observat primul partea proiectelor boierești de după 1821 în alcătuirea Regulamentului Organic (p. 39). Se întrebuințează și ineditul (despre studenți în străinătate, p. 45). Fabrica de farfurii a lui Dresler în Gorj, p. 179, nota 41. Lipsește o caracterisare a factorului, așa de important, care a fost Chiselev (de ce să-l scriem: Kisseleff?).

* * *

www.dacoromanica.ro

Nicolae Firu, *Monografia bisericii Sfintei Adormiri (Biserica cu lună)* din Oradea, Oradea 1934.

Autorul întrebuinţează şi registrele de socoteli ale bisericii din Velenţa, între 1600 şi 1690 (v. p. 17), care ar trebui neapărat tipărite. Interesantă menţiunea, păstrată, a condiţiilor în care, la 1721, protopopul Ioan a refăcut biserica (p. 22). După inedite şi opoziţia ortodocşilor la încercările de Unire (pp. 28–9). La 1713 naţiile din Oradea se înţeleg pentru o viitoare situaţie de paritate (p. 29 şi urm.): e un frumos act de toleranţă reciprocă şi înfrăţire. Pătrunderea cu şcoala şi biserica în oraş (p. 36 şi urm.): luptă cu vicarul romîn unit Meletie Covaci şi cu episcopul Moise Dragoşi. Politica iosefină dă dreptate celor de legea veche. Aşa se ajunge la clădirea „bisericii cu lună". Se dă, cum spune o notiţă contemporană, „toleraţie adecă răbdare sau slobozirea legilor" (p. 48). Opoziţia lui Dragoşi, p. 57. Pictură cu totul catolică, p. 59. V. însă zugravul Pavel Murgu (p. 77). Inscripţiile greceşti sînt greşit redate (pp. 64–5).

* * *

I. Lupaş, *Cronicari şi istorici romîni din Transilvania, şcoala ardeleană*, 2 vol. (în colecţia „Clasicii romîni comentaţi"), Craiova, f. an.

Păr I. Lupaş întovărăşeşte această alegere cu o introducere asupra scriitorilor cari figurează într'însa. Se caută a se pune în faţa scriitorilor de dincoace de Carpaţi un şir de Ardeleni, indiferent de limba în care au scris (la p. III, Cronica Logofătului Teodosie a fost de sigur în slavoneşte, nu în româneşte). E interesantă menţiunea lui Ştefan-cel-Mare şi a lui Bartholomei Dragfy într'o cronică latină din Ardeal (v. pp. IV–VII). De relevat şi curiosul portret al lui Gheorghe Brancovici (la p. 24), acela al lui Radu Tempea (la p. 40), al lui Bojinca (la p. 160).

Alegerea merge de la anonimul din secolul al XV-lea până la Ioan Bogdan. Nu trebuia oare scris cu literă mică şi explicat „recomie" alipit la numele lui Neagoe Basarab (= anume) (p. 17)? Poate că Ioan Molnar, simplu traducător al abatelui Millot, nu-şi afla locul între scriitorii originali, şi acelaşi e casul pentru Ioan Teodorovici, traducător din Chenghelaţ. Poate, iarăşi, că din Şincai se putea alege o parte mai puţin împovărată de citaţii. De la Slavici s'ar fi luat ceva din „Familia lui Mihai Viteazul" şi alte frumoase studii. Titu Maiorescu nu poate fi pus la Ardeleni.

Ilustraţiile nu sînt une ori nici asămănătoare, nici de o valoare artistică.

* * *

www.dacoromanica.ro

Ioan C. Filitti. *Vechiul drept penal romîn (schiță)* (extras din *Revista de drept penal și știință penitenciară*), București 1934.

Nu se poate lăuda de ajuns această lucrare de o atît de largă informație, culegînd faptele din tot cuprinsul publicațiilor de documente. E și comparația cu dreptul vecinilor. O traducere în limba franceză se impune. Scurtul resumat de la sfîrșit e cu totul insuficient.

* * *

Ioan C. Filitti, *Izvoarele Constituției de la 1866 (originile democrației romîne)*, București 1934.

Se caută raportul între Constituția de la 1866 și proiectul elaborat la Focșani în 1859. Se alătură fiecare articol de ce se poate găsi ca pregătire înainte de momentul pripitei și nepotrivitei alcătuiri. Lucrarea, nespus de migăloasă, e de un mare folos.

N. Iorga.

CRONICA

Cu G. Bogdan-Duică dispare cel mai migălos cercetător al literaturii românești, acela care a făcut în mai mic descoperirile cele mai mari. Acest neobosit adunător de notițe era însă, peste această latură supt care e mai cunoscut, și un spirit cu totul superior, avînd scăpărări geniale: a arătat-o în studiul său de tinerețe din *Rumänische Revue* despre politica lui Dimitrie Cantemir, în activitatea sa de pedagog, de cercetător al literaturii germane, de ziarist îndrumător, de etnograf (frumoasa-i operă despre Bucovina).

*

Cu Gh. Balș dispare cunoscătorul cel mai sigur al vechii arte de clădire la noi. Nu numai că în lucrările sale cu privire la vechea artă moldovenească pănă în secolul al XIX-lea a dat, cu prețioase comentarii, tot materialul, dar a căutat, în tot scrisul său, explicații în domeniul artei universale, pe care ajunsese a o cunoaște admirabil.

*

www.dacoromanica.ro

Volumul de *Cercetări literare* al „Seminarului de istoria literaturii romîne (epoca veche)“ publicat de d. N. Cartojan (Bucureşti 1934), cuprinde un studiu al d-lui Emil Turdeanu despre *Varlaam şi Ioasaf* (comparaţie, cea d'intăiu până acum, între deosebitele manuscripte, còpii mai tărzii cu cîteva decenii decît redactarea operei; originalul e ediţia din 1637, la mănăstirea Cuteinului în Rusia polonă). Netipărirea cărţii se explică prin aceia că de tipar se învrednicia, după tradiţie, numai cartea bisericească. Se cercetează forma resumată din Moldova, felul în care romanul a intrat în *Vieţile Sfinţilor* de la Neamţ. Se dă o filiaţie a manuscriselor, un interesant desemn din ms. 1398 al Academiei Romîne şi un specimen al ediţiei ce ar fi să se dea. — D. Al. Ciorănescu cercetează manuscriptele care cuprind „Întrebările şi răspunsurile“ : ele dau şi discuţia lui Panaiot filosoful cu un catolic. Se osebesc şi se determină elementele care au intrat în această compilaţie, în care e şi „bogomilism“ şi „cosmologie“ (p. 53) şi multe de toate. Originalul e slavon (menţiune a „dascălului Ştefan din Craiova“, nepotul episcopolului Damaschin; p. 55). Se dă şi ediţia critică a textului; bogată adnotaţie. — D-ra Margareta D. Mociorniţă editează cel mai vechiu text, ardelean, de la sfîrşitul secolului al XVII-lea, din „Fisiolog“ (facsimile). — D-ra Olga Cosco şi-a ales traducerea lui *Charles XII* în românește (specimen). — D. Nicolae-Anastase Gheorghiu a găsit notele călătoriei la Locurile Sfinte a lui Mihail Popovici, preotul bănăţean din secolul al XVIII-lea care a fost la Petersburg. — D. Ciorănescu revine asupra „Raţionalului“ latin adus din Viena de Constantin Stolnicul Cantacuzino. — O excelentă bibliografie de d. N. Georgescu-Tistu.

*

În *Gînd Românesc*, 6, d. C. Daicovici se ocupă de ipotesa emisă de d. Em. Panaitescu cu privire la numărul Geto-Dacilor: scepticismul arheologului romîn cu privire la cifrele de armată sau de populaţie la vechii scriitori e foarte intemeiat.

*

În *Codrul Cosminului*, VIII (1934), d. Constantin I. Karadja dă traducerea notelor căpitanului suedes C. Warberg despre războiul nostru de Independenţă. Ele au un caracter de pură tehnică.

*

www.dacoromanica.ro

Critice îndreptățite ale „teoreticismului" și lipsei de energie creatoare la noi le dă, într'o formă impresionantă, d. Vasile Băncilă, în *Gînd Romînesc,* II, 5.

*

În *Comptes-rendus de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres,* April-Iulie 1934, d. Gustave Glotz presintă o privire de ansamblu asupra lucrărilor de archeologie din Iugoslavia în ultimii ani (p. 189 și urm.). E vorba și de runele pe o coloană din Dalmația (p. 195).

Tot acolo, d. Gabriel Millet semnalează iscălituri de pictori sîrbi pe rochii de sfinți (pp. 223-4).

*

În *Revista fundațiilor regale,* 1-iu Octombre, cîteva pagini de inteligentă explicare, ale d-lui Z. Piclișanu, despre revoluția lui Horea. Un întins articol al d-lui Ion Sîn-Giorgiu despre „Eminescu și spiritul germau". Foarte bun articolul, iscălit Barbu Brădescu (Marcel Romanescu?), despre „problema Adriaticei": e un studiu cu totul remarcabil.

*

De d. Kamil Krofta, *Das Deutschtum in der tschechoslovakischen Geschichte* (Praga 1934). Interesantă expunere populară și polemică. Foarte just se judecă opera de germanisare supt Maria-Teresa și Iosif al II-lea ca neavînd caracter național, ci tinzînd numai la unificarea Imperiului (p. 109). Și o scurtă, dar folositoare bibliografie.

*

În *Viața Românească,* de la 31 Mart, p. 3, d. Ernest Ene, un om serios, iscălește aceste rînduri: „Istoria complectă și adevărată a poporului românesc nu a fost încă scrisă. Cei mai mulți istorici ai noștri au înțeles numai să înșiruie și să lămurească faptele couducătorilor așezărilor românești, să-i proslăvească pentru vitejia lor în războiu sau buna gospodărire a țerii. Niciunul nu s'a coborît de la domnitori și de la boieri ca să ridice vălul ce acopere viața întunecată și ascunsă a adevăratului popor românesc, care a fost în toate timpurile lumea muncitoare și necăjită a satelor".

D. Ernest Ene trăiește în România.

www.dacoromanica.ro

În acelaşi număr (pp. 57-60) d. Al. Ciorănescu se ocupă de versurile lui Cîrlova, publicate în monografia profesorului blăjean Ioan Raţiu şi dovedeşte autenticitatea lor. Urmează semnalarea, de d. Alexandru Iordan, a raporturilor dintre vechi schiţe ale lui Aman şi *Balta Albă* a lui Alecsandri.

Note de d. Radu I. Perianu despre vechea şcoală a Brăilei.

*

În *Comptes-rendus* ale Academiei de Inscripţii din Paris, Ianuar-Mart (pp. 63-7), d. Jean Gagé dovedeşte existenţa unui fiu al Împăratului Caracalla.

*

N-l din Maiu-Iunie al *Bisericii ortodoxe romîne* e consacrat Mitropolitului muntean Grigorie „Dascălul" cu prilejul centenariului morţii lui. Păr. N. Popescu îl caracterisează în pagini pline de sentiment. Preotul Paraschiv Angelescu descopere un Nou Testament bulgăresc tipărit cu ajutorul lui Grigorie. D. Const. N. Tomescu dă o bibliografie a operei cărturarului. Preotul Gh. Negulescu publică importanta „Cronica hirotoniilor" Mitropoliei muntene între 1823 şi 1834 (mulţi Vlădici *in partibus:* de Cerven, de Stratonicia, de Stage, de Sirmiu, de Betleem, de Teodoropole). O notă de d. D. Bogdan despre tipografia de la Căldăruşani (conducerea o are Inochentie din Moldova). Un foarte bine informat studiu al d-lui Gh. I. Moisescu despre mănăstirile muntene închinate la Locurile Sfinte supt Grigorie (foarte mult material inedit).

*

În n-l din 3 August 1934 al ziarului „Patria" din Cluj se publică resumatul unei cercetări din 1773 privitoare la familia Vaida din Frîncenii Boiului (Kis-Buny), în care se afirmă că Ionaş Vaida, comandant în Chioar, „a luat în căsătorie pe Mariuca *(sic)*, văduva lui Ştefan Răzvan, Domnul Moldovei, care avea moşie în Băbeiu (Zăpîrţ). Locuia cu dînsa în Frîncenii Boiului" *(in illo fundo in Kis-Buny, in quo Ionas Vajda habitavit, cum viduam Stephani Rezvan, regnantis Voevodae Moldavie, in matrimonium duxit)*, într'o casă frumoasă *(dicitur eminentem curiam habuerit)*. Fiii Luca şi Ioan sînt nobilitaţi, cu numele de familie Trif, la 1616.

*

www.dacoromanica.ro

Note despre vechea organisație a navigației în Basarabia, în revista d-lui Gheorghe P. Bezveconnîi, *Din trecutul nostru,* 9-10 (și ilustrații).

*

O largă înfățișare a organisării vieții științifice în România o dă d. Petre Sergescu, în vol. XIX din „Nauki Polskiej" (1934): *Obecny stan nauki w Rumunji.* Ar merita o traducere în limba francesă și una în românește.

*

D. Dinu V. Rosetti publică, în colecția Muzeului Municipiului din București, resultatul săpăturilor sale: *I. Descoperiri paleolitice în preajma Bucureștilor; II. Săpăturile de la Vidra,* București 1934. Interesant numele de „Măgura Tătarilor" sau „Măgura Jidanilor" dată Vidrei. Se face dovada că șesul muntean a fost totdeauna locuit și că în timpurile preistorice locuitorii aveau preocupații estetice.

*

În *Revista fundațiilor regale,* 1-iu August 1934, d. Artur Gorovei dă scrisori de-ale lui Matei Millo de la Paris în 1840-5 (se pare că învăța și ingineria). Scrisorile „Comisului" în veșnică nevoie de bani către fratele mamei sale, Iancu Prăjescu, sînt vulgare și, adesea ori, chiar înjositoare. Se iscălia franțuzește, după dreptul său, Millot (dar și pentru intimi: „Mateeș"). Stătea la un prieten, Vilară. Bine scrise notele d-lui Manuel Menicovici despre P. P. Carp. Foarte folositor articolul d-lui Emil Riegler despre cîntecul românesc (nu „drumuri ale oii", ci „calea oilor"; citația din Farlati e insuficientă). D. Șerban Cioculescu caracterisează larg pe Duiliu Zamfirescu cu prilejul retipăririi poesiilor lui.

*

O caracterisare, cu portret, a lui Scialoja, în fasciculul Ianuar-Februar 1934 din *Rendiconti* ale Academiei dei Lincei (comparație cu Savigny și Mitteis).

*

În *Cercetări istorice,* VIII-IX, d. Paul Mihailovici dă traduceri și resumate din actele găsite în Bulgaria, Grecia și la Metohul Sfîntului Mormînt din Constantinopol. Sînt și două documente de la

www.dacoromanica.ro

Ştefan-cel-Mare (ar fi trebuit arătat unde se păstrează). La no. 5, nu Vasca, ci Vasco. N-l 6 e de la Ion-Vodă cel Cumplit. Mai multe documente de la Petru Şchiopul (la n-l 9 pomenit Micul Mare Vătaf de Vasluiu). O silişte Tătăraşi în judeţul Neamţ (no. 13). Multe din aceste acte privesc mănăstirea Galata, ale cării acte au fost deci înstrăinate de egumenii greci la secularisare. La 1618-9· Maria, fiica lui Petru Şchiopul, hărăzeşte Ierusalimului fundaţia tatălui ei (no. 18). Menţiunea Maricăi Paleologu, no. 35.—Am vorbit de studiul d-lui N. Corivan despre Cuza-Vodă şi politica francesă.— Dd. Minea şi Boga continuă foarte importantul studiu despre dreptul de moştenire al moşiilor în Moldova. Moştenirea fetelor prin înfrăţire, p. 104 şi urm. (şi cu tatăl!). Domnul îl putea preface juridic pe fete în fii (p. 108; v. p. 109: „a făcut pe fiicele sale ca să-i fie în loc de feciori"). Cf. şi pp. 109-10. Mergea cineva la Domn şi-şi „aşeza" astfel fetele (pp. 115-6, 126-7). Şi alte rude se puteau „aşeza" astfel (p. 118). Rude de-ale lui Pătraşcu-Vodă cel Bun: sora, Maria, soţia lui Badea Păharnicul din Pietroşani (mort înainte de 1566-7), fiicele lor Dobra şi Neacşa (şi ele moarte înainte de această dată) (pp. 124-5). Numele Ticuciu, Tecuciu, pp. 129, 153, 217. E vorba şi de danii, de închinări la deosebite lăcaşuri (p. 132 şi urm.). Vînzare către Andronic Cantacuzino, p. 133. Se vede într'un act de la 1594 cum la Munteni terminul de *rumîn* învinge pe acela de vecin (pp. 132-3 şi 133, nota 1). O notă despre importantul boier Drăghici al lui Stoica, din secolul al XV-lea (p. 135, nota 2). „Închinările" de moşii către particulari sînt de fapt danii sau vînzări, în care cel care primeşte are o calitate mult mai înaltă; de sigur numai „formula omagială" de care vorbesc autorii. Domnul poate cere pentru el dreptul de preempţiune (p. 141). Se urmează cu protimisul şi cu procedura în cas de revendicare. Se semnalează o intluenţă a cancelariei moldoveneşti asupra celei muntene încă de la 1493 (p. 161). Se restrînge faţă de adevăraţii marturi rolul jurătorilor. Hotărîrea lui Alexandru Mircea nu trebuie privită ca o „lege" (pp. 197-8). *Echivalenţa unui jurător drept mai mulţi după rangul lui*, pp. 205-6. Se merge şi pănă la cinzeci, p. 206. Despre aldămaş, p. 214 şi urm. Despre zestri, p. 216 şi urm. O „Despină, sora lui Ştefan Logofătul", apare ca „vară primară a Doamnei Despina" (p. 220). Chestia moştenirii fetelor înzestrate revine la pagina 223 şi următoarele. Testamente (cel mai vechiu de la 1425), p. 233 şi urm. E o lucrare de cea mai

www.dacoromanica.ro

mare importanță, care sufere numai de două lipsuri: se sprijină *numai* pe inedit și, al doilea, copleșește regulele supt expunerea amănunțită a actelor consultate, care putea trece la documente.

În notițe, un conflict cu consulul engles al lui Alexandru-Vodă Ghica, p. 239 și urm. D. Corivan dă și alte piese în legătură cu această Domnie și a lui Știrbei, pp. 243 și urm., 251 și urm. Înrudirea lui Ștefan-cel-Mare cu Bartolomeiu Dragffy, Voevodul Ardealului, se caută, de d. Minea, într'o legătură de căsătorie între Alexandru, fiul lui Ștefan, și fata celuilalt Voevod, Margareta de Losoncz; numai cît ea nu e constatată; ajungea originea maramureșeană a Domnilor Moldovei (v. pp. 250-1). Importanța inscripției de la mănăstirea, care până la găsirea, de d. M. Beza, a caietului de la Meteore ni era nouă necunoscută, Coșuna (Bucovăț), cu Hrisafina și Constantin, fiii unui Mihail Banul care ar fi Mihai Viteazul (dar e „fiul lui Stan Debelul, adecă Grosul"...) (v. p. 261), merita alte indicații și o altă discuție. Despre Teodor, fratele lui Petru Rareș, p. 348 și urm. Despre pretendentul Gonțea, p. 353 și urm.

*

Lucrarea d-lui Ștefan Gr. Berechet, *Istoria vechiului drept romînesc*, I, *Izvoarele*, Iași (1933), cuprinde în capitole bine împărțite, pe lîngă un bun resumat al istoriei legislației bizantine, cu indicația bogată a studiilor asupra ei, o presintare, plină de lucruri noi, a încercărilor de legiferare românească. Unele scăpări din vedere se pot ușor corecta la o nouă ediție: Frederic-cel-Mare n'a fost „împărat al Germaniei" (p. 313).

*

În revista *T. Codrescu*, III, 6, documente, și muntene *(un „vecin" în Muntenia la 1588)*. În n-l 7, documente moldovenești din secolul al XVII-lea. Un ordin de tîrnosire de biserică al episcopului Chesarie de Rîmnic. Inscripții de la biserica Dancu din Iași. Extrase dintr'un dicționar slavo-romîn, scris pe la 1683, de Mihail logofătul și păstrat la Epitropia Sfîntului Mormînt din Constantinopol (copia la Academia Romînă).

În n-l. 8 un act de la Mihai Viteazul din 1594. Mențiunea unui Octoih moldovenesc necunoscut, de supt Domnia lui Constantin Racoviță. În n-l. 9, act tot de la Mihai Viteazul, 3 April 1595 (înfrățire, cu *vecini)*. Pisania mănăstirii muntene Aninoasa (1677).

*

www.dacoromanica.ro

În *Berliner Monatshefte*, XII, 8, d. A. Wahnschaffe cercetează atitudinea lui Bethmann-Hollweg și a celor din jurul lui în ce privește inițiativa războiului. Prințul Henric credea, după întîlnirea cu regele Angliei, că acesta ar putea impune neutralitatea (p. 682). În ultimii doi ani se crescuse suma recruților cu 97.000, „cea mai mare creștere după 1870" (p. 683). Cancelarul o ceruse (*ibid.*). Era vorba și de trei mari corpuri de armată (p. 654). Ministrul de război, Falkenhayn, ar fi fost gata să oprească înaintarea luptelor la un gest al Angliei. Se mărturisește că Tschirschky avea misiunea de a face să se știe la Viena că „Austriecii se pot răzima pe sprijinul german în ce privește păzirea și refacerea prestigiului lor" ; *„el trebuia să represinte cerința unei acțiuni răpezi contra Serbiei"* (p. 660), dar să lase acestei Austrii „capricioase și egoiste" îăspunderea măsurilor de luat. „El s'ar fi trudit de moarte pentru indeplinirea acestui mandat". (*ibid.*). Cancelarul scrie contra ideii unui război în momentul crisei marocane. La 14 August 1914 el asigura că a făcut tot ce se poate pentru a împiedeca războiul (p. 661). — Urmează o polemică a d-lui Adolf Hasenclever contra Memoriilor d-lui Paléologue (p. 661 și urm). — D. Augusto Torre discută cartea, recentă, a d-lui Bloch, d. Alfred von Wegerer se ocupă cu d. Spalaicovici (articolul din *Revue d'histoire diplomatique*, April-Iunie 1934 ; d. Spalaicovici ar fi recomandat lui Sazonov mobilisarea la granița Austriei).

*

D. D. Al. Naum presintă, în *Poesia militării și a Crăciunului de pe Valea Argeșului, studiu estetic de folklor inedit* (Pitești [1934]) și un număr de versuri populare de o reală frumuseță (astfel :

S'a făcut munte de oase
Din podoaba lumii noastre ;

p. 25).

*

Cartea contelui Carton de Wiart despre regele Albert (*Albert I-er, le roi chevalier*, în „Les Bonnes Lectures", Paris [1934]), e o operă de pietate și de înduioșate amintiri. Autorul a fost în intimitatea și a răposatului rege Albert și a lui Leopold al II-lea și pe fiecare pagină se simte omul inițiat, colaboratorul și amicul. Și scrisori particulare. Într'una despre concesii politice pe care i le dictase regelui numai conștiința sa: „Îmi pare foarte rău numai că

www.dacoromanica.ro

decanul miniștrilor noștri de Stat îmi atribuie singura teamă pe care n'am simțit-o în viața mea: aceia de a nu ajunge cap al Statului sau de a înceta să fiu astfel" (p. 23).

*

În *Arhivele Basarabiei*, VI, 2, d. T. G. Bulat dă acte privitoare la ocupația rusească în Moldova la 1810 (mai mult socoteli). D. Const. Tomescu alege acte bisericești din aceiași epocă (despre izgonirea Mitropolitului muntean Ignatie de Arta, p. 167 și urm). Note de d. C. Georgescu-Vrancea despre boieri basarabeni în 1812, despre „ctitori basarabeni" de d. A. V. Sava, despre satul Dîngeni din Soroca de d. Ilie Chiriță. Documente din secolul al XVII-lea. Se continuă cu publicarea celor de la Văratec de d. Bulat.

*

În *Cronica Numismatică*, se presintă încă o monedă a lui Ștefan Răzvan, cu aceiași inscripție: „Steph. Boivod. Moldob.", *care, în adevăr, poate fi semi-românească*, dar, pe partea cealaltă, nu stema Moldovei, — sabia între două cornuri de lună, inscripția tot bilingvă (acum latino-greacă): „Gross. arg[en]t[eus] [t]rip[lex] d[e] ΜοΣδάδια, și data de 1595—, ci cea polonă cu 1589, ceia, ce cum explică d. C. Moisil, e simpla întrebuințare a unei forme anterioare. Observ, cum cred că am mai făcut-o și altă dată, că figura de tînăr încoronat nu poate fi a lui Răzvan, ci a suzeranului său, Sigismund Báthory. D. Rudolf Gassauer aduce o altă imitație pentru Moldova de ban polon. O atribuie, fiind pe numele unui Ștefan Voevod, lui Tomșa; caracterul stemei, cu cele două arme de-o parte și de alta, ca și data de „64", corespunde. D-ra Florica Moisil se ocupă de banii curenți în Muntenia supt Constantin Brîncoveanu. (Chishull, un Christhull; originalul engles l-am dat în revista mea francesă). O notă a d-lui C. Moisil despre numismatul diletant care a fost Banul Mihai Ghica.

*

În *Revue des deux mondes* pe 1-iu August d-ra Maria Vessereau dă vioaie note de drum despre mănăstirile bucovinene.

*

Note despre activitatea de cercetător a d-lui Andrei Rădulescu în Alexandru St. Mandrea, *Opera juridică a d-lui Andrei Rădulescu* (București 1934).

*

www.dacoromanica.ro

D. Ioan Papp dă și al doilea volum din *Procesul Memorandului Romînilor din Transilvania, acte și date,* Cluj [1934]. Sînt pagini vibrante de credință și de curaj.

*

Lucrarea d-lui Corneliu C. Secășeanu, *Numismatica, noțiuni de numismatică greacă, daco-romană, bizantină și românească* (București 1934), e utilă pentru tablele, bogate și sigure, pe care le cuprinde și care vor ajuta mult pe cercetători. Dar nici Mihnea Radu, nici Brîncoveanu n'au bătut monede, ci medalii (p. 46).

*

În *La Gazette des Beaux-Arts*, d. Al. Busuioceanu presintă tablourile lui El. Greco din colecția Carol I-iu.

*

În *Țara Bîrsei,* VI, 5, interesante idei ale d-lui Sextil Pușcariu despre nomenclatura noastră locală. Se pune iarăși problema dispariției vechilor nume și a marelui număr de nume de origine slavă. D. Pușcariu se sprijine pe caracterul de sat în desvoltarea poporului romîn. O influență oficială este de sigur și ea pentru motivele schimbării (se citează Dornavatra și Noa; se putea cita și Starchiojd pentru Chiojdul Mare; cf. Chiojdul Mic). D. Pușcariu observă că Bistriței ardelene i se zice, în cursul de sus, Răpedea (p. 389). Paralelismul Lupeni și Vîlcan (am relevat pe Farcaș-Vîlcea tot acolo).

Unele observații se impun: numele turcești din Bulgaria vin de la *colonii* fixate oficial acolo *(ibid).* Șerbănești nu se chiamă așa „fiindcă se ținea de moșia lui Șerban", ci fiindcă Șerban e moșul, fundatorul. Galbenii din Fătul Galben, cu toată autoritatea d-lui I. Iordan, nu se poate. Lupeni nu înseamnă satul lui Lupul ci locul unde sînt lupi. Sighișoara și în formele sale străine arată o origine din Sebeș, Seghiș. Cum d. Pușcariu se ocupă și de numele de persoană, mă simt îndemnat să public conferința ținută acum cîteva luni asupra acestui subiect [1].

Tot acolo d. Alexandru Ceușian continuă presintarea evenimentelor de la 1848 în perspectiva unui orășel ardelenesc. Răspunsul pe care Iosif Șchiopul crede că trebuie să-l dea luminoasei critici a d-lui Emil C. Lăzărescu are toate defectele ca și toate calitățile

[1] A apărut în *Cuget Clar,* n-l pe Septembre (și extras).

www.dacoromanica.ro

acestui spirit îndrăzneț, dar el nu va convinge pe nimeni D. Norbert Salmen continuă cu tipărirea scrisorilor inedite ale lui Constantin-Vodă Brîncoveanu și Ștefan Cantacuzino (acesta scrie: „Nebunii, blestemații, bețivii din lume n'au lipsit niciodată"; p. 450. Domnul apare în altă scrisoare, către d-rul Lukas Seuler, ca bolnav de cap, de piept, de picioare; are acreli; lua doctoriile în... vutcă; și Doamna Păuna, pe care o știm, din cronică, isterică, apare ca bolnavă; pp. 451-2).

*

D. N. Laslo urmează în „Anuarul Institutului de studii clasice pe anii 1933-34" (Cluj 1934) studiile sale asupra lui Virgil în românește, pornind de la traducerea „Eneidei" de Vasile Aron (1805). Sînt și versuri bune în încercarea, de la 1844, a lui Moise Sora Noac († 1863). Nu e rea nici aceia, în hexametri, a lui Atanase Șandor (aici și un excurs despre hexametrul la Romîni pănă atunci). În *Istoria literaturii românești contemporane* am lăudat cu dreptate încercarea boierului, și cugetător politic, Grigore Păucescu, continuat de Dimitrie Laurian. M. Străjan, de care a fost vorba de curînd, e mai banal. Nu e numai de criticat în sforțările talentatului Bucovinean Vasile Bumbac. Asprimea cu care se judecă versiunea lui Coșbuc e îndreptățită; atrag atenția d-lui Laslo asupra excelentei critice date de acel „umanist" romîn, pe nedrept uitat, care a fost Anghel Demetriescu (în revista *Literatură și artă romînă*). Dar, la capăt, d. Laslo vorbește totuși de o „transvasare"... E adevărat că poetul romîn a știut alege pasagii cu adevărat frumoase, dar fără nimic din calmul marmorean al lui Virgiliu. Urmează traducerea în prosă, pentru școlari, a d-lui N. Pandelea. Fragmentele date de d. G. Murnu au o formă fluentă. Se trece prin dd. Valentin Al. Georgescu și N. I. Herescu la d. Teodor A. Naum.

*

D. Ion Breazu dă o scurtă privire despre „Viața literară românească în Ardealul de după Unire" (Cluj 1934). Se semnalează dureroasa „crisă de orientare". De notat în ce privește insultatul „Sămănător": „Revista *Sămănătorul* era cetită în Ardeal aproape tot atît de mult cît și dincolo de munți, iar colecțiile *Luceafărului* le găsiați aproape la fiecare preot și dascăl de sat" (p. 8). Mai interesant: „La noi, sămănătorismul și-a atins apogeul în 1914, iar ecourile lui răsună și astăzi" *(ibid.)*. Azi, o nouă burghesie ar

www.dacoromanica.ro

cere altceva, dar ea se formează cu greu (p. 9). Cea mai mare dreptate o are autorul cînd semnalează ravagiile politicei de partid, absorbantă (p. 10). Nu lipsesc nici greutăţile economice (p. 11). E o dovadă de bun simţ, şi nu o „opacitate", a Ardealului că nu s'a lăsat prins de „stufoasa originalitate" a d-lui Blaga (p. 15). „Îndărătnicia de erou ibsenian" a poetului nu poate fi decît compătimită. Bucata pe care o citează d. Blaga e inteligibilă, dar ţesută din comparaţii silite şi nepotrivite între ele (p. 16). Se dă cuvenita dreptate expresivului Aron Cotruş.

*

În *Cronica Huşilor,* I, 3, ştiri despre atitudinea faţă de preoţi a administraţiei ocupaţiei ruseşti de la 1828 înainte.

*

În *Grai şi suflet,* un studiu al d-rei Al. Istrătescu despre „lirica populară din Argeş". Şi cîntece despre războiul din urmă Femeile spun cu mîndrie că „ele poartă cîntecele" (p. 19). Raporturi cu alte literaturi romanice, p. 38.—D. I. I. Stoian despre „păstoritul în Rîmnicul Sărat" (întîlniri cu alţi Mocani, aşezare în „tîrle, care ajung a forma sate, pe lîngă ale localnicilor „cojani"). Se cîntă „şiragul oilor", p. 43. Asociaţii de „tîrlaşi" (p. 43). Iernarea în „saiele" (corturi), cu „tandîr" şi „sule" (bordeie). O sumă de alţi termini noi se notează. Se zice „ţambre" ca în Ardeal la „corlaţi" (p. 49). Se mai zice „lance" (p. 53). Şi „belă" pentru „albă" (p. 62).— D. Ov. Densusianu despre „limba descîntecelor".— D. I. A. Candrea, care-şi termină dicţionariul meglenit arată că *a seca* păstrează şi înţelesul de „a tăia" (p. 325). Într'un articol următor se observă că „aşa" din „hop aşa" e, după exemplul turcesc, „paşa" (pp. 330-1). Pentru *mămăligă* în regiunea din Adrianopol, v. şi o notiţă în această revistă. „Iepari" (v. p. 334) e, mi se pare, şi în Neculce, la însemnarea relaţiilor dintre Moldoveni şi Polonii armatei de ocupaţie. „Amiroana" d-lui G. Moroianu, „cucoana mare, ca o împărătească" (p. 333), e, firește, soţia lui „Amiră", a Împăratului, în dialectul macedonean.—D. Ov. Densusianu admite (p. 352 şi urm.) unele din romînismele panonice ale d-lui N. Drăganu. I se pare că *Alutus* înseamnă „rîu noroios" (nu s'ar potrivi cu felul Oltului) şi Someşul „rîu lin" (p. 355). Mara ar fi „rîul negru" (p. 36). De ce *şcoală* n'ar putea fi latin de-a dreptul (p. 363)?

*

www.dacoromanica.ro

O analisă de păr. Popescu-Mălăești a traducerilor în versuri ale Psaltirii, în revista *Raze de lumină,* VI, 3. Și noua versificare, de poetul V. Militaru, apare neexactă. Păr. I. Răuțescu tipărește diata din 1803 a Mariei Obedeanu.

*

În *Dicționarul* Academiei, I², fasc. VIII, un articol despre cneji. Foarte bogat, pentru compuse, articolul *coadă.* La *cochii vechi* se dă explicație lui *kotyavety,* al Ungurilor, luat și el de la sîrbescul *coce vece* („cine dă mai mult"). *Codalb* ar fi latin (apropiere cu Sardinia și Pirano). *Codru* ar veni din **quodrum (=quadrum). Cojan,* a cărui etimologie nu se dă, e probabil *coșan,* cei ce vin în coșuri, în căruți acoperite.

În fascicula XII din tomul II, la *ispravnic* trebuia făcută în definiție distincția între delegat (sensul vechiu), pentru a construi un pod, o biserică, etc. și între funcționarul fanariot, administrator de județ. *Iuliulatul* lui Dosoftei, care știa latinește, trimete la *ululatus* (deci nicio legătură ungurească sau sîrbească). De ce forma *Iunie* n'ar veni din grecește, ci din paleoslavă? *Iuzbașii* nu sînt numai peste fustași. Nu trebuiau separați de *izbași.* Terminul ajunge a însemna ofițer cu atribuții polițienești Se zice și *izvod* la model la țesături. Fascicula cuprinde și bibliografii (și lista colaboratorilor lui Hasdeu la Chestionariu).

*

Generalul M. Schina întrebuințează ultimele publicații ale Bibliotecei de Sintesă a d-lui H. Berr pentru a căuta în ele principii de luptă *(Debuturile strategiei,* Sibiiu, 1934). Interesante observații asupra necesității de a întra în războiu la 1914, nu la 1916.

*

E lucrat cu îngrijire de istoric studiul d-lui Gh. Sofronie, *Beiträge zur Kenntnis der Theorie und Praxis des völkerrechtlichen Plebiszits,* în „Revue de droit international" din Geneva.

*

Supt titlul *En marge de l'histoire universelle,* d. Henri Beer dă o sumă de cercetări despre probleme generale istorice, oprindu-se la „miracului grecesc" și la „zorii științii". Cartea face parte din vestita „Bibliothèque de synthèse historique", unde începe „o serie complementară", fiind o adunare de prefețe.

*

www.dacoromanica.ro

Articolul d-lui George D. Florescu, *Planuri inedite ale Bucureștilor la sfîrșitul veacului al XVIII-lea,* în „Revista Fundațiilor Regale", I, 3, cuprinde o mare cantitate de informație nouă, foarte adesea inedită. Planurile sînt datorite ocupației austriace din 1789-91 (Ernest, Purcel e probabil Romîn; se descrie mai ales ultimul, raportîndu-l la toate știrile contemporane). Interesantă scrisoarea Păharnicului Drăgușin către Mitropolitul Antim pentru clădirea bisericii care poartă numele acestuia (p. 592, no. 89). E în adevăr probabil ca biserica Răzvan să nu aibă nimic a face cu Domnul moldovean din 1595 (p. 595). Caimata să fie în legătură cu καϊμένος, η, „sărac" (p. 596) ?. Dar Batiște trebuie să fie Vevelli (cf. pp. 597-8). Inscripția de la Curtea Veche, cu numele lui Mircea Ciobanul și a fiilor lui, nu pare așa de curioasă (cf. p. 601, no. 149; deosebirea între cei doi Petru-Vodă e fixată de volumul publicat de d. N. Bănescu, nu de broșura d-lui Stoica Nicolaescu).

*

În volumul *Les Sciences*, din *Tableau du XX-e siècle, 1900-1933* (Paris), partea privitoare la matematici e redactată de d. P. Sergescu.

*

În *Eurasia septentrionalis antiqua,* IX, d. P. Berciu descrie un mormînt preistoric din Balta-Verde (Mehedinți).

*

Dintr'o scrisoare a d-rului M. Gaster către ziarul „Adevărul" : „Eu acuma — ni scrie el — mă ocup cu studierea și copierea mai multor texte vechi românești din colecția mea de manuscrise și, dacă voiu avea răgaz și sănătate, poate că mă voiu încerca să le dau în vileag. Unul din aceste texte, care mă interesează foarte mult, este, după cît mi se pare, cea mai veche carte filosofică apărută în românește. Ea a fost scrisă de Constantin Cantacuzino, fratele Voevodului Șerban Cantacuzino, pe la sfîrșitul veacului al XVII-lea, în grecește. Dar a fost tălmăcită în românește. Am de gînd s'o trimit Academiei Romîne. Am mai copiat o samă de alte texte interesante, așa că, după cum vedeți, dragostea din tinereță nu s'a stins".

D. Gaster îmi anunță trimeterea în destul de scurtă vreme a manuscrisului.

*

www.dacoromanica.ro

În *Viața Basarabiei*, III, 7-8, se termină articolul d-lui Al. Kindel despre Maria, fiica lui Dimitrie Cantemir (legături cu fratele mai mic Antioh, cu Curtea; moare la 9 Septembre 1757; o peţise un prinţ georgian, un anume Naumov; lecturi, cerînd şi cărţi de astronomie şi geometrie, călătorii, „Antichităţile Iudaice", ale lui Iosef, Istoria romană a lui Iustin, pe Doglioni, pe Boccaccio, pe Tasso şi pe Guarini, pe *Télémaque)*. De mare interes e ce scrie ea în 1736 către Antioh: „Poate cîndva vom vedea patria noastră de mai înainte şi fiecare îşi va trăi restul vieţii după cum îi va fi gustul. Însă mi se pare că acel care conduce destinele unei ţeri trebuie să-i poarte şi grijile. Aşa dar, dacă va fi sortit să ajungi Domnul patriei noastre, va fi nevoie să părăseşti singurateca viaţă de filosof" (p. 449).

*

În *Studii mărunte din domeniul ştiinţelor auxiliare ale istoriei*, Cernăuţi 1934 (extras din „Codrul Cosminului", VIII), d. Nicolae Grămadă cercetează mai ales falsificarea documentelor şi vechea socoteală de ceasuri.

*

În *Revista fundaţiilor regale* I, 3, continuă notele colonelului Lăcusteanu (interesant pentru mişcarea revoluţionară bulgărească din 1840; primirea la Vidin a lui Alexandru-Vodă Ghica). La pagina 536: *dunanmà* (luminaţia), nu „duvalma". Convorbire cu consulul rus Duhamel, care vrea mărturii contra Domnului. Domnul se crede apărat prin aceia că e Domn pe viaţă. Ştiri de prima ordine despre mazilirea lui Ghica. Mare durere a populaţiei pentru plecarea lui. Filipescu-Vulpe zice lui Gheorghe Bibescu: „Olteanul herghelegiul". Bibescu credea însă că „Roşii" il vor face „Împărat al Daciei" (p. 547).

*

În *La Rassegna italo-romena*, XIV, 7-8, d. Mario Ruffini termină un studiu despre Duiliu Zamfirescu.

*

În *Mercure de France*, 1934, p. 522 şi urm., d. Septime Gorceix, analisînd proiectul de pace perpetuă al abatelui de St. Pierre, adauge părerea censorului Hardion, care credea că planul e nerealisabil, consiliul păcii fiind menit a stîrni şi mai multă gîlceavă.

*

www.dacoromanica.ro

În *Gramática española para uso de los Rumanos* a d-lui Indalecio Gil y Reglero (București 1934) se va găsi, pe lîngă o bună alegere de texte, și o scurtă, dar judicioasă istorie a literaturii spaniole. O prefață clară și înțelegătoare de tînărul istoric Valeriu Papahagi.

*

Pioase amintiri de familie focșăneană în broșura d-lui Gheorghe G. Longinescu, *La troița profesorului Ștefan G. Longinescu*, București 1934.

*

În *Familia*, III, I, 4, d. C. Fierăscu revine asupra lui Țichindeal cu scrisori inedite ale lui către Moise Nicoară și alții, în număr de nouăsprezece, începînd cu 1815.

*

Strani Prégled din Belgrad consacră numărul Ianuar-Iunie 1933 memoriile lui Goethe. E. păcat că articole ca ale d-lor Bogdan Popovici, Miloș Tribunat, Ibrovat și Milan Marcovici (raporturi și cu Franța, cu Walter Scott), nu se dau măcar ca resumat în limbi mai cunoscute. În schimb, se dă în original atît de frumoasa pe cît de folositoarea mărturie a d-nei Minna Freiberger cu privire la relațiile ei cu „ultima iubită" a lui Goethe (la șaptezeci și trei de ani), Ulrica de Levetzow (de șaptesprezece).

*

În *Biserica ortodoxă romînă*, LII, 7-8, d. Ioan C. Filitti semnalează o Psaltire de Buzău, 1817. D. Emil Turdeanu vorbește despre versiunile lui „Varlaam și Ioasaf" in românește.

*

În lucrarea d-lui George Stroe, *Solidaritatea economică, tendințele politicei comerciale internaționale*, București 1933, sînt despre solidaritatea umană de-a lungul timpurilor pagini de istorie bine informată.

*

Observații amănunțite despre viața copiilor în satul făgărășean Drăguș, de d. Traian Herseni, în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, XI, 1-4. Mai ales foarte prețioase pentru jocuri. D. Adrian Gh. Negrea adauge lămuriri asupra emigrărilor din acest sat în America.

*

www.dacoromanica.ro

În Memoriile Iesuitului Iuliu Cordaro publicate în *Miscelleanea di storia italiana* ale deputației „pentru vechile provincii și Lombardia" (Turin 1933), pp. 359-60, se arată cum Împăratul Iosif al II-lea a fost primit la Roma în Adunarea cardinalilor, cu sabie cu tot, și autorul spune că, atunci cînd Împăratul promitea să apere „dogma catolică", ar fi fost bine..., să-l aleagă Papă.

*

În studiul său *Contribuțiuni la istoria relațiunilor polono-romîne în timpul lui Grigore Ghica* (din „Cercetări Istorice", 1934), d. Gh. Duzinchevici vorbește de legătura prin cunoscutul Boscamp (v. publicațiile mele: Hurmuzaki, X, unde, la pagina 551, ar fi găsit căsătoria ambasadorului cu Bălășica Arlaud, din Iași, și *Documentele Callimachi)* dintre Polonia și Turcia în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Materialul e luat din Biblioteca Czartoryski [1]. Pare curioasă lectura: „le G-l Iakovaki" pentru Iacovachi Rizu (p. 2). Cînd avem forma românească de Cameniță, trebuie dată aceasta, și nu Kameniec. Trebuie fotografiat și reprodus desemnul din ms. 631, reprezintînd intrarea trimesului polon la Iași (v. p. 4). Lakman e d-rul Lochman, cunoscut și acesta (v. p. 6). La sfîrșitul extrasului se dau actele înseși, între care și scrisori ale lui Grigore Ghica.

*

În *Arhivele Basarabiei,* VI, 3, acte despre scutelnici, continuarea documentelor boierești de la începutul secolului al XIX-lea, publicate de d. Const. N. Tomescu (1813, un dascăl de moldovenește lîngă biserica Mazarachi din Chișinău, pp. 229-30; la 1815 credincioșii din Căușani cer preot de limba lor; pp. 230-1); o notă despre casa poetului Stamati și aceia a lui Manega (publicate de d. A. V. Sava); documente basarabene din secolul al XVII-lea (publicate de d. L. T. Boga), documentele Vărateculuí (publicate de T. G. Bulat).

*

În revista *I. Codrescu,* no. 10, un act al lui Petru Șchiopul pentru preoții din Iași cari sînt în „Scaunul cel tînăr", adecă: nou, al Moldovei. Altul, de la Constantin Movilă, pomenește peirea lui Ion-Vodă cel Cumplit. Un act românesc de la Miron Barnovschi (1628).

[1] V. și Gastowt în *L'Est Polonais,* August 1925.

www.dacoromanica.ro

În n-l 12 un foarte important inscris de vînzare *în românește, datat 16 Novembre 1577.*

În n-rul de la 15 Octombre 1934, se dă foarte importanta mărturie din 27 April 1664, prin care Toma Cantacuzino mărturisește pentru moartea, revenind de la Constantinopol, a lui Ion Prăjescu, trimes „cu trebile țărăi" de Ștefăniță, fiul lui Vasile Lupu, și testamentul său. Domnul, „fiind om tinăr și iute, au lăcomit și au luat tot ce s'au aflat de a răposatului Ion Prăjescul, ori bucate de afar ori argintării și alte odoară și haine, și din casă și de afară..., și jupăneasa răposatului Ion Prăjescul au pus-o la vartă cu pază". Supt Istrate Dabija, proces al văduvei cu sora mortului, Alexandra Sturzoaia, și cu fiii fratelui lui, Grigorașcu: Lupașcu și Dumitrașcu. Toma, însărcinat de Domn, imparte ce a rămas și satele.

O traducere după slavonește a comentariului Sfîntului Ieronim la Apocalips, după cererea Mitropolitului Teodosie, în ms. 3071 al Academiei Romîne.

*

În *Rendiconti* ale Academiei dei Lincei, Novembre-Decembre 1933, un studiu întins, al d-lui C. L. Ragghianti, despre „Viețile pictorilor" de Vasari.

*

În studiul d-lor I. Minea și L. T. Boga despre Iani Banul, unchiul lui Mihai Viteazul (din *Cercetări Istorice,* X, 1934), se va găsi cea mai atentă urmărire a carierei acestui boier grec așa de influent. Problema originii lui rămîne nedeslegată. Pentru Mihai, se observă că, Petrașcu-cel-Bun murind la 24 Decembre 1557, fiul său, arătat ca de patruzeci și trei de ani în portretul lui Sadeler, ar trebui să fie postum (p. 30). Dar indicația de pe portret nu poate avea o siguranță desăvîrșită.

*

D. V. Mestugeanu traduce *Istoria Bisericii armene* de arhiepiscopul Husik Zohrabian (București 1934). Și cîteva ilustrații.

*

În *Corsica antica e moderna,* III, 2-3, biografia cardinalului Fesch, unchiul lui Napoleon I-iu. Tatăl, căpitan svițer în serviciul

www.dacoromanica.ro

Genovei, și mama, Maria Petrasanta, care, din altă căsătorie, avu pe Letizia Ramolino, mama lui Napoleon. Cardinalul a considerat ca o nebunie întoarcerea de la insula Elba. A întreținut relații cu exilatul din Sfînta Elena. În 1836, moare Letizia, oarbă, infirmă. Peste trei ani și el se stinge.

*

În *Viața Basarabiei*, III, 9, un studiu al d-lui V. Teporde despre poetul preot Alexe Mateevici (n. la Căinari, în 1888; mama, fiică a protopopului Neaga din Căușani). D. Gh. Bohuș, după memoriile lui Necliudov, presintă pe Grecii în serviciul diplomatic al Rusiei: Bulgaris, frații Negri (unul ținînd o Ipsilanti), cunoscutul consul Minciaki, Persiani, Vlangali, Rodofinichin, și el foarte cunoscut, Chimon Arghiropol, fiul lui Alcibiade, și Catacați, — guvernatorul Basarabiei, ginerele lui Constantin-Vodă Ipsilanti, — a cărui genealogie se presintă. Se arată influența soției, Ecaterina, și a soacrei, Elisabeta Văcărescu. Căsătoriile copiilor, s'au făcut mai mult cu Romînce.

*

De d. Ioan Licea, *Poesia populară, originea, vechimea, studii și texte* (Galați 1930). Cuprinde o informație variată și citeva puncte de vedere.

În *Contribuțiuni vechi românești la cultura altor popoare* (Galați, f. an) a aceluiași e vorba mai ales de Nicolae Milescu și de Dimitrie și Antioh Cantemir. Se arată și interesul folklorului nostru. Se semnalează și note despre literatura noastră, într'o lucrare asupra celei universale de Rusul Zotov (III, 1881).

* *

În *Arhiva* din Iași, 1934, 3-4, d, Gh. Duzinchevici dă note despre legăturile dintre Ion Ghica și Czartoryski (schimb de scrisori din 1863). Ghica vorbește de „la sainte et noble Pologne" și iată pe Cuza-Vodă care „se scaldă în alte ape" și trebuie tratat cu neîncredere, ca unul care represintă la Dunăre cît un corp de armată rusesc.

*

În *Rivista storica italiana*, V, 3, se continuă studiul d-lui de Regibus despre așezarea Angevinilor în Ungaria.

*

www.dacoromanica.ro

În *Ungarische Jahrbücher*, XIV, 1-2, d. Rudolf Hartmann prezintă pe Irozi în Ungaria (în comuna de Germani Pári). Pălăriile, costumele sînt ca la noi. Se dă și textul cîntărilor.

*

În *Biserica Ortodoxă Romînă*, Novembre-Decembre 1933, d. Ioan C. Filitti se ocupă de fundațiile Deduleștilor (din Rîmnicul-Sărat), cari ridică o biserică purtînd acest nume.

Se dă un act domnesc din 1795. Și o notă despre bisericile din Băbeni și Drăghiești, cu chipuri de ctitori.

*

Un învățat italian, d. Francesco Saverio Varano, se ocupă de teoriile despre istorie ale lui Xenopol: *Il problema della storia in Xénopol* (Gubbio 1931). Autorul apreciază mai ales tendința de răspingere față de supremația metodei științelor naturale.

*

Interesante note de istorie contemporană în lucrarea d lui Vespasian Erbiceanu, *Naționalisarea justiției* și *unificarea legislativă în Basarabia* (1934). Sînt și multe lucruri privitoare la trecut. Se constată la multe personalități naționale și chiar naționaliste tendința de a închide Basarabia oricării pătrunderi de oameni, idei și forme, preferînd să păstreze o tradiție rusească învechită și insuficientă. Conștiința, stupidă, de inferioritatea României libere, la 140 și urm. Interesantă laicisarea divorțului, care, bisericește, devenise imposibil, instanțele hotărîtoare, și nu numai pentru ortodocși, fiind rămase în Rusia. Și statornica luptă a unei mari părți din preoțime de a nu se confunda cu Biserica României (p. 198 și urm.).

Cartea e o curagioasă faptă națională și o faptă bună.

*

La Brno, Facultatea de Litere publică un studiu al d-lui Emanuel Simek despre „Celți și Germani în țara noastră" (Boemia). Bemii (Βατῖμοι) apar și în Ptolemeu, „pănă la Dunăre" (p. 10). Și Βαινοχαῖμαι (v. p. 15). Și Hermundurii, tovarășii Herulilor, au fost pe aici (v. p. 12, nota 31; p. 74 și urm.; la Dio Cassius). Pentru Cotini și Iazigi, p. 59 și urm. Pentru Geți și Daci, p. 129 și urm.

N. I.

www.dacoromanica.ro

NOTIȚE

Între închinările către Domnii noștri nu s'a notat aceia a tipografului venețian de grecește Nicolae Glykys către Duca-Vodă în fruntea unei noi ediții a cunoscutei cărți a lui Dorotei de Monenbasia, Βιβλίον ἱστορικὸν (și ediția din 1818).

Duca e intitulat αὐθέντης Οὐγγροβλαχίας, Κραγιόβης καὶ τῶν ἑξῆς. Nu se spune, în cele două pagini, alta decît că i se consacră acest monument literar. În cuvintele cele mai umflate se laudă acela care e și δόξα τοῦ ἑλληνικοῦ γένους și τιμὴ τοῦ ἰδίου θρόνου și στέφανος πάσης Οὐγγροβλαχίας.

Prefața e datată din Veneția, 29 Ianuar 1684.

Exemplarul Academiei a fost al vestitului traducător Gherontie de la Neamț. La pagina 8 se cetește: „a smeritului între monahi Gherontie monah". Și la pagina 173: „a lui Gherontie păcătosul".

*

„Alexandru-cel-Mare" (Ἀλέξανδρος δόδας τζὲλ μάρε), e pomenit de Daponte (Erbiceanu, *Cronicarii greci)* ca strămoșul lui Alexandru Iliaș. Dar acesta e Alexandru-cel-Bun. Se învederează deci și astfel sensul lui „Mare" și, „Bun", același, la Domnii noștri.

*

Am emis părerea că „Greaca", mama lui Vasile Alecsandri, Cozoni, ar putea fi o Kazsónyi. Dar găsesc în Atanase Comnen Ipsilante (Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, p. 331), la 1731, un Kozonis, diacon.

*

Cu privire la însemnarea socotelilor pe bețe, răbușul sau răbojul, o cronică greacă de la începutul secolului al XVI-lea (Crusius, *Turco-Graecia,* p. 14) înseamnă că Turcii barbari, chiar după luarea Constantinopolului, făceau astfel socotelile Tesaurului, adăugind că așa se face încă de „brutari și alți Agareni", numindu-le: ῥαούσια ἤτοι λογαριασμόν.

*

Una din scrisorile vestitului istoric al Renașterii, Jakob Burckhandt, către amicul său Alioth *(Briefe an einen Architekten*, 1870-1889, München 1913, p. 52) arată, la 4 Septembre 1877, din Frankfurt-pe-Main, bucuria generală pentru înfrîngerea Rușilor la Plevna, „die neue russische Schlappe".

*

www.dacoromanica.ro

Ciudata carte a lui Teodor Spandugino Cantacuzino, publicată de Sandovino, în *Historia universale dell'origine, guerre et imperio de Turchi,* are, la paginile 195-6 din ediția de la 1654, aceste rînduri despre Ștefan-cel-Mare: „Similmente il principe dell'altra Valachia tolse a pagare il doppio più che non pagava il Carabogdano, oltre ch'egli s'obligò d'andare a baciare il piè dell' imperatore Moameth ogni due anni una volta in persona. Onde pose per ostaggio nella corte del Turco il più stretto parente c'havesse. Fù sempre Carabogdano in gran reputatione appresso i Turchi; il che avenne perciochè, andando Maometh a metter il campo a Chieli et a Moncastro, diede il cuore a Carabogdano, con manco di ventimila combattenti di assaltare, avanti che fosse venuto il giorno, l'essercito de Turchi nel qual si ritrovava il Turco proprio in persona. Carabogdano, quantunque tagliasse a pezzi grand' moltitudine de' Turchi, nondimeno, sopragiunto il dì, non puote seguir la vittoria incominciata, perciochè tant' era la turba de' Turchi che, non potendo regger l'impeto loro, gli voltò le spalle et si fugì, salvando la più parte de' suoi soldati. Costuì è esente dalle gravezze, perch'egli non è tenuto a dare ostaggi al Turco, nè tenuto andare a baciar personalmente il piè all' imperadore, come sono tenuti a far gli altri vassalli".

Apoi, p. 199, V°: Questo Baiazete mosse guerra a Carabogdano, principe della Valacchia, nella quale gli tolse Cheli e Moncastro, terre fortissime, alle quali, quantunque Maometh, suo padre, havesse tenuto l'assedio, non le puote però mai occupare".

Tot acolo: „Dove, essendo nata contesa frà il rè di Polonia e il Carabogdano, diede senza difficultà veruna il passo à' Turchi. E così Baiazete mandò un suo gran capitano chiomata Marcofodicon [1], belissimo essercito, et trascorse la Polonia, e ne menò fuori di quella quasi quaranta mila christiani prigioni. L'anno seguente, havendo fatta la pace il rè di Polonia col Carabogdano, Baiazete mondò da capo il detto Marcofudi con venti mila soldati per fare il simile de quello che l'anno innanzi havea fatto; la qual cosa intentendendo i Polacchi, si ritirarono alle terre più forti, menando in quelle le loro vettovaglie; laonde scorrendo i Turchi per que' paesi e non trovando che mangiare, trà per la fame che pativano, trà per il gran freddo che al'hora faceva, quasi tutti si morirono".

*

[1] Malkocioglı.

www.dacoromanica.ro

Găsesc în frumoasa carte a lui Octave Aubry, *Les dernières années de l'impératrice Eugénie*, la pagina 107, pentru anul 1914: „Écrivant au roi Charles de Roumanie, elle le conjure, quoique Hohenzollern, de ne pas se joindre aux Empires du centre. S'il est roi, n'est-ce pas pour une part à Napoléon III, à elle-même, qu'il le doit?".

La paginile 110-11: „A la princesse Bibesco, qui vient la voir à Farnborough, elle explique, comme si elle occupait encore le trône: „Vous, les Roumains, vous aurez la Transylvanie et le Banat, mais nous ne pourrons vous donner les Ruthènes".

Dubios...

*

Ipotesa că princesa din Trapezunt care a luat pe Uzun-Hasan n'ar fi Ecaterina (confusie cu *katun*, femeia), întîmpina o împotrivire din causa pasagiului din Teodor Spandugino Cantacuzino (loc. cit., fol, 132 Vo.), în care se spune că numele ei era „Catherina, che essi dicoso Carun".

În tratatul despre organisarea Imperiului, publicat tot acolo, se cetește (fol. 116 Vo.): „Lo stato che già fù de Carabogdani paga di tributo 500 (= 5; v. Iorga, *Acte și fragmente*, I, p. 13, no. 1) mila ducati l'anno. Ma nel vero egli è cosa da credere che, havendo egli hogginai occupato tutto lo stato et possidendo quelli ch'era del principe d'Eulachia, che già rendeva dodici mila ducati ogn'anno, ne cavi maggior tributo che dianzi".

Soliman vrea să crească numărul beglerbegilor, „perciochè hà nuovamente fatto l'acquisto della Valachia" (fol. 121).

*

A se releva între cele mai vechi dovezi de întrebuințare a limbii românești scrisoarea lui Samuil, „episcopul din Constantinopol", cu alți „episcopi din Constantinopol, cari scriu la 6 August 1453, din Țara-Românească, Sibiienilor, explicînd de două ori, „episcop" prin „Pládick". V. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades*, IV, la această dată.

*

Între călătorii pe la noi nu s'a însemnat Ruprecht de Dorndorff, zis Lentulus, elev al lui Crusius, înainte de 1583 (Crusius, *Turco-graecia*, p. 234).

*

www.dacoromanica.ro

Într'o scrisoare din 1480 a Patriarhului Constantinopolei Maxim către dogele Veneției pentru a cere să nu fie prigoniți ortodocșii în acea cetate se adauge: εἰ οὖν ὁ μέγας καὶ ὑψηλότατος αὐθέντης, ἑτέρας πίστεως ὤν, τοὺς χριστιανοὺς καὶ πάντας ἀφίησιν εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς γνώμης καὶ πίστεως πάντας, καί, πέρυσι, μαθὼν ὡς ἐν τῇ Μεγάλῃ Βλαχίᾳ διάζωνται τοὺς Ἀρμενίους ἵνα ὀρθοδόξους ποιήσωσι, γράψας καὶ στείλας ὥρισε νόμου Θεοῦ εἶναι τὸ ἀδίαστον, καὶ κατέπαυσε τὸν ἐκεῖσε δωγμὸν; Miklosich-Müller, *Acta et diplomata graeca medii aevi*, V, p. 284.

Aici e vorba, evident, nu de „Marea Vlahie" din Balcani, ci de principatul muntean.

*

La genealogia Ipsilanților, după o carte a lui Vartolomeiu de Cutlumuz despre insula Chalke, Scarlat Byzantios, în Ἡ Κωνσταντινούπολις, I, p. 536, note 2, dă aceste știri, pe care le întregesc.

Coborîre din Constantin Xifilin, zis Ipsilanti, Mare Domestic al Imperiului de Trapezunt pe la 1390. Un Ioan, fiul lui Constantin, e mare negustor la începutul secolului al XVIII-lea. Fiul mai mare al acestuia e starostele blănarilor din Constantinopol și patron al Patriarcatului. Alt fiu, Constantin, devine în Moldova Postelnic și Hatman, iar la Constantinopol poartă titlul de Mare Retor al Bisericii. Iea pe Smaranda Mamonà. Fiul lui e Alexandru-Vodă. Acesta are o fată, cunoscută, Ralù (care iea pe un Manu) și fiii Constantin și Dimitrie („mort tînăr", în străinătate). Constantin-Vodă are cu Ralù, fiica lui Alexandru-Vodă Callimachi, o fată, Elena, care se mărită cu un Alexandru Negri în Rusia. Cu o Văcărească sînt ceilalți copii. Dintre fiii cu aceasta, Gheorghe, îngropat la Mărcuța, e soțul unei „nepoate (ἐγγόνη) a lui Alexandru-Vodă Moruzi" cu care are o fată. Neamul se continuă cu Grigore, fiul lui beizadea Grigore, care iea pe Haricleia, fata lui Nicolae Scanavì.

O competentă genealogie a Cantacuzinilor bizantini, *ibid.*, p. 538, nota 2.

*

În *Germano-Graecia* a sa p. 23, Crusius vorbește de un German, Adam von Schliben, care fusese în Maroc la „regele din Fez", pe care l-a găsit foarte bun și primitor. Lăuda vitejia Germanilor cari luptaseră contra lui în oastea regelui Portugaliei, Sebastian, și ar fi scris o scrisoare arabă Electorului de Brandenburg.

*

www.dacoromanica.ro

Pentru campania din 1538 a Sultanului Soliman-cel-Măreț în Moldova, Atanase Comnen Ipsilanti (Τὰ μετὰ τὴν ἅλωσιν, Constantinopol 1870, pp. 66-7) are o expunere originală. Tatarii din Bugeac și „cîțiva Turci“ vreau să taie lemne în Moldova; Chigheceniĭ se opun. Se produce o ciocnire. Usurpatorii sînt goniți până la Chilia, care e arsă. Moldovenii, după gonirea lui Rareș, ar fi pus condiții: alegerea Domnului cu drept de viață și moarte. Li se dă Domn, dar sînt întrebați de ce au ars Chilia și „au ucis mulți Musulmani“. Ca despăgubire, Sultanul cere comoara țerii. Tefterdarul culege „bani de aur și de argint, diademe de mult preț, sceptre, cruci și icoane cu multe pietre scumpe și le trimete la Constantinopol, fiind peste măsură de multe, și una din aceste cruci cu pietre scumpe se păstrează și până acum în palat“. Chilia e refăcută de Sultan, care și trece pe acolo.

*

În cunoscuta cronică francesă a Orientului latin, *Eracles*, publicată în *Historiens occidentaux des Croisades*: „Toutot li Barbarins qui estoient entor aux Blac, li Coumein, cil de Bougrie (qui leur sont devers bise“), p. 77. Și p. 78 „chaça [les Blas et] les Bougres. Quar cist parolent roumanz“ (sau „esclavonois“), p. 97.

*

Am spus că numele de Cozoni al mamei lui Vasile Alecsandri amintește pe ungurescul Kazsóni (după numele unui Scaun din Secuime). Acum găsesc un Cazoni, Romîn, amestecat în luptele religioase din Ardeal la începutul veacului al XVIII-lea ca „procator“ al episcopului de Făgăraș (Istoria lui Radu Tempea, la anul 1724).

*

Tot Pallavicini scrie, la 30 Decembre, că, avînd o bună conducere germană, trupele ungurești ar fi fost în Septembre la Niș și nu s'ar afla Ruși pe pămîntul țerii (p. 90).

„Mărgăritarele“ fraților Grecani sînt traduse după ediția Μαργαρῖται, în limba vulgară, tipărită cu cheltuiala lui Pahomie din Turnabon, în diocesa Larisei și supt îngrijirea lui Ambrosio Gradenigo, la Veneția, în 1675.

*

www.dacoromanica.ro

Pentru Azarie Tzigala, dascălul copiilor lui Mihai Racoviță și lui Constantin Racoviță — versuri ale lui către acești copii, scrise în 1717 și 1731, v. p. 148, nota 1.

*

Față de ce se spune de mult despre originea familiei Lahovari, cred că e bine să însemn că Neofit Lahovari, din Constantinopol, format lîngă Patriarhul Samuil, a fost Mitropolit de Paros și Naxos, în Februar 1780, și a murit în 1810; p. 153, nota 2.

*

Pentru nunta Sultăniței, fata lui Ioan Nicolae Mavrocordat, cu Gheorghe Carageà, la 21 August 1743, v. p. 160, nota 1.

*

Între eruditii greci de pe la 1800 se pomenește Sergiu Mystakis din Meţovo, elev al lui Lambru Photiade. A fost profesorul, mergînd și la Chiev, al copiilor lui Constantin-Vodă Ipsilanti; s'a întors la catedra ieșeană în 1813. A trecut apoi, de la 1817, la Constantinopol, de unde l-au adus la Odesa; mort în 1845 (p. 189).

*

Ioan Dimitriadi din Phurne a fost profesor la Iași și preceptorul lui Dimitrie și Alexandru, fiii lui Grigore Alexandru Ghica, închinîndu-li ediția tratatului de ortografie al lui Anastase Gordos, apărut la Leipzig în 1777; p. 241, nota 1. De el, în manuscris, o traducere a „Tesaurului" lui Henri Estienne, cu versuri arhaisante de Scarlat Ghica, *ibid.*

N. I.

Sumarul ultimului număr (10-12) din *Revue historique du Sud-Est européen:*

N. Iorga: La France de Terre Sainte, considérations synthétiques (conférences données en Sorbonne): IV. L'Église. V. La synthèse. — Une nouvelle source sur les campagnes de Mahomet II contre Étienne-le-Grand, prince de Moldavie. — Sur les Mémoires de M. Friedrich Rosen. — *Elvire Georgescu:* Trois princes roumains et le projet de croisade du duc de Nevers. — *Jeanne R. Rosetti:* Sur les récits de quelques voyageurs anglais en Transylvanie (1603-1867). — *Aurélien Sacerdoțeanu:* Remarques sur l'origine des Roumains.

COMPTES-RENDUS sur: R. W. Seton-Watson, St. Gr. Berechet, Jean Coman, Mario Ruffini, P. P. Kalonarou, Eliot Grinnell Mears, Dr. Pompiliu Ciobanu, Bogdan D. Filov, Ion Moga, A. Tibal, C. A. Spulber, Stéven Pétrovitch.

CHRONIQUE et NOTICES par *N. Iorga.*

www.dacoromanica.ro

ABONAMENTUL: 120 de lei pe un an.

Manuscriptele se trimet d-lui N. Iorga
Bucureşti, Şoseaua Bonaparte, 6.

www.dacoromanica.ro